

De gamla tidningsartiklarna nedan

anknyter främst till Malax, men även artiklar av mer allmänt intresse ingår. Artiklarna och notiserna är numrerade för lätt hänvisning. Tidningssidor med intressanta artiklar har **Birger Ingman** (Smedsby) sökt fram på Internet, **Martha Bonn** (Gävle/Malax) har skrivit av artiklarna och **Göran Strömfors** har gjort pdf-filer av materialet, som museiföreningens webmaster **Karin Malmsten-Rivieccio** infört på hemsidan. Artiklarna 54–97 har sammanställts under maj och juni 2021. Läsnoje!

Landbacken lockar inte gammal lots.

54

Muntrar upp sig med laxfiske i yttersta skären.

LOTSBÅTEN SLETS SÖNDER VID BÄRGNINGSFÖRSÖK OCH GICK TILL BOTTEN.

Vad tror ni en rönnskärslots, som är hemmansägare på fastlandet och gårdsägare på Bergö, gör när han blir pensionerad?

– Slår sig till ro på hemmanet, gissar en bonde.

– Tillbringar sommaren på sin fina gård i Bergö, röker pipa och betraktar solnedgången, gissar en stadsbo, som gjort ett sommarbesök i Bergö.

Fel alltsammans.

Lotsen bygger sig ett tredje hus på Rönnskären – en fiskarbastu.

Så är det. Den som är född och uppfödd vid havet måste ha ett hav i närheten för att inte ledas till döds. Det kan gå en tid att vistas på landbacken – som ett slags omväxling – men så måste man se havet eller åtminstone veta att det finns där, med mindre går det inte.

I mitten av denna månad blir äldre lotsen Johannes *Söderholm* från Rönnskär pensionerad. Han fyller 67 år den 14 april, och då är avgångsåldern inne. Jag träffade honom häromdagen när han var uppe i stan för att lämna in sina papper.

Han är född på Rönnskär, son till en lots. Fadern var född på Rönnskär – också han son till en lots. Farfars far var den första kronolotsen på Rönnskär. Han var född Björn, men tog sedan namnet Söderholm, som nu bärs av en massa lotsar. På Rönnskär heter alla lotsar Söderholm. Av Johannes Söderholms åtta söner har tre gått i fädernas fotspår.

Förr bodde Söderholmarna året om på Rönnskär, men sedan folkskolorna kom till blev det att bygga hus på Bergö och bo där om vintrarna, berättade Johannes Söderholm.

Men i tankarna lever han på Rönnskär och har synbarligen alltid gjort det.

Utan äventyr går ett långt liv som lots inte förbi, ja, för en stadsbo skulle ett sådant liv förefalla fullt av äventyr, men så tycker inte Johannes Söderholm.

Redan i barndomen var det klart att han skulle bli lots som fadern, men ödet tycktes velat ha det annorlunda. Han började med att sköta lotskuttern och ledfyrarna, men så skulle militären förryskas, och i egenskap av värnpliktsvägrare blev Söderholm avskedad ur lotsverket. Andra flydde över till Sverige. Också Söderholm var s. a. s. på resande fot, men han bidde tiden på Rönnskär med fiske och annat – Sverige var så nära – och så gick faran förbi. År 1905 gick han in i lotsverket som lärling, och redan efter en halv sommar fick han börja lotsa. Lönen var då 200 mk i året och betalades ut i två rater om 99 mk per gång. Två mark gick till pensionsavgift.

År 1912 förryskades lotsverket. Söderholm begärde avsked liksom alla andra fosterlandsälskande lotsar. På vintern idkade han salskytte för att försörja sig. På sommaren fiskade han. Ett år vistades han i Sverige. Våren 1917 trodde han att frihetens timme slagit och kom hem med flere andra, men vid höbärgningstiden kom ryssarna och tog dem.

– Vi satt i häkte på Skatudden. Illa behandlade blev vi inte, men man visste ju aldrig vad morgondagen bar i sitt sköte, och känslan av osäkerhet är långt ifrån behaglig. Ett par gånger blev jag kallad till förhör inför Sveaborgs kontraspionageavdelning. De trodde att vi lotsat tyska fartyg och minerat farvattnen. Farsgubben var givetvis också med i häktet. En natt väcktes han plötsligt och fördes till förhör. En hög rysk officer följde med i transporten, och far min fick av den orsaken uppfattningen att vägen gick till avrättningsplatsen, men när det kom till kritan, visade det sig att den höga ryska officeren i sällskapet också var häktad och skulle förhöras. På hösten blev vi sedan frigivna, och år 1918 kom vi tillbaka i tjänst.

Därmed tyckte Söderholm att han berättat det märkligaste i sitt liv – och det räcker ju till förstås, men jag frågade om han varit med om någon äventyrlighet, där han trott att uppenbar livsfara förelegat.

Vid ordet ”trott” lyste Söderholm upp och berättade att år 1898 trodde han en gång att det var ute för honom och hans kamrater.

– Det var en ålänning, en nagubrigg, som gick på söder om Rönnskär i en NO-storm, berättade han. Det var förrän jag trädde i tjänst. Vi seglade ut för att bärga besättningen med barlast i lotsbåten och två revade fockar. Vid olycksplatsen kom vi mellan briggen och en sten, och med ett tag slets hela förstaven ur lotsbåten, som sjönk. Besättningen, som vi gått ut för att rädda, kastade ner några linor till oss och fick upp oss på briggen, som flöt på sin trävarulast. Där blev vi tvungna att stanna tills stormen mojnade.

– Inga lotsar fanns det på land, och samtidigt kom en kollastad dansk båt och gick på grund och sjönk, så att bara masttopparna stack upp ur vattnet. Vi kunde inte ens se hur det gick för besättningen, om de blev räddade eller inte. Men de hade – så när som på kaptenen och en engelsk dam – tagit sig ned i en livbåt och rodde in mot land, där kvinnorna på land med tecken visade hur de skulle ro för att komma in i lä i båthamnen. Befälhavaren och den engelska damen drunknade.

– Ni har väl varit med och bärgat folk från haverister?

Joo, svarade Söderholm, men mer fick jag inte ur honom om bärgningar. Han berättade i stället om vilka fartyg som gått på grund vid Rönnskär, hur nya de var, – en dansk bark t. ex. blev vrak på första resan –, vad de hette osv. Storsanden föreföll ha varit en riktig skeppskyrkogård.

Söderholm berättade vidare att de brukade hugga upp de gamla träskutorna för att ta vara på mässingsbultarna. Den sista – en norsk bark – högg de upp år 1913, men också senare kunde de i det klara vattnet fiska upp mässingsbultar på havsbotten, som vågorna ständigt kokade om.

– Har ni aldrig hittat någon skatt? frågade jag.

– Nej, inte i pengar svarade Söderholm, men min farfar fiskade en gång vid Ljusån efter en påse med kronor, som sjunkit in under en sten, när en kreaturshax havererat på hemväg från Sverige och kassakistans lock slagit sönder. De kunde se penningpåsen snett under en sten, men de fick inte upp den, och min farfar gav sedan upp saken, men jag tänkte flere gånger efteråt att jag borde ha tagit honom med och frågat var platsen fanns, men det blev aldrig gjort.

– Vad skall ni börja göra nu?

– Det blir väl att bygga en fiskarbastu på Rönnskären och syssla litet med fiske om somrarna. Jag har med ledning av fiskbragder som drivit över från Sverige satt mig in i hur man fiskar

lax med krok, och det skall jag försöka, bara jag kommer över ett garn, svarade Söderholm, och gav en detaljerad beskrivning över hur lång laxreven skall vara, hur stor kroken är, hur huvudflötet ser ut och hur de övriga flötena är gjorda och var de är anbragta i förhållande till kroken.

– Har ni varit sjuk någon gång, frågade jag.

– Joo, svarade Söderholm, när jag var 13 år hade jag vänstra handen sjuk, men jag fick en bra salva av apotekaren på gamla apoteket.

– Hur gammal var er far när han dog?

– Han var bara 78 men farfar var över 80.

–s.

Erik Klingius, vattenståndsmärken Bergö

55

88. Klingius, Erik, synt. 8/8 1710 Ruotsissa Kräklingin pitäjässä. Vanhemmat: lukkari Erik Månsson ja Greta Andersdotter Bos. Yliopp. Uppsalassa 1738. Tutkinto 1748.

Komisionimaanmittari s. v. vanhemmassa komisionissa ja 1759 uudessa komisionissa Maalahden pitäjässä. Otti osaa rajankäyntiin Venäjätä vastaan. Virkaero 1781. Kuoli s. v. Maalahdella. Hän asetti 1755 vedenkorkeusmerkin Bergön saarelle nimimerkillä E. K. Vuonna 1885 havaittiin, että merenranta oli kohonnut viisi jalkaa tämän merkin yläpuolelle.

Krig: I skuggan av ett krig Gefle Dagblad 7.10.2001

Krig är omänskligt. Icke människovärdigt. I krig är alla förlorare. Ändå lär vi oss inte av historien utan låter "herrarna" fortsätta sitt vapenskrammel. Detta framgår med skrämmande tydlighet just i dag.

MARTHA BONN berättar om ett krig för 60 år sedan. Ett krig som drabbade hennes familj och hennes land - Finland. Och om en resa sommaren 2001 till de krigsskådeplatser i Karelen där så många unga män drog sina sista andetag.

De sista breven från fronten

56

Torsdagen den 28/8 1941

Hejsan syster!

...Så får jag hälsa dig härifrån att jag hittills och fortfarande mår bra, så det är bra, för på såna här ställen vet man inte hur länge man är vid liv... Man var nog mera rädd först, när granaterna började komma, men nu går det bra sedan man blivit van... Och stupade ryssar ligger här överallt, en två hundra meter härifrån ligger det 15 stycken på ett ställe..."

Utdrag ur ett brev

från morbror John, då 21 år

Korrespondensen mellan fronten och hemmen var livlig. De soldater som kom från

landsbygden hade ofta förmånen att få matpaket hemifrån. Ett tacksamt tillskott till den knappa militärkosten.

Breven var förstås censurerade. Det var mycket som inte fick nämnas och det gällde för de anhöriga att försöka läsa mellan raderna.

Mamma skickade paket till sina bröder Emil, Karl, John och Torsten. De skrev och tackade. Samtidigt berättade de lite om tillvaron så långt borta från hembygden.

Det mesta var väntan och ovisshet. Tiden blev lång. De höll på med befästningsarbeten, grävde löpgravar och byggde bunkrar, men det var inte så många timmar per dag. Krigarlivet innebar också en kamp mot vädrets makter, mot småkryp och sjukdomar.

I juni 1942 skriver morbror Karl från Svirfronten att "det är solsken och vackert sommarväder, så det är så grönt och vackert, men det värsta är att man får börja kriga mer med krankar och myggor här."

Han nämner inte myrorna, lössen och vägglössen som lär ha varit ett vanligt förekommande problem i bunkrarna.

Han berättar om hur enformigt det är och hur ovissheten om framtiden tär, "så man vet inte riktigt vart man ska börja vända sig, men man får ha tålamod till nästa höst igen, så kanske man slipper från den här firman". Ryssarna höll sig lugna just då, men så var inte alltid fallet. En annan gång berättar han om hur tråkigt det är när kamraterna stupar och kommer bort, "fast man måst nog hålla opp humöret, för annars blir man snart yr i huvudet... Vi har så mycket som 18 stupade och mot ett 40-tal sårade här i Malax kompani, så det blir nog många som fårsätta livet till i det här kriget också. Fast vi har ju haft tur att klara oss hittills, vi från oss, fast vi är så många ute."

I ett brev från morbror Emil, daterat 27 december 1941, väntar han bara på att bli civil. Han tillhörde äldsta årskullarna, som skulle ha hemförlovats redan till jul. Nu tycker han synd om de yngre pojkarna som är ute i linjen och ska stå och vakta på ryssarna natt och dag i 30 graders kyla.

Morbror John skrev flest brev. Jag kan följa hans funderingar och förhoppningar, hur han blir allt mer uppgiven som åren går.

I augusti 1941 hade det ryktats att kriget skulle ta slut, "men än är det i full gång", skriver han. I november 1942 konstaterar han att "snart har vi jul återigen och det har inte blivit någon förändring sedan sista jul, utan det är samma elände ute i världen, eller värre kan man nästan säga, för man måste ju börja tro att världen är upp- och nedvänd."

I juni 1943 misströstar han: "Och återigen har en helg farit sin kos. Den här gången är det pingst, som nu håller på och sjunger på sista versen, ty i morgon är det återigen vardag. Det vill nog bli tråkigt och man får lång tid ibland, men man har varit här så länge nu, så det börjar göra en lik hädanefter var man är."

En lördag kväll i oktober 1943: "där ute är det mörkt som i säcken, så det kan väl nog vara dystert för dem som skall stå på vakt en sån här natt, för tankarna irra nog hit och dit om det som har varit och vad som kommer att hända... och här i korsun är radion i full gång, så man får ju höra nyheter och ett av varje".

Det sista brevet från John är daterat nyårsdagen 1944. Jag tycker nästan jag kan se honom, hur

han sitter där i bunkern, en ung pojke i grå, slitna militärkläder. Han böjer sig över papperet och plitar omsorgsfullt ner orden med en nött blyertspenna. En vacker och prydlig handstil har han, min okände morbror.

Inför det nya året vågar han börja hoppas att det äntligen ska bli fred. Kriget har redan tagit flera år av hans liv och om någon månad fyller han år igen.

Nyårsdagen den 1/1 -44

Hejsan på Er!

Får så i dagens tysta timma, när det ter sig lugnt och fridfullt här i korsun, taga mig an för en stund att skriva några rader så att ni får veta hur det står till, och tillika som anledning att skriva svar på paketet och hälsningarna som kom mig tillhanda i förrgår, för vilket jag får utbringa mitt stora tack för vad ni sänt.

Som redan nämnt så är det nu dag och därute ligger snön på marken med sin vitskimrande färg, och minusgrader så det ser nog ganska vinteraktigt ut.

Ja, nu ha vi också ett nytt år, men få se vad nytt och glädjande det här nya året medför. Man måst ju hoppas att det ska bli ett fridsamt och lyckligt år så att hela det här krigandet och eländet tar slut i världen. Julen har nu också varit och farit med sitt firande och glädje. Nu är det bara minnet och förnimmelsen av det hela som en gång varit. Med julfirandet här var det nog så att man visste att det var jul. Korsun hade vi städat och snyggt upp, så den såg ganska ljus och hemtrevlig ut.

Julgran hade vi också, så platsen där den skulle stå var inte tom. Till hade vi tjugo elektriska lampor i, så den såg ganska vacker ut.

Nu är det hela förbi så då är bara att vänta till nästa år.

Får ju även hälsa att man är frisk och kry och mår som vanligt och får även önska att ni gör detsamma goda. Slutar så med många hälsningar till er från,

John

Hej då! Må väl!"

En kanonkula ändade 24-årige Johns liv midsommardagen 1944.

Tre veckor senare sårades hans 19-årige bror Torsten, som dog fem dagar senare.

Två månader senare var det fred.

Krig 2: I skuggan av ett krig Gefle Dagblad 7.10.2001

Veteranerna kan aldrig glömma

57

Ett par glada, bruna ögon och en framsträckt hand är det första som möter mig när jag stiger ombord på "Karelenbussen" i Helsingfors. Den som hälsar så vänligt är Eskil Granlund från Långåminne, en av de svenskösterbottniska frontveteraner, som under en vecka ska lotsa oss runt i krigets spår.

De andra är Karl Nymark från Oravais och Kurt West från Esse. Alla var de med under de fasansfulla slutstriderna på Karelska näset sommaren 1944, och klarade livhanken. Nu är de runt 80 och delar gärna med sig av sina minnen. De svarar oförtrutet på alla frågor och berättar om händelser och platser.

Det finns också sådant de inte talar om, minnen som är så svåra att vi aldrig får del av dem.

En fråga som ofta sysselsätter den som överlever är: Varför fick just jag leva när andra dog? Tacksamheten över att leva kan ofta behäftas med en känsla av skuld.

Detta är säkert sådant som frontveteranerna många gånger funderat över.

- När våra kamrater flög i bitar och dog framför ögonen på oss, då var vi inga tigrar, säger Karl Nymark. Då är ingen hjälte.

Han var inskriven i arméns rullor i fyra år och åtta månader. Den 12 mars 1940, dagen innan vinterkriget slutade, blev han inkallad. Då var han 19 år.

Han placerades i artilleriet och var med och höll ställningarna vid Systerbäck under fortsättningskriget. Följaktligen kom han att tillbringa sina bästa ungdomsår i uniform, liksom så många andra av Finlands unga män.

Kurt West, som föddes 1923, blev inkallad 1942. Efter några månader av relativt lugn hamnade han i stridslinjerna vid Svirfronten. Kakostriderna i november 1942 blev ett riktigt elddop och ett bittert minne av stupade kamrater från hemtrakterna.

Försommaren 1944 flyttades det finlandssvenska regementet IR61:ans styrkor vid Svir över till Karelska näset eftersom Finland fruktade ett ryskt storanfall mot försvarslinjerna på näset.

Kurt West ingick i 61:ans 3:e bataljon, 11:e kompani.

Han berättar att soldaterna höll på och hjälpte civila med jordbruket när Röda armén gick till anfall på bred front den 10 juni 1944. De finländska försvarsställningarna bröt samman.

Viborg föll den 20 juni. Armén var i upplösningstillstånd. Allt var ett kaos. På vägarna var det fullt av flyende civila och retirerande soldater, som tyckte att "svenskarna" var tokiga som var på väg mot fienden.

Kurt West berättar att hans kompani hade order att ta sig till Tienhaara by över järnvägen. De kom till en gård, som övergivits i all hast. Till och med maten stod kvar på bordet.

De hittade några får som de slaktade och började tillreda - kött var en bristvara. Plötsligt fick de order att fortsätta.

Köttet var inte klart och de bestämde att tre män skulle stanna kvar och avsluta koket.

En av dem var Kurt West.

De packade ner det färdiga fårköttet i kappsäckar, som två av dem bar på axlarna. Den tredje tog hand om vapnen.

På kvällen hittade de sitt kompani, som hade börjat gräva ner sig. De ställde köttet under en stor gran. (Det gick okända öden till mötes.)

- Och där, under stenen där, kröp jag och Brännbacka in för att försöka sova, men det var så trångt att Brännbackas fötter stack ut, förklarar Kurt West och pekar på en av stenarna en bit ifrån där han står.

Han har nämligen tagit oss resenärer med ut i skogen för att på plats berätta om krigets slutskede. Skillnaden mellan då och nu är att det mesta av skogen var bortskjutet då.

Han fortsätter sin berättelse om hur helvetet bröt ut klockan sex på morgonen. Ryssarna gick till anfall över sundet och sköt 15 000 granater mot 61:ans område.

- He' braka' och small. Flisorna yrde och Brännbacka hade fötterna ute.

Strax efter sju upphörde anfallet. Sanitärerna hade fullt upp. Många liv hade ändats. De som var kvar ur tre plutoner slogs ihop till en.

Ordern löd: Till broarna!

- Det var början på den långa dagen i 11:ekompaniet, säger Kurt West.

De vadade i vatten upp till knäna på väg mot broarna, där fienden kom över.

- Ryssarna fick in en fullträff på en av våra kamrater. Det blev inget kvar av honom. Sedan hittade vi en arm, som vi grävde ner här. Men det var bara att fortsätta, vi skulle till varje pris jaga bort ryssen.

Och så här fortsätter hans berättelse:

"Borta vid kosackstenen i Tienhaara, från andra sidan banvallen hördes plötslig ett väldigt brummande. Det ryska bombflyget, 50 plan, var på väg och vi förstod att de skulle bomba 61:an.

Det blev tyst. Oändligt tyst i hela regementet. Alla förstod att nu var det kört.

Jag låg på rygg och räknade planen, men de fortsatte längre bort och bombade Tienhaara by, där vårt underhåll började brinna.

Anfallet efter banvallen fortsatte. Ryssarna på udden lyckades vi köra bort, men när vi skulle tillbaka regnade det hela tiden granater bakom ryggen på oss som en matta.

När anfallet nästan var över träffades en av de våra av en granat och flera sårades. Jag låg själv i en grop när en granat hamnade på kanten och exploderade. Jag svimmade och vet inte hur länge jag låg där innan jag vaknade till. Jag hade fullt med skräp, jord och stenar över mig. Mitt snabbeldsgevär var söndertrasat.

Alla mina kamrater var borta. Jag var ensam kvar på udden. Det sköts bakom mig. Vart skulle jag ta vägen utan vapen?

Jag beslöt att simma över till 3:e bataljonen som jag visste var de höll till och gömde mig i vassruggarna. Då fick ryssen syn på mig och det var bara att dyka, fullt klädd och i stövlar.

Jag tog mig över till de våra men insåg att det kunde bli problem eftersom jag kom från den ryska sidan.

- Om de tror att jag är en ryss skjuter de mig, mina egna, tänkte jag.

Det gick bra, men 50 år senare fick jag vet att en österbottning hade mig på kornet, när chefen sa: Skjut inte! Det kan vara en av våra egna.

Småningom hittade jag tillbaka till mitt kompani och mötte dem som fortfarande var kvar. De trodde att jag var död och en essebo hade genast skrivit hem att 'Kurt har stupat'."

- Ja, det var en lång dag för 11:e kompaniet och för hela 61:an, men ryssarna tog sig inte över, slutar Kurt West sitt berättande.

När jag någon månad efter Karelenresan ringer upp Kurt West, säger han att han just samma dag fått bilder från TV4 (ett team därifrån var med på resan).

- Jag kom då att tänka på alla kamrater, som måste sätta livet till. Speciellt vissa gånger är det som den kommer över en, saknaden efter kamraterna.

Eskil Granlund hör till samma årskull som Kurt West. Han blev inkallad den 2 januari 1942 och hamnade först vid Svirfronten och sedan på Karelska näset.

- Det är ett Guds under att jag har livet i behåll, säger han. Jag borde ha varit död flera gånger om. Folk omkring mig bara mosades sönder.

Han berättar om de förluster hans enhet led på näset. De värsta förluster någon haft. Inom tio dagar stupade och sårades 90 procent i hans kompani inom IR13.

- Vi skickades ut som kanonmat fast allt redan var förlorat. Fronten var i upplösning, men befälet tyckte att nu skulle motståndarna få se. Det var självmord att lyda order.

Jag hör upprördheten i hans röst nu nära 60 år senare.

- Krig är fruktansvärt kallt, fortsätter han. Befälen kan vara hur tokot som helst. De ser bara siffror. Den lilla människan är inget värd, har inget värde.

Han minns cyniska, föraktfulla uttalanden, som han tycker att jag inte ska skriva ner.

- De unga, de klena, de uppgivna, de små, de som utförde jobbet, de som förband och bar bort sina sårade, de som stupade, dem kommer ingen ihåg, säger han uppbragt.

- Ingen vill tala om det här, hur det är att vara i skottgluggen, hur det känns att se ögonen på den sårade, när han förstår att han blir lämnad, eller när kamraten bredvid får en kula i huvudet och hans hjärna rinner ut över mina kläder. Det är sånt jag skulle vilja att folk fick veta, säger han.

Martha Bonn

Krigsänkebarnsförening

58

Artikel ur Västra Nyland

Viktig förening. Svenskfinlands första och enda krigsänkebarnsförening är en kär förening för Ulla Nordström, Gretel Kindgren, Caj Grundström och Marianne Cygnel. Bild: Jannica Luoto

Märta Nummenmaa
5.8.2017 09:00

Föreningen Svenskfinlands krigsänkebarn är föreningen där krigsvärnlösa kommer samman och finner tröst i varandra.

Krigsvärnlösa är barn vars ena eller båda föräldrar dött i kriget. Inom föreningen Svenskfinlands krigsänkebarn tycker man bättre om benämningen krigsänkebarn. Det här för att medlemmarna inte anser att de är lika värnlösa längre och för att ordet krigsvärnlösa väcker många negativa minnen från barndomen.

Föreningen består av cirka 330 medlemmar och grundades 2005. Föreningen vill med sin verksamhet vårda minnet av dem som mist livet i krigsförhållanden, arbeta för rekreations- och rehabiliteringsmöjligheter, hålla kontakt med samhällets beslutsfattare och påminna om krigsänkebarnens uppoftningar.

Föreningen kommer till

Karisbon **Ulla Nordström** är föreningens initiativtagare och grundare. Det hela började med att författaren **Elsa Westerholm** skulle leda en skrivarkurs för barn till krigsänkor på Lärkkulla i Karis. Nordström ringde till Lärkkulla för att fråga om hon ryms med, men svaret var att kursen inte blir av till följd av för få anmällda.

Nordström tog saken i egna händer. Av en slump träffade hon flera krigsänkebarn och frågade dem om de ville delta i en träff på Lärkkulla. Den 28-30 mars 2003 hölls den första träffen för krigsänkebarn. Omkring 15 personer från Nyland och Österbotten deltog.

– Känslor som funnits där djupfrysta och väl inpackade trängde sig fram. Vi fanns där för varandra, säger hon.

Efter det ordnades två träffar i Nykarleby och Vasa. Deltagarantalet steg för varje gång. Över 70 personer dök upp till träffen som hölls i Vasa i september 2004.

– Då beslöt vi att det var dags att grunda en förening eftersom behovet att komma samman var så stort, säger Nordström.

En förening för många

De flesta av föreningens medlemmar finns i Österbotten och därefter har föreningen flest nyländska medlemmar. Föreningen består av krigsänkebarn och veteraner och krigsänkor. Med tiden har också krigsänkebarnens barnbarn och barnbarnsbarn anslutit sig till föreningen.

– Det finns stort intresse för föreningen. Vi blir alla äldre, men vi blir inte färre eftersom allt flera yngre kommer med, säger föreningsordförande **Caj Grundström**.

Föreningsmedlemmar träffas både i lokala grupper och under gemensamma årliga träffar.

– Det är fint att krigsänkebarn på olika håll kan mötas på det här sättet, säger Nordström.

De stupades dag viktig

En viktig träff för föreningens medlemmar sker i samband med De stupades dag i maj. Då deltar de tillsammans med krigsveteranerna och krigsinvaliderna i uppvaktningen vid hjältegravarna.

– Det här är en hjärtesak för oss, säger Nordström.

Något som Grundström tycker att är beklagligt är att veteranerna oftast är de enda som uppmärksammas under De stupades dag.

– Anhöriga borde nämnas. Vid ett tillfälle i Borgå fick krigsänkebarnen inte ens vara med då blommor lades vid hjältegravarna. Det måste ändra, säger han.

Eget gravstensemblem

Ett gravstensmärke för krigsveteraner och krigsinvalider har funnits en längre tid. De finskspråkiga krigsänkorna har även ett eget märke, ett runt emblem med texten KOL (Kaatuneitten Omaisten Liitto).

– För de svenskspråkiga krigsänkorna fanns inget gravstensmärke. Vi beslöt oss för att undersöka om det var möjligt att göra ett eget emblem, säger Nordström.

Föreningen fick höra att det behövs en konstnär eller designer som kan utforma emblemet.

– Vi hade inte mycket pengar i kassan så vi undrade riktigt hur dyrt det skulle bli, säger Nordström.

De kontaktade arkitekten, heraldikern och krigsveteranen **Yrjö Sormunen**. Han fick i uppdrag att designa ett motiv som utstrålar kärlek och värme. Sormunen hade då väldigt mycket på gångs och kunde endast lova att börja tänka på saken.

– Några dagar senare ringde han och hade ett förslag. Han berättade att han fått en sådan inspiration av vårt samtal att han genast börjat skissa, säger Nordström.

Föreningen blev mycket nöjd med resultatet. Märket finns nu på mammornas gravar och som rockuppslagsmärke för föreningens medlemmar.

– Då det var dags att betala sade Sormunen att "Det här gör jag gratis för er i tacksamhet för att jag fick komma frisk hem från kriget", säger Nordström.

Sommarseminarium i Karis

Föreningen ordnade i veckan ett sommarseminarium i Karis. Medlemmar från runtom i Finland samlades på Lärkkulla. **Gretel Kindgren** hade kommit från Sverige för att delta.

– Jag är född i Nykarleby, men har sedan dess flyttat till Sverige. Jag fick höra om föreningen via min kusin och tyckte att det lät intressant. Det var trevligt att komma med och upptäcka att det finns fler som jag, säger Kindgren som varit med i föreningen i ungefär åtta år.

Karlebybon **Marianne Cygnel** deltog också i seminariet. Hon sjunger tillsammans med **Wilhelm Skata** i musikduon WII-Ma. De har under de senaste åren uppträtt på sommarträffarna.

– Jag blev genast biten då jag kom med till träffen i Lärkkulla för omkring tio år sedan, säger hon.

Under träffen såg medlemmarna bland annat teatern Okänd Soldat, lyssnade till musik och tog del av ett flertal föredrag.

De är varandras hjärtevänner

Svenskfinlands krigsänkebarn är en mycket viktig förening. En aspekt är att personer med liknande bakgrund får lätta på hjärtat och diskutera med varandra.

– Jag har fått 330 nya hjärtevänner. Var jag än är i Finland så kan jag åka hem på en kopp kaffe till någon av dem, säger Nordström.

Föreningen har varit ett stort stöd.

– Föreningens medlemmar har blivit som syskon för mig. Vi är alla krigsärkesyskon, säger Kindgren.

OBS! här är Föreningens hemsida **Svenskfinlands krigsänkebarn r.f.**

För vem är vår förening?

För krigsänkebarnen; vars förälder under krigen 1939-45 stupat, försvunnit, sårats eller dött på grund av omständigheter förorsakade av kriget. Också krigsänkebarnens ättlingar och utländska medborgare som uppfyller kraven kan bli medlemmar.

Var finns vi?

Föreningens hemort är Vasa stad och verksamhetsområdet är hela svenskspråkiga Finland.

Vad gör vi?

- Ordnar medlemsmöten med föredrag, exkursioner, uppvaktningar vid hjältegravarna på de stupades dag,
- Håller kontakt med föreningar, myndigheter och beslutsfattare,
- Forskar inom krigsänkebarnens verksamhetsområde,
- Insamlar och dokumenterar data om krigsänkebarnens livsöden och erfarenheter.

Vad vill vi?

- *Vårda minnet av dem som mist livet i krigsförhålanden,*
- *Arbeta för rekreations- och rehabiliteringsmöjligheter,*
- *Hålla kontakt med samhällets beslutsfattare och påminna om krigsänkebarnens uppoffringar,*
- *Umgå med andra människor med samma bakgrund.*

Ekonomin

för att stödja verksamheten söker vi stipendier från olika fonder och uppär en liten medlemsavgift, för närvarande 20€. Föreningen kan ta emot gåvår och testamenten. Också lotterier och penningsinsamlingar kan ordnas.

Om du vill bli medlem i vår förening.

Du kan anmäla dig med,

Förnamn:

Släktnamn:

Tidigare släktnamn:

Adress:

Telefon:

e-post

Sänd uppgifterna till.

Svenskfinlands krigsänkebarn rf
c/o Caj Grundström
Tarapottsvägen 12
01150 Söderkulla

eller e-post:caj.grundstrom@finnport.fi

tel. +358 400 461 458

Malax Landhöjning av professor Petrelius VBL 23.3.1930

Landhöjningen upphör i Vasa-trakten.

59

En intressant utredning av professor Petrelius.

Redan efter 1950 kan landhöjningen anses praktiskt taget avstannad.

Då det ofta höres påståenden, att kusten i synnerhet i trakten av Vasa stiger ungefär en meter på hundra år, har Vasa järnvägskommitté angående denna sak införskaffat utlåtande av en kompetent vetenskapsman, professor A. Petrelius, varav framgår, att landhöjningsfenomenet redan upphört. På grundvalen av nyaste vetenskapliga undersökningar har man nämligen kunnat fastställa, att landhöjningen helt och hållet upphört och knappast kommer att förmärkas under senare hälften av 1900-talet. Vi publicera här nedan prof. Petrelius utlåtande i dess helhet.

Frågans förhistoria.

Redan på 1600-talet påträffas i litteraturen förmodanden, att Östersjöns vatten tidigare stått högre, emedan man på land, långt från stranden, hade hittat lämningar av sjödjur och växter och dessutom på många orter kunnat fastställas, att farlederna uppgrundades, nya grund ständigt framträdde, fiskeplatser och sälfångststenar förflyttades och på stränderna uppstodo s.

k. tilländningar, vilka allt emellanåt gåvo anledning till jordtvister. Mången österbottnisk stad, som i begynnelsen grundlagts vid kusten, har varit tvungen att lämna sin förra plats och flytta närmare den nya kusten, så är fallet t. ex. med Vasa och Björneborg. Den senare staden påstås ha flyttat 3 gånger, och ännu år 1700 kommo stora, oceangående fartyg in i Gamla Vasa hamn. På svenska sidan ha t. ex. städerna Piteå, Luleå och Hudiksvall många gånger flyttats närmare den alltjämt flyende kusten. Celsius berättar, att på hans tid (år 1736) stora fartyg icke mera sluppo in till Torneå hamn, dit de kunde insegla år 1620, då staden grundlades.

Den första vetenskapliga behandlingen och läran om vattnets minskning.

Denna företeelse underkastades vetenskaplig behandling år 1743, då den ryktbara svenska professorn A. Celsius framställde sin teori om vattnets minskning i de Sverge omgivande haven. Med tillhjälp av dåtida pålitliga observationer beräknade han vattenminskningen till i medeltal $4\frac{1}{2}$ fot (1,35 meter) i seklet. Celsius påpekade, att det var synnerligen svårt att erhålla tillförlitliga observationer; sådana hade han endast fyra, samtliga från Bottniska vikens kust. En av dem var från dåtida Vasa hamn; ett borgaren Bulich tillhörigt fartyg återvände efter en 3 års lång oceanfärd hem från Medelhavet med saltlast år 1700 – och led haveri i Vasa hamn genom att törna på en sten, vars spets vid medelvattenstånd nådde ytan, men år 1740 var stenens spets 20 decimaltum (59 centimeter) ovanom medelvattennivån.

Denna Celsius' vattenminskningsteori fick såväl ivriga försvarare, i synnerhet naturforskare (bl. a. den ryktbare Linné) som häftiga motståndare (bland dem den lärde biskopen Browallius i Åbo). Frågan gav upphov till ett livligt ordkrig, en riktig litterär tvist, på grund varav för tvistens avgörande inför eftervärldens havsvattnets dåvarande medelnivå inristades i klipporna mångenstädes vid kusterna av Bottniska och Finska vikarna.

Jordskorpans rörelser,

Frågan råkade i ett nytt skede, då E. O. Runeberg, ledare av lantmäteriärbetena i Finland, år 1765 på grundvalen av vid österbottniska tilländningar gjorda observationer konstaterade, att gränserna mellan land och vatten förändrades och att denna förändring varierade på olika orter, vilken företeelse han förklarade sålunda, att det var jordskorpan som rörde och höjde sig, medan vattnet icke förändrades.

Höjdmärken för vattenståndet.

Runeberg uppmanade sina landsmän att på lämpliga ställen utmärka havsvattnets höjd till gagn för följande generationer. På hans initiativ avvägdes år 1754 stengolvets i dåvarande Vasa eller Korsholms kyrka höjd över medelvattennivån, och år 1755 inristades i klipporna vid nuvarande Rönnskärs och Bergö holmar märken, vilkas höjd över dåvarande medelvattennivån Runeberg meddelade eftervärlden, liksom en gammal, år 1697 vid Rönnskär gjord observation.

Dessa gamla märkens höjd över vattenytan har därefter under decenniernas lopp flera gånger uppmätts – och nya märken ha gjorts, i riklig grad vid kusten av Finska viken, mindre talrikt vid Bottniska vikens kust.

Då frågan om kustens höjning och dess storlek har intresserat mig, har jag under fyra decennier ur litteraturen och arkiv samlat uppgifter om gamla vattenhöjdmärken, uppsökt dem längs stränderna, uppmätt höjderna, jämfört med tidigare iakttagelser och uträknat landhöjningen.

Här bör ännu bemärkas, att man under senare hälften av förra seklet började göra regelbundna dagliga vattenhöjdsobservationer på den del orter vid sydvästra Finlands stränder och holmar samt i Vasa (år 1883) och i Yxpila (1889). Likväl kan man icke ur sådana relativt kortvariga observationer med säkerhet konstatera landhöjningen, dess påskyndande eller fördröjande; härtill behövs under långa tidsperioder gjorda iakttagelser, och sådana erbjuda de nämnda, på 1700-talet utförda märkena.

De nyaste forskningsresultaten.

Dessa äro i stora drag följande, vad Bottniska viken och i synnerhet vasanejden vidkommer:

I Rönnskär har med varje gång några decenniers mellantider gjorts inalles 10 observationer under åren 1697-1929 och i Bergö på samma sätt 11 observationer under åren 1755-1929. I det förra fallet omfattar observationstiden sålunda 232 och i det senare 174 år. Den matematiska behandlingen av dessa mätningar utvisar, att landhöjningen tidigare varit rätt stor, men att den under årens lopp avtagit. Den årliga höjningen framgår ur nedanstående tabell, där talen beteckna millimeter per år; de inom parentes befintliga talen sträcka sig utanför observationstiden.

Landhöjningen i millimeter om året:

1650	(20)	—
1700	17	18
1750	14	14
1800	11	11
1850	8	8
1900	4	5
1950	(1)	(1)

Landhöjningen håller således på att avstanna och kommer i dessa trakter knappast att vara märkbar i senare hälften av 1900-talet.

Gamla Vasa eller Korsholms kyrkas stengolv (som ännu är ställvis synligt) har jag ånyo avvägt åren 1898 och 1929 (andra mätningar ha icke där utförts). Höjningen utgjorde under hela 175-årsperioden endast c:a 45 cm., och då även härav den största delen faller på 1700-talet, kan man säga, att landhöjningen omkring Gamla Vasa numera avstannat (omkring år 1720 synes den ännu ha varit c:a 15 mm. per år).

Vid Korsör förra lotsplats steg enligt mellan åren 1850 och 1929 gjorda iakttagelser och mätningar landhöjningen under senare hälften av 1800-talet till c:a 9 mm. om året, men synes därefter ha saktat av och är nu 6 mm. om året.

De med tillhjälp av dagliga observationer uträknade värdena för landhöjningen äro tillsvidare icke tillräckligt säkra. För det första är observationstiden relativt kort, och för det andra ha de pglar, som använts vid avläsningen av vattenhöjden, rubbats på ett sätt, som icke alltid kunnat noggrant kritiseras. Härav kommer det sig, att de på olika sätt och under olika tider verkställda beräkningarna givit från varandra rätt divergerande resultat. Sålunda ha de i Vasa utförda vattenhöjningsobservationerna givit landhöjningsvärden, som variera mellan 1 och 8 millimeter per år.

Enligt de i Yxpila gjorda observationerna har landhöjningen beräknats till 8,8 mm. och i Räfsö till 6,6 mm. per år.

Enligt de i norra delen av Bottniska viken vid Uleåborg utförda dagliga observationerna har landhöjningen uträknats till 8,8 mm. per år. Mellan Uleåborg och Kemi varierar

landhöjningen enligt senare uppmätningar av år 1841 utförda märken mellan 6,5 mm. och 7 mm. (eller 65 à 70 cm. på etthundra år).

Av ovanstående framgår, att landhöjningen under årens lopp minskats i trakterna kring Kvarken såväl i yttre skärgården som i Gamla Vasa. Den är för närvarande mycket liten, och man torde kunna anse den praktiskt taget avstannad redan efter år 1950. Mellan dessa ställen synes landet ännu stiga något i trakten av nuvarande Vasa och förra Korsör lotsplats, men är även där i avtagande.

Då stigningen upphör, har jordskorpan kommit i ett slags jämviktsläge, som av allt att döma kommer att vara länge, kanske i sekler.

Landsänkning (eller vattnets höjning) har icke observerats vid Finlands kuster.

Solf Sägner VBL 29.6.1935

Det Solv som lever i sägnerna.

60

Länge ha sägnerna fått utgöra bygdens historia. De minnesgoda ha berättat för det yngre släktet. Berättaren har talat om vad han hört och dragit slutsatser därom. Själv har han hållit det för pålitligt, och åhörarna ha godtagit det berättade som hållbart. I alla sägner finnes någon kärna, som har sitt värde. Denna kärna kan ofta påvisas, när sägnerna jämföras med skriftliga uppgifter. Ofta få de senare större liv och intresse genom sägnerna. Dessa ha alltså ett visst värde. Denna kärna kan ofta påvisas, när sägnerna jämföras med skriftliga uppgifter. Ofta få de senare större liv och intresse genom sägnerna. Dessa ha alltså ett visst värde. De förtjäna följaktligen återberättas.

En del av de gamlas berättelser i Solv ha blivit upptecknade och numera även publicerade av Svenska litteratursällskapet. Låt oss lyssna till vad de förtälja från Solv byar.

Den första bebyggelsen.

Kullen ovanför kyrkan är den, som allra först skall ha varit bebodd. Ett tyskt handelsfartyg, som kom seglande, förliste utanför. Två personer räddade sig. Den ena kom på en klobb (klippa) på Norrbacka och den andra sydligare på Ånäs. Den, som strandade vid Norrbacka, hette Sylv. Han bosatte sig där och vart sålunda den första inbyggaren. Sedan ökades han släkt allt mera, så att Klobben i äldre tider var mycket tätt bebyggd. Småningom flyttade man ut därifrån till alla delar av Solv. – Mellan Mobacken och Barkamon gick i äldre tider en djup farled. – I en annan sägen förklaras, att de strandade tyskarna bosatt sig på Herrbacken och Mobacken. – De äldsta gårdarna sägas vara Smeds på Herrbacken, Perus i Östersolv, Ånäs på Ånäsbacken samt Pått. Namnet Pått säges komma av ett träsk på Borgmossen, som kallas Borgmossporten. – I Sundom kallade man förr solvborna för tyskar. – En annan sägen uppgiver, att första inbyggaren i Solv varit en finne från Tavastland. – De två första inbyggarna i Solv togo sig namnen Skog och Bosk. Den förra reste nämligen sin stuga i skogen, medan den senare byggde sin bland buskarna i skogsbrynet. – En annan sägen angiver Mo hemman som första gården i Östersolv.

Då man förr fiskade på Söderfjärden, brukade man säga: ”Vi ska åsta fara in ett viken”, och så kom man hit upp till de platser, som nu kallas ”In-ett-enjan” (inåt ängarna) och där nu finnas åkrar och ängar och bor folk. Där har man hittat ryssjebågar i leran.

En tid fanns det bara två bönder i Munsmo. Den ena hette Båssa och den andra Snåfs. Båssa bodde i byn och Snåfs på Snåfsbacken. De bodde på var sin holme, så att man måste fara med ekstock mellan båda hemmanen. – En annan sägen uppgiver, att det en tid fanns tre bönder i Munsmo: på Snåfs, Hällmans och Båssar, och att de skola vara de första i byn.

De första bönderna i Sundom bodde på Norrbacken.

Rimal by har fått sina bebyggare sålunda. Två västersolvbor begåvo sig på jakt med bössor och hundar. Männen hade beslutit att uppföra var sin stuga på det ställe, där hundarna skulle skälla tre gånger. Vid Furubacken läto hundarna höra sitt skall, men männen tyckte, att hundarna inte skällt tillräckligt, varför de fortsatte färden. De kommo då till den plats, där Rimal by nu står. Här gävo hundarna tre gånger skall, och männen beslöto att på detta ställe timra stugor. De slogo nu läger för natten. En av dem lade sig att sova i en bergsskrev. Han antog sedan namnet Berg, vilket hemmansnamn ännu förekommer i Rimal. Hans stuga har stått på samma plats, där Karl Bergs gård nu står. Det första bröd, som bakades, blev gräddat i en bergsskrev invid nämnda gård. I samma skrev säges även det första barnet i Rimal by blivit fött. Namnet Rimal skall ha uppkommit därav, att den andra av de två männen den första natt, han sov på platsen för sin blivande stuga, fått sina kläder betäckta med rimfrost. Han antog namnet Remal. – En annan sägen upplyser, att de två männen voro bröder och att de först bodde på ett berg, varav namnet Berg på ena hemmanet. Ända till senare tid har man kunnat se rester av de stenar, som de byggt åt sig till eldstad, medan de bodde på berget. Knappt var deras hus uppfört, förrän det brann ned, och så måste de åter bo på berget.

Twister om rår och marker.

En malaxbonde, som huggit ihjäl sin enda granne i Malax vid Yxforsen, ville ha Malax rå att gå ända upp till Bavas i Västersolv, men då tog Bavasbonden lantmätare. Detta var den första lantmätare, som användes här i trakten.

Vid vägskälet till Munsmo hade rimalborna förr en liten beteshage, där de fingo ha sina hästar att beta, då de voro resta till kyrkan. Hagen kallades Prästhagen.

En skogslott utanför Sundomlandet tvistade malaxbor och sundombor om, och tvisten slutade sålunda att kronan tog skogslotten och gav Storskäret åt Malax. Sundomborna skulle också ha fått en del av lotten, men de blevo så förargade, att de inte brydde sig om att ta någonting, och så fingo malaxborna alltsammans.

Malaxborna skulle ha velat ha en del av Söderfjärden. Så vart det process om saken. En i Sundom var från Sverge och var liksom litet bättre att tala och svara för alla andra solvbor. Så sade domarn åt honom, att han skulle gå ut och höra, vad malaxborna talade. Och han hörde då, hur de menade sinsemellan, att de skulle förlikas sålunda, att sundomborna skulle ge tillbaka fiskevattnet åt malaxborna, så skulle de då hålla Söderfjärden. Han gick in och sade åt domarn, vad han hade hört, och domaren föreslog det till förlikning, och därmed voro alla nöjda.

Fäbodliv och nyodlingar.

Ungefär en km. från Solv kyrkby ligga några vidsträckta lågmarker, Kärrängarna kallade. I början av 1800-talet voro de naturliga ängar. Under höst och vårtid steg vattnet över trakten. På de kringliggande ängbackarna hade bönderna sina fäbodar. Dessa stodo i klunga, dels en

och en. Tills höbärgningen fingo kreaturen gå på skogsbete. Varje kväll kommo kvinnorna till fäbodarna för att mjölka korna och återvände om morgonen, efter att ha tillbragt natten i fäbodan. Mjölken transporterades hem i stora träflaskor, som buros i band över axeln. När höbärgningen var slutförd, fingo kreaturen beta på ängarna. Småningom uppodlades den ena sanken ängen efter den andra och Kärrängarna förvandlades till en by med trevna gårdar och bördiga åkerfält.

Förr hade man för sed att under våren damma vattnet, så att det inte skulle få blåsa kallt på gräsroten. När det var varmt, tappade man ut vattnet. Därför kallas platsen ännu för Dammen, och bron har namn efter den.

Inflyttning från Sverge.

Till Backholm i Sundom har en släkt inflyttat från Lövånger socken. I Övre byn i Lövånger i Västerbotten funnos på en gård sex bondsöner. En från gården skulle ut i kriget i Pommern. De skulle dra lott, vem som skulle ut, men deras far bestämde, att en skulle gå godvilligt, och han skulle få gubbens egendom, om han kom med livet tillbaka. Den, som gick i kriget, kom med livet tillbaka och fick ärva allt efter fadern.

Två av bönderna reste då över till Sundom i Finland. De hette Fjällström och bosatte sig på Backholms. Eva Sund, född c. 1830, som berättat härom (1917), var av samma släkt. Hennes mormor var dotter till en av de där svenskarna. De voro ogifta, när de kommo hit, men gifte sig här med svenskor, som hade kommit hit över förut. Den ena var bonde, den andra var fiskare.

Om kyrkan och kyrkvägar.

I Mobacken växte stor skog. Då de byggde första kyrkan i Solv, högg de kyrktimret i Mobacken.

Första prästgården i Solv var på Hemisbacken. Man måste då med båt fara över Maren till kyrkan. Tomten av prästgården synes ännu.

Solv kyrkas altartavla har målats i Stockholm och vart skänkt till Solv kyrka. Tre män kommo hit med den. Under kriget skulle ryssarna förstöra den, men Gud lät dem se så mycket folk, att de inte vågade. Enligt en annan sägen skall altartavlan, föreställande Kristi korsfästelse, ha blivit skänkt av drottning Kristina och i en skötbåt fördd över från Sverge.

Fordom ledde inte någon väg mellan Rimal och Solv. De döda fördes då på släde genom skogen ned till Solv å och längs åstranden till kyrkan.

Landsvägen mellan Solv och Malax har allra först varit en kreatursstig, som undvikit myrar. När det blev landsväg, följdes den gamla krokiga fästigen.

Minnen av sjöfart.

På ängen nedanför berget, där folket i Rimal bodde, har man hittat fartygsrester. Där ville kreaturen så gärna vara och äta. Det hade nämligen varit ett saltfartyg, som gått under. – Där på ängen har man hittat en järnhäll, som använts som barlast och kastats ut. På samma ställe har man också hittat en hel hop barlaststenar.

På en åker i Sundom, som kallas Skutnäs, påträffades på 1800-talet ett skeppsvrak vid ett stenröse.

I skogen mellan Rimal och Solv finnes ett berg, i vilket lär vara fäst en stor järnring. Fordomdags, då det var sjö i dessa trakter, skall man ha bundit sina båtar vid denna ring.

Vid Söderfjärden finnes ett högt berg, Hägnäsberget, i vilket en järnring påstås vara fäst. Också i Öjberget finnes en järnring, i vilken man haft fartygen fästa.

Vid Södernäsberget söder om Munsmo har man haft båthamn. Där skall ännu finnas en järnring, i vilken man haft fartygen fästa.

Vid Södernäsberget söder om Munsmo har man haft båthamn. Där skall ännu finnas en järnring i berget.

Uppe vid Långmossen fyra km. från Gästgivars ligger ett berg, som kallas Lassmaberg. I detta skall det finnas järnringar. Där har man i forna tider haft skeppshamn.

Förr brukade svenskarna komma över hit i haxar (större båtar) och köpa svin. De gingo omkring i bondgårdarna och hörde efter svin och brukade säga: ”Västerlänningarna är här nu och köper svin”.

Minnen av fisket.

Öster- och Västermaren ha förr varit fiskrika platser, där man dragit not. Nu ses där åkrar och ängar, och bara om våren kan det finnas vatten i lägsta delen.

Munsmo by var fordom skogrik, och dess invånare hade sin bärning genom fiske i de fiskrika vattnen omkring. Ävenså odlade de mycket korn. Nu är skogen nedhuggen, och genom landhöjningen är fisket numera nästan blott ett minne.

Laihelaborna voro förr mycket hemmastadda i Solv. Här handlade de och här fiskade de. De kommo med stora råglass ned till Dammen i Munsmo och bytte ut råg mot fisk. Tillsammans med solv- och munsmobor fiskade de och droga not i Söderfjärden.

En skog i Sundom heter Östermarken, och söder om den är Söderfjärden. Där fiskade laihelaborna och sundomborna tillsammans. I Östermarken hade laihelaborna sina fiskarbastur. Där har man hittat flarn och vettar (nätflöten) i lindorna samt vidare redskap och tegelbitar efter fiskarbasturna.

Sundomborna voro en gång resande till Laihela och bytte fisk mot råg och kommo då till ett ställe, där de hade gamla skötar kvar, som de hade fiskat med i Söderfjärden.

Sedan fiskarplatsen vid Strömmen lämnats av fiskarna, började man bränna kol och tjära på holmen. Därav har platsen fått namnet Dalen.

Mellan Herrback Karmas byggnader var i äldre tider ett fiskarläger. Därifrån hördes ständigt sorl och moll (oljud), och därför började man kalla platsen för Mollholm.

Från stora ofreden och 1808 års krig har man många sägner från byarna i Solv. Vi avstå dock nu från att återgiva dessa.

Det vore intressant att jämföra innehållet i dessa sägner med vad vi känna om byarna, bönderna, händelser och företag ur socknens historia enligt domböcker o. a. skrifter, men för denna gång måste detta anstå.

K. V. Å.

– **Ett baptistdop i Malax** skall åter ha egt rum, enligt meddelande till Wasa Tidn. af en tillfällig korrespondent, som säger sig varit tillstädes wid förrättningen. Detta dop försiggick söndagen den 25 september å det s. k. ”Kapellgrund” (?) i Malax skärgård. Förrättningsmannen var samme Jonas Jakobsson Remahl, hemma från Petalax, som i medlet af sistl. juli i samma skärgård döpte fjorton personer på samma gång och sedan lär ha förrättat åtskilliga dop inom angränsande församlingar. Denna gång war det allenast fyra qwinspersoner, som läto omdöpa sig; tre af dem woro hemma från Malax, en från Nerpes. Tillgången beskrives såsom alldeles enahanda med den wid det förra tillfället: döparen gick ut i wattnet till midjan; baptizanderna följde honom en i sender och neddoppningen skedde rygglänges. Före förrättningen hade denna gång en baptistpredikant uppträdt och hållit ett tal af följande lydelse: ”Nu, ja nu, efter denna wigtiga och heliga döpelse, skolen I undslippa det agg och de qwal, som sargat edert samwete för förut begångna synder; nu, ja nu och härefter skolen I emotstå synderna; nu, ja nu skolen I tala med nya tungor och profetera, ty den helige ande skall komma öfwer eder”. – Förrättningen hade öfwerwarats af ett stort antal åskådare, de flesta förut öfwegångna till baptistsamfundet. Under färden öfwer sjön till holmen, der dopet skulle försiggå, hade dessa uppgifwit wilda skrik med omwexlande sånger, som woro allt annat än ljufwa att höra.

Malax **Bisamrättor och kräftor**, Hufvudstadsbladet 16.9.1934 no 249 **62**

Malax.

Malax, fredag.

BISAMRÄTTOR ha helt plötsligt börjat iakttagas på orten, utan att befolkningen kunnat göra reda för varifrån de kommit. Numera har det dock framgått, att en för jakt intresserad person låtit utplantera dem för endast något år sedan. Mest ha de nu anträffats längs ån, men även längs mindre bäckar och utfall. På en del ställen ha de hunnit anstifta och utföra skadegörelse. Ett par av de hittills på orten så sällsynta djuren ha vid påträffandet avlivats, utan att man därvid haft sig bekant, att det varit just bisamrättor. – Någon vidare tillfredsställelse har inte nyheten om djurens utplacering i Malax åstadkommit bland befolkningen. Under de senaste åren ha mullvadar flerstädes blivit till en verklig plåga för bönderna och man har gjort åtskilligt för att utrota dessa. Likaså har kampen mot brunrättorna fått föras oupphörligt på orten, mångenstädes fruktlöst. Kommer nu därtill bisamrättan och sällar sig till skadedjuren, så må dess skinn kosta hur mycket som helst, detta kan likväl inte stilla den harm, som bönderna känna inför de åstadkomna skadorna. I övrigt lär planer vara på att ännu så länge fridlysa bisamrättan i Malax!

KRÄFTORNA ha inte, såsom bisamrättor – haft lust att leva i Malax å. För ett trettiotal år sedan utplacerades några hundra kräftor i ån, utan att de sedan läto höra av sig. Sedermera ha alltemellanåt nya upplagor utplacerats med liknande resultat. I fjol höstas utsattes cirka 2,500 av de efterfikade smådjuren, varav de flesta hithämtades av dir. J. Hallvar från Vasa, men tills vidare är resultatet av denna åtgärd inte vidare stort. Endast ett fåtal kräftor ha under den gångna sommaren påträffats i ån. – Att malaxborna i allmänhet skulle bli begivna på att äta kräftor är inte vidare troligt, även om kräftorna skulle börja trivas i ån, men att kräftfiske skulle bli en bra binäring är klart.

Adam Namnlös.

Bildtext: Petter Nyback.

Menförestiden för skärborna inträffade ovanligt tidigt i år. Redan de sista dagarna i oktober blev bergöbåten Södern av ishinder urståndsatt att företaga sina regelbundna turer på Vasa. En ränna upparbetades dock till den allmänna ångbåtsrännan, så att båten i slutet av senaste vecka kunde återupptaga trafiken. Storm och snötjocka tvungo den dock att ligga över ett dygn i staden. Då kölden ånyo skärpt till, är det emellertid sannolikt, att sjöfarten för Bergö kommuns vidkommande oåterkalleligen är slut för i år.

Som ett nytt belägg på, huru styvmoderligt vår skärgårdsbefolkning behandlas av de maktthavande, må nämnas, att alla ansträngningar att anskaffa licens för inköp av plåt till yttre beklädnad av bergöbåten, för att i någon mån möjliggöra isforcering, mötts av ett obönhörligt nej, oaktat menförestiden för kommunen härigenom kan komma att betydligt förlängas. En plåtförhydd båt skulle ibland i veckotal kunna klara den tunna, skarpkantade höstisen, som en träbåt ej vågar sig på. När det gäller en hel kommuns avstängande från yttervärlden, borde dock, med en smula förståelse och god vilja, den ringa mängd plåt kunnat lösöras, som erfordrades till förhyddning av en relativt liten skärgårdsbåt, även om varan under krigstid är "tunnsådd".

Det är för övrigt icke enbart bergöborna, som bli lidande på vägran av en sådan plåtlicens. På orten torde ännu finnas en del fiskpartier, som nu på grund av trafikens avstannande under en obestämd tid framåt ej kan komma ut i marknaden. Under nu rådande livsmedelsbrist, verkar det icke så litet kortsynt att för några få tiotal plåtars skull avskära möjligheten att i någon mån främja fisktillgången på fastlandet. Men vederbörande livsmedelsmyndigheters vidsyn har måhända icke sträckt sig så långt. Till myndigheternas favör är dock att anteckna, att bränsle till båten kunnat pressas fram.

I samband härmed är vidare att bemärka, att den livsnerv Södern utgör för Bergö är en enda persons verk. Det är ortens "allt i allom", lotsen Petter Nyback, som låtit bygga båten och ansvarar för den regelbundna trafiken på staden.

*

Att Bergö har elektrisk belysning, verkar väl icke så överraskande i vår "upplysta" tid. Men då man konstaterar, att bergöljuset levereras av ortens eget elektricitetsverk, då kan man ej undgå att bli en smula paff. Underhandlingar inleddes till en början om att få ström från Vasa, men kostnaderna förskräckte, och så såg det lika mörkt ut som förr.

Men åter var det Petter Nyback, som räddade situationen. Genom att söka kontakt på olika håll, fann han det slutligen möjligt att med andelshandeln som ekonomiskt ryggstöd anlägga ett ortens eget elektricitetsverk, som nu är i verksamhet och fungerar till allas belåtenhet. Verket är inrymt i en för ändamålet uppförd liten funkisbyggnad, närmast påminnande om ett prydligt bilgarage, och arbetar periodvis utan all tillsyn. Det torde vara den nyaste engelska uppfinningen på området och tillsvidare den enda liknande anläggningen i hela Finland, enligt en erfaren fackmans utsago. Anläggningskostnaderna stiga till endast omkring 50,000 mk, och driftkostnaderna äro fenomenalt små. Ett giv-akt för övriga skärgårds- och andra landskommuner, såsnart tidsförhållandena medge import av erforderliga utländska grejor.

*

Då man skriver om och från Bergö, blir det – som synes – närmast att skriva om Petter Nyback, Bergös ”Peter den store” i miniatyr. Nomen est omen (namn är järtecken), sade redan de gamla romarna. Till yrket är Nyback ursprungligen lots, men han är som synes en mångfrestande man, vilken har en mängd andra pilar på sin båge. Förutom ovannämnda två allmänna företag, är han föreståndare för andelshandeln, vars inköp han ombesörjer, jämte det han även i övrigt leder och övervakar rörelsen. Dessutom är han kommunalfullmäktiges ordförande, medlem av folkskoldirektionen o.s.v. i oändlighet...

Att en sådan verksam och självständig man har en och annan antagonist är ju ”mänskligt” och ligger i sakens natur, men ingen vill eller kan förneka, att hans omfattande verksamhet länt och fortfarande länder Bergö till stor fromma.

*

Att Bergö icke är så bakom som de flesta fastlandsbor sannolikt förmoda, framgår redan av det anförda. Vidare kan antecknas, att öriket har telefonförbindelse med fastlandet samt post (över Malax) fyra dagar i veckan – även under menförestiden. Ett mödosamt och tidtals livsfarligt jobb måtte det för visso vara under tider, då isen varken bär eller brister, att på fastställda tider taga sig över mellan Bergö och fastlandet, men ännu lär det aldrig ha klickat. Postföraren är en i sin uppgift välbeprövad, energisk och modig man, som ej ger tappt för svårigheterna. Och för bergöbon är detta helt naturligt och vardagligt. Ty på hela Bergö finns väl icke många vuxna män, som ej en eller flere gånger varit i allvarsam livsfara i båt eller på svaga isar. En intensiv kamp för tillvaron alltså, som verkar härdande på befolkningen och skapar fonden till skaldens skenbart banala, men dock mycket sägande:

”Och där bor sjöfolk i skären”.

D. G.

MalaxBrev från Malax, Vasabladet 17.8.1935 no 189

Brev från Malax.

64

Vi funno oss senaste höst föranlåten att efterlysa krig mot bisamrättan, som visat sig bliva en plåga för jordbrukarna här och var. Överheten svarade med att *fridlysa* det leda kräket. En välbetänkt och bra åtgärd, den där fridlysningen, ansågo naturligtvis alla jaktintresserade, vilka siktat en god inkomst i bisamrättans skinn. Men det tyckte inte andra, allra minst de jordbrukare som fått det tvivelaktiga nöjet att upplåta mark och rum för den efterfikade varelsen. Man hade lika gärna kunnat fridlysa brunrättan och sorken med detsamma.

Bisamrättan synes med stor förkärlek ha styrt kosan från ån längs bäckar och utfall till de avlägsnare ängsmarkerna. Vilket ju kan vara bra i betraktande av, att den åtminstone i så fall lämnat gårdarna i fred. Längs bäckstränderna har den börjat bygga bo och leva roligt, varit fruktsam och förökat sig i känd stil och börjat göra sig hyddor på sädestagarna. – Kräkets vänner vilja naturligtvis skylla grävningens arbetet på sorken, men det är att bära falskt vittnesbörd. Under den gångna höbärningstiden har nämligen bisamrättan presenterat sig framför slättermaskinen och ohyggligen tagit sig av daga på dylika ställen. Förfärligt förstås.

Så länge råtten nu är fridlyst, så skola vi låta den frodas och växa och göra förstörelseverk. Vi skola respektera överheten och dess förbud. Men sedan. Sedan proklamera vi utrotningskrig igen.

— — —

Råg- och kornskörden är för närvarande i full gång. Rågen blir bra, men kornskörden har på många ställen brådmognat och blivit därefter. Veteskörden är fager för ögat och har jämväl redan på flera ställen undanstökats.

— — —

Instundande vecka tager hösttinget vid i Bygdegården. Enligt vad vi erfarit, lär det denna gång vara ganska få mål i sikte. Allmänna åklagaren, som denna gång är t. f. länsmannen Robert Mattlar, har därför även lagom kort och lagom lång lista över sina mål. Bland dessa sistnämnda torde fårhistorien från Pörtom bli, ävensom ett lindrigt stöldmål från Kolnebacken och ett mål angående fylleri å offentlig tillställning från Malax Långåminne. Det är ju bra, att brottmålen hålla sig i fåtal och lika så gott, att mållistan vid tinget blir kort.

En gång på tal om dylika kan omnämnas, att varningstrianglarna vid trafikfarliga platser längs allmänna landsvägen i Malax äntligen blivit uppsatta på åtgärd av länsmannen. Det var bra och högeligen på tid. Bara nu vägen skulle utbredas också i kurvorna. Eller helst uträtas. Vid kurvan utanför Vias folkskola är körbanan blott 4,5 meter. Undra på att bilar och andra fordon kolliderat med varandra.

— — —

Fattigvårdsnämnden och tuberkuloskommittén fortsätta sitt goda samarbete på orten. Senaste torsdagskväll höllo de gemensamt sammanträde och beslöto åter sända en patient till Högåsens sanatorium. Kostnaden skulle bestridas till hälften ur tuberkulosfonden och hälften ur fattigvårdens medel. Patienten i fråga har skäl att glädja sig, synnerligast som sanatorievistelse i detta fall har stora utsikter att leda till återvunnen hälsa.

T — n.

— — —

Lotteri har Malax ungdomsförening i bygdegården instundande söndag med början kl. 2 p. d , samt fest kl. 8 på kvällen. Ett gediget men ändå lätt och trevligt program kommer under festligheterna att utföras. Därvid märkes bl. a. föredrag av rektor Pensar och lektor Eklund. Vidare förekommer kör-, solo- och duettsång, hälsningstal, deklamationer, pianomusik tidning m. m. Kan nu icke programmet locka tillräckligt så har föreningen försökt anskaffa en rätt så vacker vinstsamling, vilken bör fresta köplusten. Av vinsterna kan nämnas en modern byrå med glas, buffet, diskbänk och lavoar. Som synes har malaxpojknarnas välkända skicklighet i slöjd även denna gång kraftigt bidragit till vinstsamlingen. Även föreningens flickor ha under vinterns lopp förfärdigat många nyttiga saker såsom borddukar, förkläden, klänningar och dylikt. Många andra nyttiga saker att förtiga.

För den danslystna ungdomen är det väl sörjt, ty både efter dagens program och efter kvällens ges tillfälle att taga sig en svängom.

75 år fyllde i går handl. Johannes *Stoor* i Malax. Jubilaren tjänstgjorde en tid som äldre underofficer i F. skarpskyttebataljonen och har sedermera på sin hemort varit bl. a. skollärare, polis och handlande.

MalaxBåtbyggare i Korsnäs (Yngve Rydström i Töjby) Lantmannabladet 21.11.1946

Båtbyggare i Korsnäs.

65

I n:r 1 av Fiskarbladet fanns ett fotografi av en sjuttioårig båtbyggare. I Korsnäs ha vi också flera båtbyggare, bl. a. den över sjuttio år gamla Johannes Nyståhl i Kyrkbyn samt hans söner Leander och Otto, som båda gå i sin faders fotspår. De ha i sommar byggt en fiskarbåt åt Matts Ville. Båten är välgjord samt välformad. Båten är med andra ord – bra.

I Harrström finns följande båtbyggare: Joh. Åkerman med söner, Joh. Hurtig, Joh. Aspholm och Joh. Mattans. Alla bygga de sjödugliga båtar.

I Molpe bygger Joh. Krook, samt i Viitaniemi Leo Vestmalm. – –

I kyrkbyn ha vi förutom tidigare nämnda en som bör ha ett särskilt omnämmande. Det är kantor Harald Öhblom, som senaste vår byggde åt sig en 19 fots motorbåt. Båten är gjord på listkravell, ett svårt och tidsödande byggnadssätt. Båten blev fin och har berömts av alla. Otaliga voro de, som under den tid arbetet pågick, vallfärdade fram och åter för att få se på båtbygget. Man trodde icke att en kantor skulle kunna bygga en båt.

Men nu vet man det. Kantor Öhblom har inte tummen mitt i handen.

Det har vi många gånger fått erfara. –

Också lärare Rydström i Töjby hör till de företagsamma. Under vinterns lopp byggde han en centerbordsbåt av flygmaskinsfaner. Arbetet är förstklassigt, och båtens former tjusar ögat. Såväl lärare Rydström som kantor Öhblom ha byggt på mallar och efter ritning, vilket de flesta båtbyggare i dessa nejder icke göra. – Vår honnör för träkarlarna!

Malax(Petalax) **Det upprörande mord,** Vasabladet 3.1.1877

66

– **Det upprörande mord,** som den 15 Juli 1876 föröfwades ute på marken på Bondehustrun Anna Beata Frans, hemma från Petalax kapell af Malax socken, äfwensom att för mordet misstänktes Bondedottren Anna Greta Johansdotter Fant, som tjenat hos nämde mördade, har i tidningarna varit omtalad. Den 23-åriga mörderskan, som fullbordat sitt mörka dåd, utan att någon varit vittne till mordgerningen, blef icke dess mindre wid häradsrätten förwunnen till

brottet och fick sin dödsdom. Kejs. Wasa Hofrätt har, den 15 sistwikne Nov, stadfäst häradsrättens dom, anseende A. G. Fant ”wara förwunnen att hafwa, efter förut fattadt uppsåt, försåtligen och i löndom om lifwet bragt A. B. Frans, samt pröfwat förthy rättwist gilla Häradsrättens öfwer A. G. F. fällda dödsdom” – ”att warda halshuggen och å båle bränd”. Domen är naturligtwis hemställd H. K. M:s nådiga pröfning. Detta mord är ett bland de hemskaste och mest upprörande, som på sednare tider förefallit i det svenska Österbotten.

MalaxEn kärngubbe, Jonas Vias, 93 är död, VBL 18.3.1944

En kärngubbe är död.

67

Bild

Den äldsta mannen i byn är död. Jonas *Vias* blev 93 år så när som på fem dagar.

Det heter att lyckliga folk inte har någon historia. Historien är ju mestadels en samling berättelser om våld och makthaveri, ofärd och lidanden. Folk som undgått dylika plågoris har litet att sätta till pappers. Hälsan tiger still, och friden tarvar inga trumvirvlar.

Jonas *Vias* var en fridsam kraftkarl, som under sitt långa liv aldrig lät stöta i basun för sig. Vid hans frånfälle behöver inte heller någon pompa utvecklas. Några anspråkslösa rader måste min granne få i alla fall.

I Malax finns sannolikt numera få personer, som kan erinra sig den avlägsna dag, då en hurtig yngling drog ut från sin födelseort *Viasgränden*. Guld ägde han inte, men i utlösen hade han fått ärbara uppsåt, en klar och öppen blick och ett par präktiga nävar med tummarna placerade på millimetern där de skulle vara.

Hur Jonas *Vias* kom att hamna i Sidbäck, Pörtom minns jag inte. Där byggde han i varje fall bo för sig och familjen, var trägen på hemmanet, men gjorde sig dessutom vida känd som en noggrann skinnbrukare och en skicklig snickare.

I medelåldern köpte Jonas *Vias* hemman i Gottböle, Närpes. Här tillbragte han den längre halvan av livet. Men må det för alla hemkära malaxbor varda veterligt, att Jonas *Vias* lät aldrig närpesdialekten förbrylla sig. Ej heller kom ett pörtomord ur hans mun. Han förblev malaxmålet trogen till levnadens afton sena.

Innan Jonas *Vias* slutade bondlivet, hann han i Gottböle bygga två gårdar, varandra så lika som två röda lingon. När hemmet blev folktomt, sålde han hemmanet. En tid bortåt ännu hade han sin bruna häst, som var så fet och väl ryktad, att man kunde skåda solens återsken på dess länd.

De senaste årtiondena ägnade gamla Jonas sig helt åt trävirket. Han släppte aldrig några skrangliga marknadsvaror ur sina händer. Allt skulle göras bastant, det må sedan ha varit fråga om kärrhjul eller stolar. Laggkärl var hans specialitet även efter fyllda 90 år.

När malaxaren Adam Lindgård reste i tidningens ärenden för något år sedan, förde jag honom till Jonas *Vias*. I ögonen på representanten för det unga Malax läste jag beundran och stolthet,

när han betraktade hur hans 90-åriga sockenbo hanterade kimbarna. Sparrarna bågnade av virke på tork, och Jonas tänkte inte så snart överge verkstaden.

Nu har han likväl slutat.

Jonas Vias var en enkel och flärdfri man. Och ändock säger jag, ack, om det finnes många av hans virke! Han var ett skolexempel på att den idoge har kunnat reda sig bra i det fattiga Finland. Han var alltid lynnesjämn, hjälpsam och godmodig. I de talrika anpassningarnas, svansfäktarnas och konjunkturfångarnas tid förblev han en orubblig rättrådighetens stubbe. I spritkanistrarnas brännande dagar kom en jobbare och anhöll att mot gottgörelse få gömma sitt dyrbara lager i uthusen hos Jonas, som ingen skulle misstänka. Jobbaren avspisades med orden: ”Ja ha aldri vuri nai laagbrytar, jag.”

Fullkomligt sanna ord, enligt bybornas uppfattning. Och tankvärda ord för ett yngre släkte, som varit med om att lösa på de moraliska banden i en obarmhärtig tid.

Post-Janne.

MalaxEvakuering språk och trångboddhet VBL 15.9.1944 no 213

Samtal med hjälp av gester och minspel.

68

Språkfrågan en stötsten vid placeringen av karelare i våra bygder.

Trångboddhet och mycket gods och kreatur, men det går behjälpligt ändå.

I flere tidningar – bl. a. även utländska – har ingått skildringar över den evakuerade karelska befolkningens förflyttning och placering på andra orter i landet.

Som bekant har också ett stort antal karelare placerats eller håller som bäst på att utplaceras i svenska socknar i Österbotten. För att få ett begrepp om hur denna placering utfallit, har vi vänt oss till ett antal initierade personer i socknarna kring Vasa och söderut.

Kronolänsmannen i *Vörå*, *T. V. Nyholm* har redan en rätt stor erfarenhet av evakuerade och evakuerades förläggingsproblem.

Ursprungligen var det planer på att vi skulle få omkring 8.000 evakuerade till *Vörå*, sade han. I själva verket kom det ca 3.000.

– Men också dessa 3.000 visade sig vara för mycket, fortsatte hr Nyholm. Egentligen var det inte folket, som var för mycket, utan boskapen: Det är här liksom i svenskösterbottniska trakter i allmänhet så, att hemmanen och lägenheterna är relativt små samt betesmarker och fähus därefter.

– Med de evakuerade följde nämligen ca 2.500 nötenheter med inalles över 4.000 djur. Det hade bl. a. varit meningen att omkring 300 nötenheter skulle placerats i Replot, men då detta inte gick för sig, blev också de förda hit. Trängseln i de små fähusen här blev emellertid för stor. Det gick helt enkelt inte att få kreaturen placerade.

– Saken ordnades då så att en del av boskapen fördes till Oravais och Lillkyro. Sedan fick ägare och skötare tillstånd att, om de så önskade, följa med den boskap, som flyttades

härifrån. Därigenom minskades antalet evakuerade här. De, som blivit kvar, uppgår till närmare 2.000, och under sommaren har inkvarteringsproblemet sedan kunnat klaras ganska bra.

– Hur blir det till vintern?

– En del av de bostäder, som nu användes, är knappast ägnade till vinterbostäder. De har visserligen redan delvis iståndsatts, men det är ännu mycket, som brister. Skulle det komma hit mera folk, blir det mycket svårt, men ifall antalet evakuerade inte kommer att stiga, kan det kanske ordna upp sig.

– Har språkfrågan medfört bekymmer?

– Det har givetvis vållat svårigheter. Många frågor skulle kunnat redas upp av husfolket utan vidare, om de båda parterna förstått varandra. Som det nu är kommer de upp till vårdledaren också med allehanda småsaker.

– I det stora hela tror jag dock att svenskar och karelare kommit överens ganska bra. Då de evakuerade började anlända under förra hälften av juli, stod höbärgningen just för dörren, och i flere gårdar var folket, som under denna bråda tid är borta hela dagen och ibland även om nätterna, nervöst över att det just då skulle komma främmande människor till gården. I början ville det därför inte löpa riktigt bra, men sedan de första svårigheterna övervunnits, har det gått behjälpligt.

– Till all lycka var det vackert väder under hela tiden de evakuerade placerades ut. Det kom nämligen också en förfärlig massa gods, som vi inte kunde få under tak. Någon liten regnkvätt fick det över sig, innan det till största delen blev intaget igen, och under vägen hit hade det nog blivit mera uppblött. Numera finns det lagerförvaltare samt skilda vårdledare för boskap, och när arbetet är uppdelat på flere händer löper det smidigare.

– På tal om smidighet kunde man, insköt länsmannen, framhålla att det skulle ha löpt bättre om folket från en enda evakueringskommun, t. ex. Korpiselkä, hade placerats i Vörå, så hade knappt någon utjämningsplacering behövt företas. Nu fick vi hit folk också från Soanlahti, och när utjämnningen skedde till Oravais och Lillkyro, kom folk från en evakueringskommun att splittras på tre förläggningkommuner. Det säger sig självt vilka långa omgångar detta leder till, när evakueringskommunens kommunalförvaltning finns i Vörå, medan folket är splittrat på tre olika förläggningkommuner.

– Över huvud tror jag dock – om det inte blir några friktioner då vintern stundar – att det skall ordna sig ganska bra, och befolkningen och karelarna komma överens med varandra. De evakuerade har visat sig rätt förnöjsamma, det är ju inte första gången de är ute. En del karelare har visserligen alldeles huvudlösa pretentioner – och även på den bofasta befolkningens sida har man kunnat lägga märke till en viss brist på förståelse – men detta hör dess bättre till undantagen, slutade länsman Nyholm.

*

För att få höra hur *Oravais* klarat inkvarteringsproblemet ringde jag till vårdledaren, kontorist Conrad *Eriksson*, som berättade att där nu finns ca 500 karelare, vilka anlönt i etapper ända från den 3 aug., 3-4 familjer var dag, därav ca 300 via Vörå. Resten kom via Replot, därifrån den största kontingenten anlände den 6 sept.

– Också boskapen har kommit i olika repriser, och nu torde här finnas omkring 500 nötenheter.

– Allt folk har vi fått placerat, fastän det nog stött på svårigheter. De evakuerade är ganska nöjda med förhållandena här, men så har vi också från början gått in för att få vinterbostäder åt alla för att undvika omflyttningar till vintern. Skulle vi inte få mera evakuerade, skulle det klara sig jämförelsevis bra, men kommer det mera, måste vi tillgripa tvångsinkvartering. Hittills har vi klarat oss på annat sätt.

– Fastän språkfrågan givetvis berett en del svårigheter, tror jag ändå att vi haft det litet bättre ställt här än t. ex. i Vörå, därför att vi har folk här vid fabriken, som också talar finska. Svårast har det varit för de svenska byombudsmännen att göra sig förstådda av karelarna.

*

Till *Malax* och grannkommunerna anländer karelarna som bäst.

– De har ingenting annat än några knyten med sig, berättade länsman *O. Ståhlberg*. De bespisas på mottagningsstationen och stannar där över natten, varefter de följande dag placeras ut på gårdarna.

– Hittills har till *Malax* kommit något över 300 personer, till *Pörtom* 300-400 och till *Petalax* omkring 200.

– Mest är det kvinnor och barn samt en del krymplingar. De tar förflyttningen som en prövning. Den fasta befolkningen i *Malax* försöker göra vad den kan för nykomlingarna, men språkfrågan vållar olägenheter. Det som skall förklaras skall förklaras med fingrarna och med minspel.

– Lottor och martor arbetar duktigt. Dessutom har vi ordnat med sjukhus, läkare osv. T. v. har allt klarat sig bra, men så har ju invandringen också pågått blott några dagar. Hur det ställer sig i fortsättningen beror på hur mycket evakuerade det kommer till.

Till *Övermark* började karelare komma på lördagen, och det kom med en gång alldeles för mycket folk, berättade länsman *J. Backman*.

– Annars har befolkningen här och de evakuerade kommit bra överens. T. o. m. då karelarna kom till *Korsnäs*, sade de att de blev bättre mottagna av svenskarna än av finnarna under vinterkriget.

– Karelarna är som bekant pratsamma. De vill tala mycket, och det är en stor sorg för dem att de inte kan tala med ortsbefolkningen.

Till *Övermark* har kommit mellan 600 och 700 karelare – och dubbelt till väntas – samt 900 nötenheter.

– Är alla utplacerade?

– Nej, nej, det är just det som är frågan beträffande *Övermark*. Till *Korsnäs* har hittills kommit ett hundratal karelare och några svin, men mera väntas dit också. *Molpe* har måst överta en del karelare från *Petalax*.

*

I *Närpes* är det stora problemet t. v. icke de evakuerade utan de till *Närpes*, *Övermark*, *Korsnäs* och *Pörtom* evakuerades ägodelar.

– Karelare anländer varje dag, berättade t. f. länsman *V. Sandelin*. Hittills har vi fått omkring en tredjedel av vår kontingent.

– Men i stället har det kommit oerhört mycket gods och kreatur. Vi har redan fått 130 järnvägsvagnar gods. Nu har vi redan tre stora magasin, som rymmer åtta vagnslaster var, och så har vi berg av gods, som ligger längs banan. Vi kan omöjligt hinna med allt, när det kommer 20-30 vagnar per dag.

– Och så kommer det kreatur. Det kommer t. o. m. höns och kaniner, och så kommer det får och kalvar i oerhörd mängd samt kor och hästar. Vi kan få upp till 8 vagnslaster kalvar och får, och allt skall tas om hand. Man kan inte släppa loss kalvarna och fåren, då skulle de försvinna, utan de måste stå packade som sillar på vagnarna, tills man kan ta hand om dem för att föra bort dem.

– Problemet ligger i att allt kommer så här på en gång. Den första laddningen fick vi den 4 sept. Nu har vi fått ett soldatkommando till hjälp, men de orkar inte få undan allt, och vagnarna kommer ohjälpligt att stå på banan, vars parkeringsspår dessutom är för kort.

*

Till Sydösterbotten hade redan kommit ca 700 karelare, som förlägges t. v. främst i *Tjock*. De började komma för några veckor sedan.

Utplaceringen har även där haft att arbeta med vissa svårigheter, men karelarnas förtroendemän har förklarat, att de fått ett vänligt mottagande.

Vid förfrågan hos t. f. länsmannen i *Replot*, *Y. Kuula*, bekräftade denne den redan i samband med Oravais nämnda uppgiften att karelarna i Replot flyttats över till Oravais.

– Vi har endast en karelare här, svarade länsmannen. Det är en kvinna, vars man inte ännu blivit placerad. Ursprungligen hade vi över 200 karelare här. De flyttades bort först ett par familjer i stöten tills det var 84 personer kvar, och denna kontingent avgick sedan med båt från bryggan i Replot direkt till bryggan i Oravais.

– Varför flyttade de bort?

– Därför att det visade sig omöjligt att hålla deras kreatur här.

– Hur kom befolkningen och karelarna överens?

– Riktigt bra, om man tar i betraktande språkskiljaktigheten.

*

Av intervjuerna framgår, att den svenska befolkningen tagit emot karelarna med vänlighet och att alla instanser gjort och göra vad i deras förmåga står för att de evakuerades tillvaro skall gestalta sig så dräglig som möjligt.

Denna den svenska fasta befolkningens inställning till karelarna är betingad av två förutsättningar, nämligen plikten att hjälpa en medmänniska i nöd samt övertygelsen att detta arrangemang är blott ett provisorium. Så styckad som den svensk-österbottniska jorden redan är, kan man icke tänka sig att de nu utplacerade karelarna skulle bli bofasta på de små svenska hemman, där befolkningen redan nu har svårt att finna sin utkomst. Jordknappheten har här pressat upp priserna, så att de är högre än någon annanstans i landet.

Sedan förhållandena ordnats, måste placeringen av den förflyttade befolkningen klaras upp på annat sätt. Den tidigare snabbkolonisationen omfattade som bekant icke kustområdet här, där lägenheterna över huvud icke längre tål att delas. Man får förutsätta att statsmakten även nu

fasthåller vid sin tidigare princip, så att den förflyttade befolkningen placeras på större egendomar, där kolonisationslägenheter kan avsöndras.

Endast under denna förutsättning kan man kräva att vår småbrukarbefolkning skall påtaga sig de olägenheter och den tunga, som – vilket även framskymtar i intervjuerna – följer med den tillfälliga förläggningen av den evakuerade befolkningen i våra bygder.

– s.

MalaxFinska sjömansmissionen i England, Åbo underrättelser 20.10.1881

Finska sjömansmissionen.

69

(Öfwersigt af pastor Bergroths verksamhet juli – september 1881).

(Ur H. D.)

Till bestyrelsen för sjömansmissionen i Finland.

Åbo, den 10 okt. 1881.

Under månaderna juli, augusti och september har arbetet ute på sjömansmissionens fält pågått såsom förut. Nästan hwarje vecka ha gudstjenster på landets båda språk hållits såväl i Grimsby som i Hull, hwarwid, såwidt möjligt warit, emigranterna på den sistnämnda orten jemte sjömännen samlats kring Guds ord. Gudstjensternas antal har sålunda under nämnda tidrymd warit 34, deraf 19 på svenska och 15 på finska språket.

En svensk emigrantqwinns under resan mellan Göteborg och Hull födda barn har genom dopet upptagits i Guds församling.

Från biblioteket har från mars, då utlålandet till fartygen på sjöresor begynte, utgifwits böcker till 38 fartyg. Omkring 200 boklån hafwa dessutom gjorts af manskapet å i hamnen liggande fartyg. – På senaste tid, då till utlåning lämpliga böcker börjat tryta, ha emellertid många skepp lemnat hamnen utan bibliotek ombord. De sista af bestyrelsen från Helsingfors sända böckerna, hwilka kostnadsfritt af hrr Massey & Sawyers ångare Salisbury hemtades till Hull, anlände ej så i tid till Grimsby, att någon utlåning af dem kunnat ske.

Inom juli månad besökte jag London. I dockorna derstedes lågo då flera (13) finska skepp, hwilkas besättningar jag war i tillfälle att inbjuda till gudstjenster såväl till danska som norska och svenska kyrkan.

Bland dem, som wistades på boardingshusen – nu ej så talrika, som wid senaste besök på orten – anträffade jag några, som ej på ända till *å t t a* år besökt någon gudstjenst. Med glädje såg jag dem nu infinna sig i Herrans hus. Måtte något ord hafwa fallit i god jord! Wi kunna hoppas det, ty Herren wittnar ju sjelf, att hans ord ej skall återkomma fåfängt.

Såsom erinran om mitt första besök i London öfwerraskades jag af att i norska kyrkan derstädes på altaret finna twenne dyrbara af nysilfwer förfärdigade ljusstakar, skänkta af sjöfarande ”till minne af den första finska gudstjenst hållen i detta Herrans hus i dec. 1880”. Innerligt får jag – om min tacksägelse på detta sätt kan nå gifwarene – tacka dem, som

sålunda wisat sitt intresse för de finska gudstjensterna i fjerran land. Sådana prof på deltagande göra arbetet lätt.

I sammanhang härmed wille jag omnämna en gåfwa till vår sjömansmission: den genom kapten Pitkäpaasi från Lyon af twenne skepps manskap till biblioteket sända summan af pd st. 1, 9 sh. 6 gl. – Samma kapten Pitkäpaasi, som förut wisat sitt intresse för missionen genom att först af alla skänka ett antal böcker till vårt bibliotek, har sålunda åter wisat ett deltagande för vårt arbete: det att befrämja bland manskapet på våra skepp kunskap och wetande – ett wetande, grundat på gudsfruktan, som är all wisdoms begynnelse. Mätte hans exempel följas af många andra bland vårt lands skeppsbefälhafware, ty på deras medwerkan beror mycket.

Tillsammans med under sistlidna månader influtna smärre bidrag, ha under årets lopp in summa influtit pd ft. 11, sh. 63 = 290 mk. Af dem ha 110 mk användts wid uppköp af böcker, 125 mk till tryckning af ett häfte finska psalmer, för att användas wid gudstjensterna, i 600 ex., 40 mk till smärre tillfälliga utgifter, såsom uppköp af traktater etc., så att endast 15 mk af dem återstå.

Under juli månad besökte jag också Goole, der då trenne finska fartyg befunno sig. Till dem förde jag böcker, utdelte traktater, samt höll finsk gudstjenst å skeppet Elisabeth från Björkö.

De sjuka å hospitalen äro besökta. Också hospitalet i Greenwille besökte jag. Trenne finnar befunno sig då derstädes.

Ju mera man lär sig känna förhållandena, finner hur mycket är att göras och hur litet en ensam arbetare förmår der ute på det widsträckta arbetsfältet, dess mera måste man af sitt innersta hjerta önska, att till werldsstaden wid Themsen annan finsk prest kunde sändas för att kämpa emot det onda, som der, om någonstädes, wisar sig i hela sin fräcka nakenhet. För att arbeta för detta mål har jag, med bestyrelsens begifwande, med ångfartyget ”Fennia”, kapten Ahlström, den 27 sept. afrest från Hull till Åbo, dit wi anlände den 4 okt. Det är här min skyldighet att å föreningens wägnar tacka för all den wälwilja, som kom oss, min hustru och mig, till del.

Med bön om Guds wälsignelse för vår sjömansmission också under kommande tider, tecknar

Högaktningsfullt

Elis Bergroth.

MalaxFolkhögskolor intervju med J Klockars VBL 23.3.1930

Våra folkhögskolor.

70

En intervju med kommunalrådet J. Klockars.

Vasabladets spalter ha dessa dagar innehållit rätt mycken folkhögskolediskussion. Början gjordes av hr Y. Bäck, t. f. andra lärare i den Evangeliska folkhögskolan, vilken lärare i ett par pepprade inlägg lät vår svenska folkhögskola veta vad dess frid tillhör. I ett par tillrättaläggande artiklar ha hr Mitts och märket K. T. O. framhävt sin syn på saken, varefter diskussionen sparat ur i det polemiska kärret.

I avsikt att få erfara vad den opartiska sakkunskapen månne hava att förmåla i frågan vände sig intervjuaren till kommunalrådet Klockars, som efter en 27-årig folkhögskolverksamhet, sedan tolv år tillbaka slagit sig på annan sysselsättning och för den skull kan anses besitta en lika sakkunnig som lidelsefri synpunkt på ämnet.

– Om kommunalrådet hade läst den mot folkhögskolorna riktade kritiken i Vbl. och vad han menade om densamma?

– Javisst! Tyvärr har jag inte nu tidningen till hands, men jag erinrar mig, att jag omedelbart efter genomläsandet av den evangeliska kritiken gjorde reflexionen, att den var den mest ovederhäftiga, som jag läst sedan de första folkhögskolkurserna nästan samtidigt året 1891 begynte i Kronoby och Esbo. Kritik är ju alltid hälsosam och därför får man vara tacksam, när den utövas, särskilt i uppbyggande syfte. Den får dock, om den skall göra någon nytta, vara byggd på sakliga grunder. Härav förmärktes dock intet i den överlägsna kritik, som nu riktats mot våra vanliga folkhögskolor.

– Några nya synpunkter på ämnet, fortsatte hr Klockars i eftersinnande ton, torde den icke heller hava medfört. Endast ett bestämt påstående, att den grundtvigska folkhögskolan gjort fiasko. Vad nu sedan därmed kunde menas. Om med påståendet ”den grundtvigska folkhögskolan” menas, att vår folkhögskola är lik den danska, så är påståendet oriktigt. Endast i det fall, att ledaren omfattar Grundtvigs livssyn, kan folkhögskolan i egentlig mening kallas ”grundtvigsk”. Eljes utgick ju Grundtvig ifrån den huvudtanken, att över huvud alla människor i ungdomsåren böra få komma under inflytande av andliga krafter.

– På tal härom, fortsatte hr Klockars, kan jag såsom ett bevis för hållbarheten och livskraften hos Grundtvigs idéer hänvisa till det faktum, att t. ex. februarihäftet av det världsfrämmande internationella världsförbundets för folkbildning publikation understryker, att Grundtvig var en praktisk idealist, som mer än någon annan på området lämnat varaktiga spår i det praktiska livet. Folkhögskolan, den ursprungligen nordiska rörelsen sprides nu överallt i världen, och den var det, som i främsta rummet beredde mark för Kooperationen eller andelsverksamheten i Danmark. Gentemot påståendet, att folkhögskolan skulle överskattats framhåller tidskriften, att tiden visat motsatsen. Men för att återkomma till kritiken, så var ju utgångspunkten att folkhögskolan skulle bygga på något särskilt system. Detta är emellertid orätt, då ju den bärande idén är, att personligheten tvärtom skall få göra sig gällande. Jag har varit i tillfälle att under årens lopp närmare studera c:a 40 folkhögskolor hemma och ute utan att dock beträffande undervisningen kunna konstatera något särskilt ”system”. Därför lämna även lagars stadganden stort utrymme för anpassning efter tidsutvecklingen, innehåller icke noggranna bestämmelser om timtal eller liknande. Med ledning av den erfarenhet min tjugusjuåriga folkhögskolverksamhet skänkt mig kan jag i själva verket framhålla att det ena året ej varit det andra likt med avseende å undervisningen. Man har strävat att såvitt möjligt söka målet eller folkhögskolans gärning, där lärarnas förmåga och elevens behov mötas. Där nya rörelser och tankar med positivt innehåll uppstå i tiden har skolan sökt taga hänsyn till därav betingad omläggning av undervisningen. Folkhögskolan ger i själva verket möjlighet att i antytt syfte utvidga ett ämne mer än ett annat.

– Jag vill påminna mig, tillade hr Klockars, att ordet väckelse i kritiken användes i olika betydelse: än skall det avse det ena, än det andra. Med väckelse i folkhögskolmening avser jag för min del, icke upparbetandet av någon som helst stämning, utan helt enkelt en strävan att väcka till liv elevens alla slumrande anlag för att han må finna sin plats i livet. En kan väckas mera med ett ämne, en annan med ett annat.

Dunkelt var även talet om att en folkhögskola av brist på elever måst stänga. Såvitt jag emellertid känner till saken är medeltalet elever åtminstone i de österbottniska folkhögskolorna högre nu än förut. Tidigare fanns i Österbotten en folkhögskola; nu finns där sex utom den kristliga och den evangeliska folkhögskolan. Och alla hava de tillräckligt elever.

– Vad är skillnaden mellan de vanliga folkhögskolorna och den evangeliska.

– Mig veterligt endast den omständigheten, att den evangeliska folkhögskolan har 6 veckotimmar i religion, medan de andra ha ett par. I detta sammanhang ber jag få nämna, att t. ex. Grundtvig, ehuru själv prästman och varmt religiös, icke önskade några särskilda timmar i religion, enär han ansåg, att religion är liv, ej lära. Det religiösa skulle gå som en underström genom all undervisning. I våra vanliga folkhögskolor sysslar man dock även med religionshistoria samt med historiska biografier, varigenom religionen erhåller allsidig belysning och religionens betydelse för den enskildes karaktärsutveckling framhäves. I kritiken framhålles även, att den nya högskolan borde ha minst 18 veckotimmar humanistiska ämnen. I detta avseende existerar dock ingen skillnad, enär våra vanliga folkhögskolor hellre ha färre än flere sådana timmar; däremot ägnas flere timmar åt de rent praktiska ämnena. I de flesta folkhögskolor ägnas 12 à 14 timmar åt slöjd och handarbete.

– I folkhögskolan borde rättskrivning numera vara ett övervunnet stadium, särdeles sedan rättstavningen moderniserats och förenklats. Däremot borde större uppmärksamhet ägnas den självständiga verksamhet, som innehålles i uppsatsskrivningen samt rättskrivningen observeras endast i samband därmed, men i övrigt inskränkas till att lära eleven begagna ordlista.

– Jag vill slutligen, yttrade hr Klockars, än en gång beklaga, att jag icke nu har tidningen att tillgå såsom stöd för minnet. Då jag läst kritiken, hade jag dock ett starkt intryck av att densamma var såsom jag redan nämnt ovederhäftig och i alla avseenden obefogad. Det märktes nogsam, att det var en ny kvast som sopade. Men, här log hr Klockars ett litet illparigt leende, jag vill fastslå, att man i Österbotten har en något annan version av ordspråket. Där heter det som känt: ny kvastar sopar bra, men de gamla tar ur springorna!

Intervjuaren.

MalaxFornforskningen i Finland 100 år. Johan Reinhold Aspelin. Österbottningen 4.8.1942

Fornforskningen i Finland 100 år.

71

Bildtext: J. R. Aspelin.

Finlands fornforskning begår i dag 100-årsminnet av sin grundläggares, professorn och statsarkeologen J. R. Aspelins födelse.

Intresse för fornforskning i vårt land påträffas visserligen långt före Aspelins tider. De av prästerskapet under 1600- och 1700-talen på uppmaning av regeringen uppgjorda sockenberättelserna innehålla uppg. rörande socknarnas fornminnen, privatpersoner förekomma åtminstone fr. o. m. i början av 1700-talet då och då som insamlare av fornföremål som antecknare och någon gång t. o. m. som uttolkare av fornlämningar. Det var

likväl först Aspelin som höjde fornforskningen hos oss till en vetenskap, i det han för densamma lade en stadig och fast grund.

Johan Reinhold Aspelin var son till en präst och föddes i Messuby 1842. Redan följande år flyttade familjen till Österbotten och där tillbragte han såväl sin barndom som sin ungdom, fullbordade sin skolgång i Vasa, från vars gymnasium han 1862 blev student. Sin kandidatexamen avlade han 1866, sin licentiatexamen 1876. År 1879 utnämndes han till e. o. professor i arkeologi vid universitetet och 1885 till landets första statsarkeolog. Han dog i Helsingfors 1915.

Inom ramen för dessa knappa biografiska data rymmes ett långt och innehållsrikt livsverk, som det är skäl att återkalla i minnet, speciellt i den mån det inriktade sig på fornforskningen. Kärleken till hembygd och fosterland bestämde riktningen av hans arbete. Folkets kärlek till sitt hemland skulle väckas, vilket bäst kunde ske genom att det bragtes till insikt om forntid och sina minnen. Hans första litterära alstring berörde till en början historiska ämnen och hans första betydande arbeten Kertomus Maalahden pitäjämä (Berättelse om Malax socken; 1865), Korsholman linna ja lääni keskiajalla (Korsholms slott och län under medeltiden; 1869), Tavoista ja kielimurteesta Ylivetelin pitäjässä (Bruk och dialekter i Vetil socken; 1870) äro i främsta rummet historia och etnografi. Men redan 1868 och 1869 träffa vi honom på en stipendiatresa i Österbotten enkom med uppgift att insamla fornföremål och katalogisera fornlämningar, och denna resa likasom också det som resultat härav utgivna arbetet Kokoelmia muinaistutkinnon alalta (Samlingar på fornforskningens område), förde honom definitivt över till den förhistoriska arkeologin. I samband med ordnandet av sitt material stiftade han bekantskap med den arkeologiska litteraturen i Sverige och den därstädes i utveckling stadda nya, s. k. typologiska forskningsmetoden, samt observerade, att denna erbjöd helt nya möjligheter för förklarandet av vårt lands förhistoriska förhållanden och öden. Den invercade avgörande på hans val av levnadsuppgift, medvetet valde han Finland och den finska stammens förhistoria till föremål för sina forskningar. Likväl begynte han inte helt följa svenskarnas metod utan utgick städse från historieforskarens ståndpunkt. Kulturkretsar och nationalitetsfrågor blevo föremål för hans forskningar, medan fornlämningarna ingingo däri endast som hjälpmedel, inte som huvudobjekt.

Då Aspelin ansökte stipendium för sin forskningsres år 1869 hade han djupt känt bristen av ekonomiskt stöd; i vårt land fanns intet organ och ingen inrättning, vars program speciellt upptog främjande och stödande av fornforskning. Han insåg behovet härav och skred med iver till grundandet av Finska Fornminnesföreningen år 1870. Knappast någon annan åtgärd har betytt mera än denna för främjandet av fornforskningen i vårt land. Ett under årtionden fortgående omfattande publikationsarbete, en organiserad inventering av landets fornlämningar, väckandet av intresse i vidsträckta kretsar äro vackra resultat härav. Aspelin var sällskapets bärande kraft. I 12 års tid var han dess sekreterare, i 30 år dess ordförande, och man kan med skäl säga, att föreningens arbete var hans arbete, dess resultat hans resultat.

Redan innan föreningen hade grundats, hade Aspelins närmaste arbetsprogram mognat inom honom, nämligen att ägna sig åt utforskningen av de i norra och östra Ryssland befintliga finska stammarnas förhistoria. Delvis medverkade härtill direkta vetenskapliga orsaker, dels den underbara brinnande kärleken till den finska stammen, som alltid var hans inspirationskälla. Även i detta avseende påminner han om sin stora landsman M. A. Castrén, vars kärlek till stammen i förening med vetenskapliga intressena likaledes hade fört den finsk-ugriska forskningen in på en vidsträckt arbetsteg och in bland de finska stammarna i norra och östra Ryssland och Sibirien. År 1871 begav sig Aspelin på sin första forskningsfärd till Ryssland och resultatet av densamma var bl. a. en del av manuskriptet till hans blivande

disputation, som år 1875 utkom under titeln *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (Inledning till den finsk-ugriska fornforskningen).

Aspelins utnämning till professor i arkeologi år 1878 innebar för den unga vetenskapen ett erkännande av vunden mognad och hemortsrätt vid centralhärden för landets vetenskapliga liv. För Aspelin själv betydde den en betydande vetenskaplig hedersbevisning, varjämte den stabiliserade hans osäkra ekonomiska ställning genom att bereda tillfälle till ett allt mera koncentrerat vetenskapligt arbete. De tio åren 1875-85 voro i detta avseende hans bästa tid. Under deras förlopp utkommo, förutom hans ovannämnda avhandling, det monumentala bildverket *Muinaisjännöksiä Suomen suvun asumusaloilta* (Fornfynd från den finska stammens bosättningsområde; 1877-84) och en framställning av hemlandets förhistoria *Suomen asukkaat pakanuuden aikana* (Finlands inbyggare under hednatiden; 1885), hans måhända bästa och mognaste arbete. Alltjämt, över ett halvt sekel efter utkommandet, ha dess resultat delvis visat sig hållbara, även om en del av arbetet är föråldrad. Det har bl. a. visat sig riktigt att särskilja mellan tvenne kulturkretsar i Finlands stenålder, den skandinaviska karaktären hos bronsålderns kultur, den germanska naturen hos den tidigare järnåldern. Lika bestående ha inte hans resultat på den finsk-ugriska fornforskningens område varit, men ovannämnda bildverk kommer på grund av sitt omfattande material alltid att bevara sin plats.

Man torde knappast heller kunna överskatta betydelsen av en professur i arkeologi som medel att befrämja universitetsundervisningen och väcka intresse hos den akademiska ungdomen, vilken företrädd av yrkesforskare eller amatörer för sin del kunde göra sig gällande på fornforskningens område, och just i detta avseende var det till största skada, att Aspelins professorstid blev så kort. Den av honom företrädda vetenskapen försvann efter hans utnämning till statsarkeolog för årtionden från universitetets synkrets. Praktiska och administrativa uppgifter togo all hans tid och alla hans krafter i anspråk och hans vetenskapliga intresse begynte alltmer inrikta sig på kulturhistoria, genealogi, personhistoria o. undersökning av fornborgar. Ett vackert blad inom den egentliga förhistorian skrev han emellertid ännu åren 1887-89, då han tre somrar företog forskningsresor till Sibirien, till Jenisejs övre lopp, för att beskriva och undersöka där befintliga, med okända inskrifter försedda stenar. Resultatet var ett på franska utgivet bildverk och fastän det senare visade sig, att inskrifterna voro turkiska o. icke, såsom Aspelin hade hoppats, ägnade att belysa de finsk-ugriska folkens forntid, äga samlingarna bestående värde för forskningarna rörande Centralasien.

Aspelins vackraste prestation som statsarkeolog var åstadkommandet av Finlands nationalmuseum. Tanken på nödvändigheten av att grunda ett sådant museum hade redan tidigt väckts hos honom och sedan i det av Fornminnesföreningen utgivna programbladet nämnes nationalmuseet såsom ett slutmål för föreningens insamlingsarbete. Gång efter gång inskräpte han vikten av härav: "Folket vill lära sig självt och sina förfäders minnen från gångna århundraden, ånyo uppleva förfädernas kamp för det fosterland, den kultur och den framtid, som vi ha tagit i arv." År 1906 lades slutligen grundstenen till den byggnad, som var avsedd att bli "ett minnenas tempel, ägnat dess förgångna släktled, vilka före oss ha älskat detta de tusen sjöarnas land och vilkas ben äro gömda i dess sköte."

Då man nu, efter förloppet av årtionden, kastar en blick på den arbetsteg Aspelin som den första rörde upp, fylldes sinnet av glädje över de uppnådda stora och vackra resultaten. Arbetet har utvidgats och burit frukter. Aspelin gick upp det första spåret, banade för de följande möjligheter att fortsätta, lade den grundval, på vilken en senare forskning har kunnat bygga vidare.

Fornminnen i Malax och Pörtom. (Korresp. Till W:a T.) Vid ett besök i en bondgård i Malax öfverlemnades åt mig en gammal handskrift, som af folket sjelft ansågs för värdelös men som vid närmare betraktande befanns vara någonting, som ej var alldeles utan värde. Det var nemligen en med prydlig och lättläslig handstil skrifven ”Historisk beskrifning öfver Malax eller Idå församling” af kommissionslandtmätaren Erik Klingius, från 1760-talet.

Denna skrift är affattad i 531 §§ och innehåller 58 sidor in folio i särskilda afdelningar.

Under rubriken ”Politiska geografin i allmänhet och i synnerhet” beskrifver förf. noggrannt ortens läge och gränser, socknens uppodlande, dess brukbara och obrukbara mark, begge angifna till tunnland och kappland.

Med § 20 börjar ”Natural Geografin”. Här under förekommer i en tabell uträkning öfver polhöjden vid Köping gästgifvaregård, som befinnes vara belägen 62o, 55’. Från och med § 27 börjas ”Natural Historien i allmänhet” och upptages under denna rubrik 1:o om blåsväder, 2:o om nederbörd och klara dagar, 3:o om värme, 4:o om köld, allt med vidlyftigt uppgjordo tabeller öfver antalet ”lugna och blåsande dagar”, vindens riktning och styrka för hvarje månad under åren 1763-1766, m. m. efter professor Kalms sätt i dess Amerikanska resa, Tom. 2”. – Med § 34 vidtager ”Naturalhistorien i synnerhet”, jag ville derur lemna följande lilla utdrag:

”Inbyggarene tala endast det svänska språket och äro alltså, enligt Hr. Mag. Aspegrens Disputation om Pedersö, hållen i Åbo den 19 Mars 1766, pag. 54, tillika med de öfrige i Österbotten varande svänske socknars Invånare, afkomlingar nf det svänska folk, Birger Jarl år 1248 vid Korsholm qvarlemnade at upodla landet och hålla de underkufade i lydriad. Förmodeligen mände de härstamma ifrån de å vestra sidan intil Bottniska viken gränsande landskap, hvilket åtskilliga landskapsord, som de hafva gemensamma med Wästerbotten, Ångermanland, Helsingland och Gestrikland, syns bestyrka”.

Härefter följer ett Utdrag ur Malax församlings Kyrkotabeller från 1757-66, hvarvid folkmängden uppgifves ttil 1,076 personer.

I § 43 beskrifves i korthet de politiska händelser, som rört församlingen, och i § 44 ”Politiska inrättningar”, hvarest församlingens äldsta och dåvarande kyrkn beskrifves samt en fullständig matrikel öfver prester finnes från 1607-1762.

Följande afdelning kallas ”Kamerala inrättningar”, hvarpå följer ”economiska historien om Landtbruket, om ängsskötseln och beteshagar.” Rian, med en åtföljande ritning, beskrifves mycket vidlyftigt på hela 6 blad: sädens införande och uppsättning, riugnens eldning o. s. v.

I § 125 omtalas boskapsskötseln, § 126 djurfång, 123 fiskeriet, 128 landtmanna slöjderna, 129 landtmannahandeln, 130 binäringarne för öfrigt och slutligen i § 131 en ”förklaring öfver Literna på Chartan”, hvaraf synes, att en karta åtföljt handskriften. Denna påstods skulle finnas bland en Erik Bongs efterlemnade kartor. – Äfven påträffades en trasig rågångskarta mellan Laihela och Malax socknar från 1759 af Zachris Brander, afkopierad år 1763 af Erik Klingius.

Denna märkliga handskrift har af kyrkovärden Michel Danielsson Udd, som dog 1876 vid 88 års ålder och efter hans död tagits i förvar af hans sondotter Beata Lisa Köping.

I Korsnäs är en man, vid namn Karl Mattfolk, i besittning af en krutflaska från Karl XII:s tider. Flaskan är af masur med brun färg; den är 6 tum i diameter och har på ena sidan en messingsplåt, hvarpå två stora C, äro tecknade med en romersk XII midt uti och en krona deröfver. För densamma begärdes först 40 mark, men sedan prutades till 10, hvilket jag dock ej heller ville betala, jag tog derföre endast en noggrann teckning af densamma. En dylik flaska har jag hört skola finnas i en annan gård, hvarföre denna ej nödvändigt måste ha varit konungens egen krutflaska, såsom gubben sjelf trodde och väl derföre icke gerna eller för något ringa pris ville lemna den ifrån sig. Officerarne ha troligen begagnat dylika på den tiden.

MalaxFrån Malax Vasa-Posten 31.7.1919

Från Malax

73

Vid med intresserade i Gräsgårdsbäcken, Palne-utfallet, Kråkjut-utfallet, Storsjöbäcken och Ahlnäs-utfallet hållen *kommunalstämma* har beslutits att dessa upprensas efter de delningsinstrument som tidigare uppgjorts. Dessa vattendrag torde upprensas först nästa sommar.

Märkliga stenformationer finnas på Medaskär i Malax skären. På ett ställe har en cylinderformad sten borrar sig in i en annan större sten alldeles som då man borrar med järnborr. På ett annat ställe åter har i berget av stenar gnidits inuti glatta gropar. Här och där runt samma berg ligger rundslipade stenar i form med dem man plägar hitta vid större forsar.

*

Under det svåra åskväder, som övergick Vasabygden under förra hälften av denna månad, slog blixten ned på många ställen här i Malax. Så t. ex. skedde detta i Johannes Bonns i Brännan flaggstång samt uti en ria i samma gränd. Vidare slog den ned och splittrade en telefonstolpe i närheten av vägvisaren på vägen till Solv. Blixten ledde sig längs trådarna till telefoncentralen och avbrände sex trådar och förorsakade explosion i centralens batterier. Och en gosse, som råkade vara i närheten av den nämnda splittrade stolpen, bedövades för en stund och föll sanslös till jorden. Jämväl i Övermalax splittrades ett par telefonstolpar. Värst rasade emellertid åskvädret i Majors, där det ljungade och åskade i hela två timmars tid, så att man trodde, att jord och himmel skulle förgås. Överallt däromkring såg man blixten slå ned och splittra träd och även andra föremål. Väderilar medföljde åskvädret och ramponerade taken på rior och lador. Av det nedstörtande regnet blev också grödan i någon mån skadad.

*

En talrikt besökt och stämningsfull *sommarfest* höll Övermalax ungdomsförening söndagen den 20 juli i Vias folkskola. Till först sjöngs Vasa marsch med orgelackompanjemang. Därpå höll Bruno Nordling föredrag över ordspråket ”god sämja ger rum”. Vidare följde ”Suomis sång” och en trevlig byralla av Sigfrid Gästgivars. Under den därpå följande pausen trädde ringdansen och intogos förfriskningar. Så kom åter sång, roande och lärorik tidning, uppläst av Lydia Nordström, deklamation, skrattretande ”vetenskaplig föreläsning” av Robert Mattlar, tokroligt teaterstycke – ”Doktor Hjelms mottagningstimme” – samt brevtudning. Det hela slöts med en sång. Senare trädde dansen med liv och lust av ungdomen.

*

Under pågående skogsräkning inom Yttermalax skifteslag hittades senaste fredag en *forngrav* på det s. k. Hudholmsberget ungefär en halv km ovanför den s. k. Grönviken av Malax fjärd. Graven har formen av en cirkel och är i diameter ungefär tre gamla famnar. Överst är kullen belagd med små knottenstenar, som synbarligen tagits från en i närheten befintlig storstenssamling. Graven har ej tidigare varit observerad, vilket framgår därav, att i mitten av kumlet vuxit en stor tall, som av årsringarnas antal att döma varit minst 75 år gammal, innan den för någon tid sedan nedhuggits. Graven torde vara från den tiden, då havsvattnet ännu gick upp till detta berg och vikingarna där lade till. Denna plats har omspunnts med sägner, som bl. a. veta berätta, att man från berget i fråga hört klockor slå. Detta skulle då gälla som bevis för att på detta ställe skulle stått vapengny och slag med åtföljande begravning och kummelläggning.

Arkeologerna må se åt vad denna grav möjligen kunde innehålla.

*

Skarlakansfeber har yppat sig i Övermalax.

–**Från Norrskären** meddelas oss: Den 17 sistl. April woro yngre fyrwaktarne Johan Gästgifwars och Herman Stolpe jemte skjälsskytten Israel Östman stadde på hemfärd från Wasa till Norrskärs fyrbåk. Ankomna till trakten av Rönnskäret begynte blåsten tilltaga och blef efterhand ganska wåldsamt, en störsjö spolade öfwer bord och båten fylldes med watten. Att ute på öppna hafwet i stickande storm göra den läns, war naturligtwis omöjligt. Männen höllo sig emellertid wid eller uti båten och sålunda rakte de i sakta mak, dit vinden förde dem. I anseende till den starka sydliga stormen kunde från Norrskären ingen hjälp meddelas de nödställde, ehuru de derifrån warseblefwos. Emellertid låg vinden just rakt mot skären, och båten skred sålunda småningom mot land, som äfwen lyckligen uppnåddes men först efter två timmars förlopp. Ankommen till stranden krossades båten mot klippor der utanför men de skeppsbrutne räddades af tillskyndande öboer. Allt hwad de hade upphandlat i staden, såwäl för sig sjelfwa som för andra på ön bosatte personer, och bestående företrädeswis af lifsmedel och bodkram samt uppgående till ett sammanlagt wärde af 278 mark, hade emellertid gått förloradt. Halfförfrusna af det tvåtimmars lång iskalla badet, upptogos de; ”och är någon fara för deras helsa numera icke förhanden, sedan behörig wård egnats dem” tillägger ins. Men nog fordras det i alla händelser, tyckes det, en mer än wanligt härdad natur, för att äfwen wid den allra bästa omwårdnad komma sig till lifs, sedan man utstått så förfärliga widriheter. Bittert nog lärer emellertid minnet af denna färd blifwa dem, då den medförde förlusten af 278 mark, som säkerligen utgör en högst ansenlig procent af en fyrwaktares årslön.

MalaxFyra kor drunknade Hufvudstadsbladet 20.9.1944

Fyra kor drunknade.

75

När några larsmobor på onsdagsmiddagen med båtar woro på färd till Högön för att därifrån avhämta sina fyra kor, påträffades korna döda i vattnet mellan Högön och Rönnskär. Korna hade tydligen simmande försökt taga sig över från Högön till Rönnskär, men under färden omkommit. Av korna ägdes tre av två bröder. Med nuvarande höga kreaturspris tillskyndades kornas ägare betydande förluster.

(Malax)Hemlandskronika Wasa-Posten 3.12.1929 no 1448

(Organ för Svenska Österbottens allmoge. Finland-Amerika-nummer)

Bildtexter: Kvarnar i Harrström

Matts Seppfolks gård i Molpe.

Blodsfränder i U.S.A., vad viljen I veta, då vår tidning kommer med hälsningar från hemlandet? Kärast vore måhända några bilder från den intimaste hemtrakten: vårdträdet vid gammelstugan, husen kring fägården, rian och bastun, kyrkan och kyrkstallen och den stilla inhägnad, där far och mor kanske redan vila. Men edra hem, också i gamla landet, äro så spridda, att önskemålet icke kan realiseras. Vi måste röra oss på hemlandets allmänningar; kanske vi även där kunna uppfånga någon bild, som väcker ett gensvar i edert intresse.

Eder president har tecknat mäktiga bilder av det framtidsvälstånd, som i Amerika hägrar bortom dagens verklighet. Och dock synes där mjölk och honung redan nu flyta ymnigt. – Annorlunda ser det ut hos oss. Penningbristen är hårdare än den varit i mannaminne. Bankerna ha inte färskt kapital, och på gamla syltor får man punga ut med 12-15% i ränta. I Österbotten står för närvarande ett 60-tal sågar. Då jordbrukarna föregående år hade missväxt och nu ingen nämnvärd skogsförsäljning kan ske, förstå vi, att slantarna tryta. Från årets början till oktober månads slut ha uttagningarna i landsbygdens sparbanker överstigit insättningarna med 38 miljoner mark.

Nyligen sammanträdde jordbrukarna i Sydvästra Finland för att rådpläga om det tryckta läget. Man hade kallat professor Hannes Gebhard, andelsrörelsens och småbrukarrörelsens fader, till rådgivare. Stor uppmärksamhet väckte den politiskt färgade delen av hans kritik. Han såg huvudorsakerna till den nuvarande krisen i: 1) *agrarerens fientliga hållning till industrien*, 2) *förbudslagen*, som berövar landet många hundra miljoner mark årligen, och 3) *äktfinskheten*, som sprider olust i landet och gör att Sverge ej vill låna Finland pengar, fastän det har överflöd därav och ger billiga (5½ %) lån åt Norge. – Med anledning av detta uttalande har prof. Gebhard i agrarpresen avhånats såsom ”ålderdomssvag”. Vi måste medge, att detta blottar ett permanent sjukdomstillstånd i vårt offentliga liv: intet får sakligt prövas, allt fastnar i ideologi. Visst arbetas det energiskt, och på många områden ha vi under frihetens år gjort betydande framsteg. Men i många stycken spelas det hasard, med rättsordningen och den ekonomiska välfärden som insats. Detta gör oss misstänkta på de lånemarknader, där det räknas nyktert och klokt.

*

Förbudslagen är ju blott i andra hand en ekonomisk fråga. Om det stode i vår makt att genomföra den, skulle den utan tvivel också ge god ränta på omkostnaderna. Men det är inte mycket bevänt med efterlevnaden; väg- och gatufriden är visserligen – all right, men sprit kan köpas till billigt pris, och den torde ha god åtgång, eftersom brottsligheten är skrämmande stor och alltjämt stadd i stigande.

Förutsättningarna för framgång voro från början små. Landet befann sig i gungning efter ett inbördeskrig, den tongivande överklassen betraktade experimentet med ovilja, och ordningsmakten var moraliskt, ekonomiskt och tekniskt alldeles orustad för en så krävande strid. Landets hastiga automobilisering, hade gett oss en skuldsatt kår av yrkesmän, som endast utanför lagens rāmärken syntes kunna klara omsättningen av växlarna. Att det inte blivit värre än det är, det beror väl främst på den ideella hågen hos landets folkskollärare, vilka i föreningar av olika namn tagit vård om ungdomen. I riksdagen stå agrarer, socialister och somliga av Svenska Österbottens allmogerepresentanter vakt kring förbudslagen. De finska borgarna förhålla sig avvaktande. *Skulle* lagen falla i Amerika, lär det inte dröja länge, innan dessa tysta lurpassare offentligt bli ”våta.”

*

Solig och fager står hembygden ändå, i synnerhet för den som måste nöja sig med att se den bara i drömmen. – Kom med, käre läsare, vi sätta oss i en fordhoppa, made in U.S.A., och göra en blixtresor från Monäs sund till landskapsgränsen i söder.

Inte ser det alls så fattigt ut, som man av ovanstående utläggning kunde vänta. Uppe på Näsebacken har Jakob Näs' gamla bondeborg lyft sig några stockvarv högre och fått metallisk täckning. Under den idealistiske lantdagsmannens tid växte där skog på tegarna, nu är ladugården full av högmjölkanande kor, fetthalt 4,5 %. Ahlqvists och Frilunds fähus likna kyrkor, stambokstjurar böla litet varstans, och Monå är så nymålat, att varje hemlighus lyser illande rött. Tack vare mejeridriften och en blomstrande svinavel ha Storsved och Peltmo länge innehaft den ekonomiska hegemonin i socknen. Men nu är det Hirvlax, som med sina silverrävsfarmer, hönsfarmer, kaninfarmer, sitt nya mejeri och sin gamla andelshandel spelar första fiolen i företagarlivet. Vide är alltjämt pelaren kring vilken det materiella livet vrider sig, medan fredsvänner, godtemplare och ljusbärare i studiecirkelarna hålla idealismen vid högsta temperatur.

Råbacken betecknar inte bara en sockengräns utan också gränsen mellan två olikartade själsriktningar. I *Munsala* bygger man gärna sin trygghet på allehanda idéer om samhällets omskapande och förbättrande, i *Oravais* godkänner man samhället sådant det är eller förbättrar det med tomaslagg, bankdepositioner och skyddskåren. Oravaisbon vänder båda ögonen mot jorden, vilken han i regel sköter förträffligt. – För övrigt är socknen vacker, fabriken vidgar ut sig, Kapstaden har fått nya villor och kyrkan en ny klockstapel i stället för den nedbrunna.

Vörå blir allt tätare och rikare. Centrum, mellan Roukkus och Rådmans, liknar redan en stad. De betydande företagen Hellnäs såg och Kimo Bruk överlevde visserligen ej sin skicklige grundare J. Smeds, men i riksdagen arbeta Bäck och Haga för ett nytt Stor-Vörå, som stöder sig på savolaxiska tvärbanan, och hemma gräver Jacob Tegengren fram ur jorden Forn-Vörå, ett värdigt motstycke både till den närvarande tiden och de stolta framtidsdrömmarna.

Det blir liksom litet luftigare igen, då vi passera *Maxmo* och *Kvevlax*, med deras idylliska strandvikar, högstämnda stugor, vackra flickor och kunniga spelmän. Hankmoharven och hembygdsforskningen få kanske nämnas som symboler för strävandena i K. V. Åkerbloms rike. Vägen mellan Vörå och Kvevlax skulle allt ha två stjärnor i en österbottnisk Baedecker; så trevlig är den.

Korsholms socken saknar både ram och medelpunkt, därför är det svårt att riktigt få sikte på den. Men vi veta att Abraham Skjäl ideligen lägger nya rörmeter i sin täckdikade mark, att Jern i riksdagen tappert brottas med det myckna onda som sker i världen, och att Båsk inte saknar idéer i sin portfölj.

Maskinen sätter i sken vid åsynen av de väldiga arealerna i lilla *Solv*, och med detsamma äro vi i *Malax*. Se det är ett åkerfält att förlikna vid prärierna i U.S.A. ”Vi ha bara ett bekymmer”, säger en husmor i Vias gränd, ”nämligen huru laduvirket skall räcka till för våra skördar”. Emellertid har Malax också de ståtligaste uthus i världen, byggda i vinkel, med ett dussin gulmålade dörrar längs fasaden. Och när man träder in i exempelvis Alfred Ströms stuga med dess fint harmoniserande forntidstrevnad och ändamålsenlighet, då tar man mössan av sig på ett annat sätt än det vanliga. – Malaxborna för numera inte bara sin mjölk, utan också sina jordgubbar till Vasa, och det är bussiga fält, som lagts under jordgubbsodling. Längs ådalen blånar i Öster oändligheten. Vid en etapp på vägen har malax-energien satt in ett duktigt

kolonisationsarbete i Lång-Åminne. Helenelund och Mattsson blåsa på, och kvarnen går så fort, att det ibland eldar mellan stenarna.

Petalax, det är givetvis *O. E. Lång* det, munter berättare, trägen samlare och en klockarfar i alla tänkbara branscher. För övrigt gör trakten ett kargt intryck på främlingen. Men *Korsnäs*, det tar vårt hjärta med storm. Här har tidens nivelleringshyvel ingenstans bitit på det flinhårda underlaget. Allting har en så frisk och urmodig originalitet, att det säkert skulle ge Albert Engström en smak av hedendom och blod i munnen. Dit skulle våra blodlösa konstnärer fara för att inhämta huru en karl skall se ut. Matts Seppfolk i Molpe, 79 år gammal, en ståtlig viking, berättar för oss om sjömansliv och fälskytte, på sådant sätt, att det utan överarbetning kunde ingå i världslitteraturen. Korsungarna bruka jorden om dagen och fiska om natten, men synas ändå vara vid strålande hälsa ända upp i 80-årsåldern. Förmodligen är det därför som apotekaren alldeles saknar korpulens. I kyrkbyn har nyskiftet pågått i 25 år, och endast Gud vet *när och om* det blir färdigt. I Molpe pågick det 52 år, utan att nå längre än till skiftesrår mellan numrorna. Sedan har man samarbetat nummervis och delat skörden. Gubben Sebb arbetade där 20 år som kedjekarl, vistades därefter i Amerika 22 år och hann efter hemkomsten ännu dra keden i 7 år, innan sagda resultat uppnåddes. Till följd av denna långsamhet ser kyrkbyn så bofällig ut, att en ordentlig höststorm kunde vända alltsammans överända. Utom korsungarna själva; de stå i alla väder.

Närpes är ju i alla avseenden the biggest i Svenska Österbotten. Det har den ståtligaste centralbyn (Näsby), den största kyrkan, det dyraste ungdomshuset (Yttermark), de skickligaste bönderna (i Pjelax), de flesta riksdagsgubbarna (Nix, Mangs, Tåg och Jeppson), den mäktigaste predikanten (Frank Mangs), den talföraste skolmästaren (Brommels), den verksammaste pacifisten (Stenwall), det mest lysande krigsminnet (bonderesningen), det bästa gästgiveriet, den effektivaste spritcentralen (Nämpnäs), den rikaste sparbanken och den enda brödfabriken på landsbygden. Ho är dess like!

Tjöck är en munter småsocken, där man inte heller ligger på latbänken. Michael Mangs hinner med jordbruk, svingård, handel, gästgiveri, såg m. m. Hummelgård har utfört ett lika mångsidigt bildningsarbete och hållit sig stilskön och frisk i själen trots 40 års skoldamm. Folkdräkterna äro ännu i allmänt bruk, skyddskårsverksamheten livlig.

I *Lappfjärd* och *Sideby* tränger förfinsknigen fram. Ej med stora later och fagra ord, men med nyttiga gärningar värjer Nyquist det fäderneärvda. Torrläggningen av Härkmeri träsk och sumpmarker har skänkt väldiga arealer svensk jord åt odlingen. Dagmarks evangeliska folkhögskola flyttar till Vasa för att bli bofast där.

Så vända vi åter mot norr. *Övermark* har goda jordbrukare på markerna och mycken modernitet i ungdomshuset. Vi tro oss inte ha sett så många polkaluggar, så långa sidenstrumpor och så korta kjolar som där. Rasen ser starkt intelligent ut. *Pörtom* borde målas upp, men det väldiga mejeriet äter kanske upp likviderna. – Bilen susar fram över slätter, oändliga som en ocean. Ett vackert land, värt att bevaras.

Läktar-Jakob.

Malax.

Åttio år fyller i dag f. d. bonden, skepparen och direktören Herman *Majors* i Malax. Han är född och uppvuxen i en gård invid Majorsträsket på gränsen mellan Malax och Petalax. Vid 22-års ålder blev stugan honom trång, och han gav sig i väg till Amerika för att tjäna pengar. Resan dit över var rätt besvärlig den tiden. Bl. a. företogs färden till Sverge med hästskjuts över Kvarkens isar, och resan genom Sverge till Göteborg tog hela veckan i anspråk.

Efter sju års vistelse i dollarlandet, varunder han även hann med en tripp till hembygden, återvände *Majors* till hemmet vid Majorsträsket och planerade för framtiden. Han arbetade som skogsförman i Petalax åt A. Kullman, som hade stora skogsaffärer den tiden. På somrarna var han skeppare på Kullmans bogserbåt *Vågen* och transporterade virkesmassorna till Vasklot och andra hamnar. Under den tiden var han även med om att bygga passagerarbåten *Vågen II*, som kom att gå i trafik Petalax–Malax–Vasa med Kullman och *Majors* som skeppare. Under sjutton år var han anställd i A. Kullmans tjänst och hann både frysa och svettas. Den tiden ådrog han sig även en reumatisk värk, som han fått brottas med på ålderdomen.

Herman *Majors* startade den första stora såginrättningen i Malax, vilken sedermera kom att gå under namnet *Åminne såg*. Sågen blev en betydande industri med tiden, i synnerhet sedan den ombildats till kvarn- och träförädlingsindustri. För sistnämnda inrättning var han direktör under tio års tid. – *Majors* var även en av initiativtagarna till Malax elektriska ab, vars direktion han tillhörde under de tio första åren. Bland övriga uppdrag som han beklätt kan ännu nämnas, att han en tid var boställsnämndens ordförande.

Sedan han gift sig och bildat familj – och detta skedde vid relativt unga år – köpte han ett hemman i *Vias* och kom sålunda också att jämte allt det övriga vara bonde. Vid jordbrukets skötsel behövde han dock inte binda sig. Han kunde med fullt förtroende överlämna sysslorna på hemmanet åt sin hustru och sina barn, de förstodo sig på jordbruk, och de voro vana vid arbete.

1929 drog sig Herman *Majors* bort från alla större uppdrag. Malax träförädlings ab såldes, hemmanet delades mellan barnen och förtroendeuppdragen lämnade han ifrån sig. – Som åttioåring är han kry i övrigt som en krutgubbe av gott virke, men reumatismen tvingar honom nog att för det mesta hållas inomhus. Varje vår låter han emellertid skjutsa sig till *Åminne strand*; då skall han ut till skärstugan och till fisket. Sportfisket har hela tiden varit hans stora hobby. Om vintrarna älskar han att syssla med reparation av nät och övriga fiskbragder åt traktens sport- och yrkesfiskare.

Malax|Österbottniska skutor och skepp på 1600- och 1700-talen VBL6.1.1938

Med österbottniska skutor och skepp

på 1600- och 1700-talen

78

Av fil. mag. Helmer Tegengren

Förbindelserna mellan de olika landområden, som ligga vid Bottniska vikens kuster, ha under äldre tider varit mycket livliga. Ända in på 1800-talet ha ju kommunikationerna till lands i Finland och norra Sverge erbjudit rätt stora svårigheter såvida man icke använt sig av de möjligheter till samfärd, som vattenlederna erbjödo. Man utnyttjade inlandets vattensystem och kustlandets älvar och åar. Under sådana förhållanden kom också ett så pass smalt vatten som Bottenhavet att mera knyta de landområden, som sköljes av dess böljor, samman, än skilja dem åt. Förbindelsen mellan Bottniska vikens östra och västra kust blev därför livlig och det ekonomiska och kulturella utbytet i riktningen öster och väster, väster och öster och även i norr och söder blev därför rikt. Om dessa förbindelser kunna etnograferna lämna oss klara bevis. Man kan rent av tala om en särskild bottnisk kultur.

Om sålunda förbindelserna över Bottniska viken voro lätta att uppnå måste vi likväl tänka oss, att en sådan trafik hade sina tvingande orsaker. Dessa lågo främst på det ekonomiska livets område. Det var också i detta fall kampen för tillvaron, som satte människorna i rörelse. Ännu under Gustav Vasas tid hade bebyggelsen i Österbotten ej sträckt sig längre än utöver en rätt smal landremsa längs Bottniska vikens kust. Alla sockenkyrkor i landskapet, med undantag av Kyrö, lågo tätt invid havsstranden. Allmogen i Österbotten hämtade då även huvudsakligen sin bärgning från havet. I våra dagar kunna vi betrakta det österbottniska kustlandet som ett betydande jordbruksdistrikt och en rik spannmålsbod. Men detta var icke fallet i äldre tider. Jordbruket här uppe var mycket svagt ändå långt in på 1700-talet. I norra Österbotten var jorden mager och stenbunden och gav icke lön för brukarens möda. I det flacka landskapet svämmade de då betydligt vattenrikare älvarna och åarna ofta över och spolade bort grödan och matjorden och gjorde bondens arbete till en rätt riskfylld näringsgren. Landet var uppfyllt av kärr och myrar och froster voro därför också mycket vanliga. Allt detta ledde till att produktionen längs Bottenhavets östra kust blev starkt ensidig med ett betydande överskott på vissa produkter, men å andra sidan hade man underskott och total brist på andra under denna tid nödvändiga varor. Härtill kommer att allmogen under äldre tider på grund av då rådande hushållningssystem hade ett proportionsvis synnerligen stort behov av salt. Då denna vara under alla omständigheter måste införas till Österbotten och då näringslivet i denna landsdel som nämnt uppvisade stor ensidighet, ledde detta redan under 1500-talet, men också tidigare, till en rätt livlig handel och seglation mellan den österbottniska kustremsan och städerna och handelshamnarna vid andra avsnitt av Bottenhavets kuster. Att trafiken över dessa vatten är synnerligen gammal, visar den äldsta kända urkund, där den österbottniska handeln omtalas, nämligen konung Magnus Erikssons år 1348 utfärdade privilegiebrev, som medgav invånarna i Närpes, Mustasaari och Pedersöre socknar rättigheten att sälja och köpa varor, som voro nödvändiga för deras uppehälle.

Denna omständighet, att den österbottniska bebyggelsen under flere hundra år hade sitt ansikte så att säga riktat mot havet, ledde till att österbottningarna utbildades till goda sjömän, men framför allt till goda skepps- och skutbyggare. Denna deras talang togs icke i anspråk blott för eget behov. Redan under 1500-talet byggde man i Österbotten fartyg avsedda för de övriga riksdelarna och särskilt under 1600- och 1700-talen levererades från Österbotten ett alldeles otroligt stort antal av olika fartygstyper till Sverges handels- och örlogsflotta. Härvidlag bidrog naturligtvis den rika skogstillgången i landskapet liksom invånarnas anlag för timmermansyrket. Österbottningarnas kunnighet härvidlag vitsordas i olika handlingar och urkunder från denna tid synnerligen högt. Ett par exempel må här anföras. Landshövdingen von Essen säger i ett brev till konungen år 1731 angående planerna på att vid denna tid upprätta en galärflotta i Österbotten, att detta vore lämpligt ur många synpunkter, emedan invånarna ”till skeppsbyggeri ifrån barndomen äro vande och underrättade, samt gott övat båtsfolk, vilka dels årligen betjänade andra, dels själva med sina båtar på svenska orter överfara, jämväl och låta sig för de handlande på utrikes orter som båtsmän bruka”. År 1751

säger magister Pazelius om österbottningarna i en avhandling: ”Vid yxans och bilans rörande till slögt, stadigt och behändigt arbete, visa de i synnerhet prov på skicklighet, vett och konst, så att man med nöje åskådar de flesta socknars välbyggda hus och andra verk. I synnerhet hava vissa socknar vist och än i dag ådagalägga synnerlig färdighet i skeppsbyggeri; så att många av dem verkligen stått för byggmästare, så väl vid mindre fartygs och jaktars, som stora skepps förfärdigande, vilka arbeten utmärkt kända byggmästare och timmermän, vilkas slögd och konst man vet tala om både i Stockholm och på andra orter.”

Så skola vi kasta en blick på själva handelsresorna, se på vilka städer man seglade och vilka varor man skeppade. Under 1500-talet spelade sälfångsten en dominerande roll inom näringslivet i de flesta österbottniska socknar och ännu under 1600-talets förra hälft var exporten av tran, sälskinn och kutskinn betydande. I retur tog man främst salt, spannmål och tyger. Då vi komma in på de första åren av 1600-talet blir den österbottniska handeln mångsidigare vad varuslagen beträffar. På de österbottniska skutorna utskeppades nu lax, smör, torkad gädda, abborre, braxen och id, strömming, nors, tran, tjära, oxhudar, kohudar, kalvskinn, röda rävar, gråskinn, uttrar samt fågeldun. Vi se att utom säljakten fisket nu även gav överskott för export, liksom jakten. Den starkt extensiva boskapsskötseln gav nu även smör och hudar för utförsel, men den andra sidan av lantbruket, d. v. s. sädesbruket kunde ännu ej på långt när fylla det egna behovet. Om vi studera införseln i början av århundradet över hamnarna i Kemi, Ijo, Uleåborg, Salo, Kalajoki, Gamlakarleby och Vasa finna vi att de samma varugrupperna som tidigare varit de viktigaste fortfarande äro de dominerande, nämligen salt, spannmålsprodukter och tyger. Hela denna handel skedde dock naturligtvis icke uteslutande på egna kölar.

Under 1600-talet blir småningom tjäran den främsta exportvaran från Österbotten och denna export blir i sin tur en viktig hävstång för utvecklandet av skepps- och skutbyggeriet i landsdelen. Denna viktiga exportvara tillförde, som vi veta, de under 1600-talet längs Österbottens kust grundade städerna väldiga rikedomar och lade grunden till de mäktiga handelshusen i Österbottens städer, som kommo att bibehålla sin dominerande ställning ända in på 1800-talet, så kommunikationsväsendet i vårt land omdanades och de österbottniska städerna skötos tillbaka till rangen av obetydliga provinsstäder, eller den position inom landets seglation som de nu intaga.

De allmogeskutor och borgarfartyg, som förde de under början av 1600-talet omnämnda varorna gingo förutom på huvudstaden Stockholm även på Åbo, Raumo, Hudiksvall, Söderköping, Norrköping, Gävle, Härnösand, Nystad, Björneborg m. fl. orter. Städernas skutor och skepp gingo då ännu förrän den stränga handelsreglementeringen kom till någon gång också på utlandet. Som exempel kan omnämnas att år 1616 bl. a. från Vasa utskeppades tjära, tran, kohudar och kalvskinn till Tyskland. Under 1600-talet blev exporten av sågbräder, plankor och bjälkar även av stor betydelse främst från skeppsbyggeridistriktet i Gamlakarleby, Kronoby och Pedersöre. Under de två århundraden som främst beröras i detta sammanhang byggde borgarna i de österbottniska städerna också ofta fartyg direkt för export. De österbottniska städernas glansperiod för seglation och handel inföll under senare hälften av 1700-talet då de östligaste delarna av riket efter freden i Åbo 1743 voro avträdde till Ryssland. Då tjänade dessa städer även som införsel- och utskeppningsorter för stora delar av det inre Finland, och Gamlakarleby stad hade denna tid under vissa år en handelsflotta som överträffade handelsflottorna både i Åbo och i Helsingfors.

Jag vill i detta sammanhang icke särskilt uppehålla mig vid borgarnas handelsresor. De äro redan rätt väl kända. Även böndernas seglation erbjuder mycket av intresse. Redan under 1500-talet, när bönderna skeppade tran och kutskinn till Stockholm och andra städer, ägde ofta flere tillsammans en farkost och lastade sina varor efter lottens storlek i fartyget. Detta system hade

uppkommit på grund av flere omständigheter. Resan var lång och gick över sådana vatten, där alltför små farkoster inte kunde taga sig fram. Att för en eller vanligen två resor under seglotionssäsongen hålla en farkost per hemman hade ställt sig alltför dyrbart i synnerhet som man inte med egna alster hade kunnat fylla hela farkosten. Att segla med andras varor i kommission gav ej full trygghet och framför allt krävde uppsläendet av ett fartyg så pass mycket arbete och material, att ett samgående av flere små delägare blev nödvändigt. Farkosterna krävde dessutom, ehuru de voro små, en proportionsvis stor besättning, och då var det tryggare både för skuta och last om man seglade på egen köl. Delägarnas andelar i farkosten kunde naturligtvis genom arv, köp o. d. variera i storlek, om också lotterna ursprungligen sinsemellan kunnat vara lika stora.

Detta sedan uråldrig tid tillämpade system med partredare fortlevde bland allmogen så länge bondeseoglotionen över huvud taget förekom i Österbotten. Systemet utvecklades med tiden även i den riktningen, att bönder från långt avlägsna trakter ägde del i samma farkost. De ekonomiska förbindelserna mellan de olika socknarna i Österbotten var under äldre tider mycket livligare än i våra dagar. Samfärdseln mellan de svenska kustsocknarna och de längre upp i landet belägna finska socknarna var även rätt livlig, och de finska socknarnas bönder fingo genom att ingå som delägare i någon skuta möjlighet att exportera sina varor på egna kölar, utan att besitta färdighet varken i skeppsbyggnadskonst eller navigation. Som exempel kan anföras ett under 1760-talet omnämnt partrederi mellan Johan Thors i Oravais och bonden Jacob Kumpula i Lappo socken.

På dessa fartyg, som ägdes av flere medintressenter, överförde bönderna sina egna alster såsom tjära, ved, smör och dylikt. Man fick upptaga så mycket av lastutrymmet, som svarade mot andelen i fartyget. Lastade man mera betalade man frakt för den överskjutande delen av lasten.

Fartygen voro rätt små. På böndernas skutor funnos vanligen en besättning på 6-10 man. Under 1600-talet byggde man ännu fartygen utan varje fartygsritning, man prövade sig fram på grund av de erfarenheter och misstag man gjort vid tidigare byggen. Byggmästaren seglade vanligen med på första resan för att få erfarenheter till nästa bygge. Vanligtvis voro dessa tiders farkoster mycket svårnavigerade och utprickning av farlederna nämnas under 1600-talet rätt sällan.

Det var därför under 1600- och 1700-talen ingen lätt sak att föra ett fartyg från någon österbottnisk hamn till Stockholm eller tillbaka. I synnerhet på senhösten måste borgarna och handelsmännen räkna med stora risker då deras dyrbara farkoster och varor skulle i höststormarna föras fram genom outprickade, mörka farleder. Haverier och strandningar inträffade därför också titt och ofta.

Man kunde nyttja två segelleder då man begav sig till eller från huvudstaden. Antingen gick man från den österbottniska hamnen rätt västeröver till den svenska kusten och seglade ned under den västra vallen till Nystad och sökte sig därefter norr om Åland över till den svenska sidan och så småningom fram till rikshuvudstaden.

Gick färden lyckligt, fanns det få förutsättningar för att upplevelserna under en sådan resa skulle upptecknas och bevaras till våra dagar. Vi kunna därför ej räkna med att finna en berättelse om en vardaglig resa, med dess arbeten och mödor om skeppsbord, hur värdefull en sådan skildring än vore för oss, då vi ville skapa oss en korrekt bild av det dagliga livets händelser på sjön ett par sekler tillbaka i tiden. Det blir därför oftast ovanliga eller uppskakande händelser, avbrott i det vardagliga livets jämna gång, som vi få stifta bekantskap med i arkivens gömmor.

En sådan, också för den tiden helt säkert mycket ovanlig händelse, upplevde bl. a. Kronoby sockens kyrkoherde Henrik Aulin i sin ungdom på en hemresa från Stockholm. Det var nog inte första gången som köpmanssonen Henrik Aulin från Nykarleby gjorde denna färd, men få resor på Bottenhavet hava väl gestaltat sig mera påkostande än denna. Då händelsen är unik skall jag sluta denna framställning med att rekonstruera denna sjöresa enligt de uppgifter som lämnats om denna färd och framfördes bl. a. vid nämnda prästmans giftermål med Beata Haartman på Vörå prästgård.

Den då trettioåriga magister Aulin hade den 14 juli 1767 erhållit konungens fullmakt på predikants- och föreståndarsysslorna vid Kronoby hospital. Han ville därför med första lägenhet begiva sig hem till Österbotten till sin nyvunna tjänst och sin väntande fästmö. Men på denna resa fick han erfara

”hur skiften utan tal, hur tusend äfwentyr
på watnets hala rygg ett mennskjo sinne bryr.»

Den 28 juli på aftonen steg han om bord på ett österbottniskt skepp i Stockholms hamn för att anträda hemresan. Handelsmannen och redaren i Jakobstad Johan Sten d. y. hade kort förut tillbytt sig skeppet av en stockholmsborgare, som nyttjat det för handelsresor till utrikes ort. Det var således intet litet eller obetydligt skepp, som denna kväll mottog de 13 passagerare, som skulle föras upp till Österbotten. Ressällskapet utgjordes av redaren och ägaren av skeppet Johan Sten d. y., löjtnanten Jägerhorn, magister Aulin, magister Hans Aspegren från Pedersöre, rådmannen Samuel Kempe, handelsmännen Forsén och Österman, en bonde, fyra vargeringskarlar och en betjänt. Besättningen uppgick till 14 man, varför ombord funnos 27 personer utom full last. Tidigt morgonen den 29 juli kastade man loss och seglade för god vind ut genom den svenska skärgården.

Ålands hav passerades under natten och den 30 i morgongryningen mötte man Bottenhavet i storm. I den hårda vinden sökte man sig upp längs den västra vallen. Man var ovan att navigera det nya skeppet.

Klockan 10 på förmiddagen inträffar katastrofen. Skeppet kantrar plötsligt i den svåra sjön. Man befann sig då nordost om Gräsö utanför Öregrund. Då olyckan inträffade voro endast tre personer på däck. De tjugofyra övriga sovo eller vakade dels i kajutan dels i skansen. Skeppet låg på sida och vattnet strömmade in. Detta hade betytt en säker död för de innestängda, ty vattnet gick redan över luckorna, om man ej med tillhjälp av en yxa tagit sig ut genom ett litet fönster i styrmanskojen och kommit upp på den fartygssida som låg över vattnet.

De skeppsbrutna befunno sig i en fruktansvärd belägenhet där de, fastbundna med rep för att ej spolats bort, översköljdes av vågorna. Vid katastrofen hade mesanmasten splittrats. När man kunde överblicka olyckan kapade man fock- och stormasten för att skeppet något skulle räta upp sig. En häftig sydlig storm vräkte under ett par dygn vraket av och an. Mot slutet av andra dygnet fick man med tillhjälp av en krok ur skeppets inre upp några stycken rökt kött. Under den följande veckan utgjorde detta de skeppsbrutnas enda föda. Genom köld och umbäranden skulle säkert alla omkommit om man ej funnit skydd i den s. k. ”hyttan”, en liten överbyggnad på kajutan, endast tre alnar hög och sju alnar vid i fyrkant. Här kunde man, några i sänder, söka skydd mot vågorna.

När stormen bedarrat lyckades man från vrakets last ytterligare hämta upp några säckar råg, en gryta och plåtar till en provisorisk eldstad.

På detta sätt drev man omkring med vraket vecka efter vecka. Man lyckades dock uppehålla livet på alla ombordvarande. Skeppet gnagdes dock allt mer sönder. Rodret hade man brutit lös för att det ej i sjögången skulle krossa akterskeppet, övre däck hade stormen fört bort.

Timmer, garnering och utandrag nöttes bort i sjögången. Slutligen var även det undre däckets löst, och hade det ånyo blåst upp skulle vraket gått i spillror.

Efter att ungefär i trenne veckors tid varit i havets och vindarnas våld drivande norrut under den västra vallen sågo de skeppsbrutna ett fartyg, men deras vrak låg så djupt i marvatten att de ej blevo upptäckta. Den 28 augusti siktades åter ett fartyg, men ej heller denna gång såg man de nödställda.

Följande dag, eller precis en månad efter det man lämnat Stockholms hamn, stötte vraket på Storkallans grund i Kvarken. Nu befann man sig sålunda ungefär mitt emellan Norrskär och Valsörarna i Vasa skärgård.

Det gällde att handla raskt innan vraket bröts sönder på klipporna. Med förenade krafter bröt man lös "hyttan" för att använda den som flotte, då man sökte sig mot land. Flotten kunde bära tio man. De övriga stannade på vraket. Den 31 augusti kl. 3 på morgonen begåvo de tio sig i väg roende med fyra plankor, som man brutit lös från däckets. Samma dag på aftonen nådde man strand. Efter den första vilan såg man sig omkring och fann att man kommit till ett obebott skär. Man hade nu ej krafter att ro vidare mot fasta landet. Till all lycka funnos på holmen några får. Man slaktade två och stekte dem vid en stockeld. Föregående dygn hade de tio männen endast haft en kanna torkad råg som proviant under den ansträngande rodden. Styrkta av det färiska köttet fortsatte männen rodden från skäret med samma flotte till en större holme. Sedan de genomsökt holmen hela dagen, detta var den 1 september, fann man en bonde från Vallgrund, som med sin hustru begivit sig hit för att bärga vass. Dessa delade sin vägkost, bröd, salt fisk och surmjölk mellan de skeppsbrutna och ledsagade dem till Vallgrund by.

Den andra september gingo elva fiskare med en sälbåt ut från Vallgrund för att leta reda på vraket och de sjutton männen, som ännu väntade vid Storkallan. Man fann dem och lyckades rädda alla i sälbåten. Men när man så styrde kosan mot Vallgrund måste man för en storm söka sig ned till Björkö. Hit anlände man likväl lyckligt och redan följande dag tog man sig över till kamraterna på Vallgrund.

Trots de fasansfulla upplevelser, som de skeppsbrutna fingo genomgå då de över en månads tid drevo omkring på Bottniska viken på ett av vågor överspolat vrak, hade alla dock kunnat hållas vid liv. Dagen efter räddningen avled likväl en vargeringskarl på grund av de mödor han fått utstå. Efter det folk bärgats från vraket lösslets detta från klipporna och fördes med sydlig vind till Västerbottens kust, där bönderna i Bygdeå slutligen funno det.

De räddade sökte sig över Vasa envar till sin bestämmelseort. Och en månad efter räddningen ingick hospitalpredikanten Aulin från Kronoby på prästgården i Vörå äktenskap med sin fästmö, Beata Haartman, som så länge fått sväva i ångestfylld ovisshet om det fartygs öde, som skulle föra hennes fästman från Stockholm upp till deras blivande hem.

Något om ”De så kallade hare jagter, okynnes hundar och oliga anstalter för fiske”.

Vid vintertinget i Malax den 8 mars 1796 inlämnade nämndemannen (sedermera länsmannen) Eric Udd trenne avhandlingar från ett allmänt byaråd, hållet 9 dagar tidigare, till häradsrätten i och för stadfästelse. Dokumenten äro rätt så upplysande och synas förtjänta av ett kort referat.

I den första avhandlingen anhålla Malax byamän om förbud på jakt i skärgården från 1 maj till 1 november. Förbudet vill tydligen främst nå söndagsjägare från den närbelägna staden, vilket framgår av följande utdrag (läsaren torde, trots de många grammatikaliska oriktigheterna, med någon möda kunna utläsa sammanhanget): ”Emedan ägarene af Malax skäregård måste omfara den olägenhet och skada, at våra å skären i bete gående kreatur dels genom skrämnel och jagande blifva lytta, dels aldeles opätne af hundar hvilka äro sine herrar följagtige på de såkallade hare jagter, hvaraf i synnerhet om höstarna tå fåren skola ophämtas till landet, saknas flere hundrade, hvilka af slike okynnes hundar blifva till mat beredde i stället för the blifvit af sine ägare medtagne at opsöka vilda djur, them the för sine nöijen på allmogens bekostnad eftersöka; hvad som af hundarna ej hinner upätas, blifver likväl ihjälrifvit och sedermera lemnat foglarna till rof.” Förbudet mot ”jagande i Malax skäregård från 1:sta maj till den sista october” stadfästes av häradsrätten och anses den ”vare sig hvem som hälst som under samma tid på året finnes jaga å skären med hundar, om å skäret finnes kreatur eller icke ansedd med 16 riksdalers 32 shillingars plickt.”

I den andra ansökan från byarådet till häradsrätten anhålles om plikt på utbysfiske i Malax fiskevatten. Handlingen börjar med ett framhållande av att ”folk ifrån främmande byar och andre som icke äga någon rättighet i vårt fiskevattn fiska här både höst och våhr”. Byarådets beslut om 3 riksdalers 16 skillingars vite mot dylikt fiske stadfästes och likaså beslutet om att den som ej önskar begagna sig av sin fiskevattensrättighet, först måste utbjuda den å offentligt byaråd, förrän han får arrendera den å utsockne.

I den tredje avhandlingen från byarådet den 29 februari 1796 anhålla Malax socknemän att arrendatorerna av kronans fiskevatten vid Storskär måtte betala lantlega för användandet av Storskärsöarna, som tillhöra socknen. Först nämnes att fisket där utarrenderats år 1795 på 15 år. Arrendatorerna (närmare uppgifter lämnas ej; tidigare arrendatorer voro sundombor, bergöbor och vasabor) ha ”i märkelig mån öfverskridit sina rättigheter genom at utan vår vettskap och vilja å våra skär upbyggt hus och flere anstalter för fiske, samt dessutom med getter opbeta vår marck”. Över- och Yttermalax byamän anhålla förty att häradsrätten måtte förbjuda arrendatorerna ”at de icke på något sätt bör befatta sig med de vid och i Kronans fiskevattn belägne skär och klippor eller therå gjöra Bygnader samt hafva wisten innan the förut med Jordägarene — — — öfverenskommit om en viss årlig Landlega för hvar båt som idkar fiske”. I utslaget förbjuder häradsrätten ”alt obehörigt intrång och våldsamerheter å sökandernes tillhörige holmar vid förelagt 3 riksdalers vite förutom laga bot och skada”. —

Ytterligare kan nämnas att den första byrådsföreningen å rådets vägnar är signerad av Markus och Abraham Gästgivars från Övermalax, Jakob Bånn, Michel Kläckars, Israel Tuuf och Eric Lång från Yttermalax, den andra dessutom av Matts Stoor och Daniel Staf från Överby och Johan Orre från Ytterbyn, storskärsskrivelsen å båda byarnas vägnar av nämndemannen Michel Klockars från Yttermalax. Böterna tillfalla till hälften angivaren och till hälften församlingens fattiga.

Gripande jordfästningsakt i Malax

80

Trettio på slagfältet lämnade hjältar vigdes till gravens ro i söndags.

Bildtext: Hjältegraven i Malax.

Det var sorgstämning över Malaxbygden söndagen den 16 juni. Överallt hängde den blåvita korsflaggan på halvstång. En av de mest säregna jordfästningar skulle försiggå. De 30 Malaxynglingar och -män, som fallit i kampen för hem och fosterbygd men ej kunnat återbördas till hembygden, skulle vigas till gravens ro. Deras symboliska gravar hade retts vid sidan av de 23, vars stoft man lyckats få hem och de 9, som föllo i kampen 1918. I kriget ha 53 Malaxbor fått offra sina liv, ett tungt offer, som procentuellt torde vara av de största i hela landsdelen på en kommun.

Det idealiska sommarvädret hade lockat en stor menighet till kyrkogården, där akten försiggick. Omkring 1,000 personer torde ha infunnit sig. Akten inleddes med sång av en blandad kör under ledning av lärarinnan Ester Herrgård. Kören sjöng stämmningsfullt den vackra sången Jag går mot döden var jag går, varefter kyrkoherden Aug. Juhlin förrättade den högtidliga akten och höll ett gripande griftetal, utgående från 2 Mose bok 3:5 ”Drag dina skor av dina fötter, ty platsen där du står är en helig mark.” Även den mark där våra fallna vänner vila, sade talaren, är en helig mark. Moses stötte på en helig plats i öknen, männe inte också den plats, där de fallna vila och utkämpat en sista kamp om liv och befrielse är helig. Också de ha en morgon att bida – uppståndelsens stora morgon. Det betyder så litet var vi vakna den morgonen, om det är här i den vigda mullen eller därborta i ödemarken. Gud möter oss överallt. Detta var grundtanken i kyrkoherdens förkunnelse. Härefter förrättades den högtidliga akten. Dessa platser äro symboler, minnesbilder, sade talaren, som skola påminna oss om de okända platser där de vila. Följande trettio hjältar vigdes till gravens ro: Karl-Erik Udd, Hugo Arvid Sjödahl, Johannes Alexander Engsbo, Felix Nyfors, Karl Edvard Widahl, Viktor Alarik Hägen, Karl Johan Wiik, Ivar Edvin Genberg, Elmer Lågas, Arvid Lennart Öhman, Severin Ekroos, Lennart Valdemar Lehto, Elmer Lund, Einar Edvin Ahlskog, Johan Felix Ahlskog, Lennart Birger Nordström, Lennart Hemming Nyman, Karl Erik Strandberg, Hagar Georg Hagman, Bror Gabriel Sulo Malm, Sven Igor Sundbäck, Elmer Reinhold Jokinen, Eitel Bernhard Hinders, Gunnar Valfrid Snickars, Erik August Nyback, Elis Alexander Hyöty, Arvid Ljungqvist, Rudolf Sylvester Råholm, Karl Gunnar Johansson och Karl Georg Hagner.

Efter den högtidliga akten förrättade pastor Rosengren bön samt läste några för tillfället lämpliga avsnitt ur Bibeln. Sedan psalmen 494 sjungits, vidtog en imponerande hyllningsgård. Förutom av egna nedlades bl. a. en krans från frontkamraterna genom Malaxpojkmarnas kompanichef i JR 9, res. löjtnant L. Malm samt sergeanterna Stormlund och Nyqvist. Vidare nedlades kransar av Frihetskämparna i Malax, Malax skyddskår och Lotta-Svärd, Malax U. F. och Övermalax U. F.

Härefter bjödos alla närvarande på kaffe under en paus i programmet, som avslutades med en andaktsstund i kyrkan. Vid detta tillfälle förekom tal av pastor Rosengren, körsång och slutliturgi.

En gripande sorgens högtid var slut. Menigheten började draga sig hemåt. Kvar på kyrkovallen lämnades tre långa rader vita kors, som för sena tider skola minna om ett tungt offer på fosterlandets altare.

Malax **Kreatur omkom av svält** Åbo Posten 23.6.1881

81

– **Af swält omkomna kokkreatur.** I Ytter-Malax by af Malax socken hafwa inom en enda af byns ”gränder” tre kor, tillhöriga fattiga personer af den obesutna allmogen, dukt under för brist på föda. Då hwarken hö eller halm fans att tillgå och äfwen alla medel att anskaffa andra näringsämnen woro uttömda, hade man nödgats drifwa de utmagrade kreaturen till skogs för att i kärren söka sin föda af de derstädes glest uppspirande wattenwäxterna. Der hade de arma kräken wadat ut i det kalla wattnet, begärligt slukande den sparsamma föda, som möjligen kunde anträffas, men krafterna hade icke räckt till qwällen; de stackars kreaturen återfunnos omsider döda i skogen. – Sådant lærer tywärr nog under denna wår hafwa inträffat äfven på andra håll.

(W:a T.)

MalaxMalaxbon om sin senaste Vasaresa Wasa-Posten 3.11.1917

Malax-bon om sin senaste Vasa-resa.

82

Brev till kommerserådet Vasa.

Här om dagen var jag till er goda stad med mjölk och potatis, men du må tro, att det var ett elände. Så fort båten lade till vid den föråldrade fiskbryggan, störtar en hel massa med folk, arbetarhustrur och några soldater, fram och börja riva och slita åt sig mjölkkrukor, så att till och med mjölkklådorna revos sönder. En del försökte ju betala sin mjölk, om de funno den rätta ägaren av mjölken, men en del gav sig i väg med både mjölk och kruka, utan att betala. Sålunda förlorade en Malaxbo icke mindre än 7 st. mjölkkrukor med deras innehåll, utan att erhålla en penni betalt. Men det är ju vad man väntat redan länge, när båtarna, som hämta stora mängder lantmannaprodukter, måste lägga till kajen på 50-100 meters avstånd från land och allt skall sedan släpas och bäras längs den långa smala kajen, som ej får beträdas med häst och kärra. Dessutom har en skild gång avbalkats från kajen i längdriktningen för Vasa-herrarna till deras lustjakter. Å bryggan finnes visserligen spårväg med 1 rullvagn, men den passar endast för borgardrängar, som under dagens lopp hämta sina foror till båtarna.

Sedan jag en gång i Vasa fick plikta några mark för att mjölken under en tid med dåligt kreatursbete var ”för mager”, har jag på tre år icke hämtat någon mjölk dit. Men det kommer nog att få gå fem år, innan jag nästa gång ger mig in i detta rövarnäste, ty det fordras ju minst tre personer för att något så när säkert få sina mjölkklådor i land vid fiskbryggan: Den ena vaktar formanskärran, den andra vaktar å båten, och den tredje släpar och bär i land. Fast man å Malaks mejeri betalar endast 40 penni per liter, då däremot å Vasa torg erhålles omkring 55 penni för mjölken, blir det under nuvarande huliganliv förmånligare att sälja den i Malax.

Det är nog med Malax mjölkkrukan så, att den gått till torgs tills den spruckit.

Malaxbo.

– **Midsommarbrännvinet gick förlorat.** Torsdag kväll företog polismyndigheterna i Malax en razzia efter lönnbrännerier i Övermalax. Härvid påträffades i ett stall i Kråkbacken ett bränneri i full verksamhet, vid vilket fem intet ont anande män var sysselsatta. Fem liter färdig vara och 120 liter tillmäsning uthölldes på marken, brännvinet förstördes och fabrikanterna antecknades för åtal.

Samma kväll påträffades ett annat lönnbränneri i skogen i Ribäcken, vilket innehöll 5 liter, något vidbränd färdig vara samt 20 liter tillmäsning. Två ynglingar, som skötte trafiken, antecknades för åtal, och bränneriet förstördes.

MalaxNaturfenomenen blixtslag Hufvudstadsbladet 1.8.1935

Naturfenomen i Malax.

84

Blixtslag sprängde berget.

Malax, tisdag.

Ett mycket sällsynt meteorologiskt fenomen har inträffat invid den s. k. Nymansbacken i Övermalax. Under det häftiga åskvädret, som övergick orten lördagen den 20 juli, hördes skarpa åskknallar, vilka kommo husen vid Nymansbacken att skaka. Man förmodade då allmänt, att blixten sökte sig ned någonstädes i närheten. Att detta varit fallet, har man dock först nu fått konstaterat.

I söndags på eftermiddagen, då bonden Albert Envik genomströvade skogen i närheten av sin gård vid nämnda backe fann han, att en bergsklack på knappt trehundra meters avstånd från gården blivit alldeles söndersprängd. Bergsklacken, som hade en yta av omkring 200 kvadratmeter, hade sprängts i bitar, och väldiga stenblock hade lösryckts och slungats med den mossiga sidan nedåt. Åt alla håll syntes långa och djupa gropar i marken även nedanför berget. Förödelsen sträckte sig på en omkrets av hundratals meter. Av det hela kunde man närmast få den uppfattningen, att ett meningslöst stensprängningsarbete av elakt folk utförts under en längre tid på platsen till förtret för skogägaren Envik, som haft körväg över det tidigare så vackra och jämna berget. Även träden på ett 50-tal meters avstånd hade skavats och splittrats, och i synnerhet rötterna hade blivit mycket illa åtgångna.

Personer, som sedermera besökt platsen och tagit förödelsen i betraktande, ha alla kommit till den övertygelsen, att det hela förorsakats av ett blixtslag. Ett synnerligt kraftigt sådant måste det dock ha varit i betraktande till, att stenblock av minst 4,000 kg vikt slungats upp och kastats över ända. Så vitt man har sig bekant, är ett dylikt blixtslag det första i sin art här på orten.

Samma dag åskvädret övergick trakten hade Albert Envik i sällskap med en lantmäteringenjör uppehållit sig på platsen. Den sistnämnde hade därvid i kartläggningssyfte rest ett märke på det invid liggande Högberget. Knappt tio minuter efter det man avlägsnat sig från platsen och nått Enviks gård, hördes den skarpa knall, som man förmodar hängde samman med blixtslaget.

Malax **Petalax vägen till Bockören** VBL 20.8.1935

85

Petalax.

Petalaxbornas utfartsväg till sjön har av ålder varit gamla strandvägen ut till Strömsbäck och Vägvisen. Då tillandningen gjort sig märkbart gällande har man vid företagen skiftesreglering varit omtänksam nog att söka nya utfartsvägar till sjön. För snart 40 år sedan utbröts en ny lastageplats vid Bockören belägen mitt emellan Petalax och Malax, och till denna lastageplats utdrogs en väg. Denna har varit i miserabelt skick ända hittills. På kallelse av vägnämnden sammanträdde de i vägen ifråga intresserade den 14 dennes, och utan någon längre diskussion beslöts att vägen ofördröjligen skall iståndsättas. Vägen som har en längd av 1,900 meter, kommer att delas mellan ett 80-tal intressanter, och delningen av vägen skall verkställas redan under denna månad. Man beslöt också att samfällt dikningsarbete på ifrågavarande väg skall ske inst. lördag morgon, då alla som nyttja eller framdeles komma att nyttja vägen lovat mangrant infinna sig.

Malax(Petalax) **Vägen till Bockören**, Vasabladet 1.1.1930

86

Petalaxborna söka sig ny väg till havet. Av gammalt har petalaxbornas väg till fiskevattnen gått långs gamla strandvägen ut till Gålörn, där en mängd båthus äro uppförda. Då det här blivit synnerligen långgrunt tack vare landhöjningen har det blivit en nödvändighet att småningom söka en bättre hamnplats. Vid skiftesregleringen för 30 år sedan var man omtänksam nog att från allmänna landsvägen i Bofjärd by mellan Petalax och Malax draga ut en väg rakt ned till sjön till den s. k. Bockören. Under senaste höst ha kyrkbyborna påbegynt byggandet av denna väg. I vinter skall ytterligare arbete nedläggas på densamma, och man hoppas redan i vår kunna nyttja vägen för transport av fisk upp till stora landsvägen.

MalaxRäsankalaset Wasa-Posten 22.2.1923

”Räsankalaset”.

87

– Mamma, det synes en båt ute på sjön. Kanske det är pappa, som kommer hem.

Så ropar lilla Gerda i stugudörren. Hon har lekt ute på gården, men blivit varse en seglare och ger modern genast bud därom.

Mor Lena stiger upp från sysslorna, går till fönstret och ser utåt sjön. En båt seglar verkligen inåt viken. Hon tar kikaren och går ut på trappan. I detsamma ljuder skott från båten. Ett, två ... fem.

– Nog är det pappa, Gerda, säger modern, och Gud vare lov, att alla fem fälmännen är kommande med livet hem.

Gerda hoppar i förtjusning och lägger i väg ned mot båthuset. Lena går in i stugan, binder ylleduken om huvudet, kastar schalen över axlarna och följer flickan åt.

Glädjens känslor genomströmma Lenas själ. Nu äro de alltså lyckligt hemma efter en tolv veckors fälresa. De foro ut på isen i början av februari, och nu ha vi slutet av maj. Männe fångsten varit god? Männe hennes man, båtlagets skeppare Erik och hans fyra män fått vara friska hela tiden, och männe de haft stort besvär av vårblåsten? Nåja, vi få väl snart höra.

På stigen ned mot båthamnen hasta barn och kvinnor. Lena nickar vänligt mot glada ansikten, men ingen ger sig tid till ett egentligt samtal.

På stränderna svettas de sista isflaken i undergångens kamp. Vågorna hoppa frigjorda upp mot stenarna. Strandens björkar gå mössörontiden till möte.

På verkarna invänta barn och hustrur de kommande fältskyttarna. De mindre barnen verka osäkra om vilken som egentligen är pappa. Ty samtliga ombordvarande förete skäggiga anleten. På Bottenhavets drivis är nämligen av flera skäl kulturredskapet rakkniven icke i användning.

Båten är kommen, och hälsningar utbytas. – Hur må ni? Hörde ni skotten? – Hur har det gått? Hur många deker ha ni, då båten är så väl lastad? – Frågor och svar i ömsesidig mångfald avlösa varandra.

– Vi få inte klaga, säger skeppar Erik nästan officiellt och som ett pålägg till alla de mera personligt givna svaren. – Någon olyckor har inte inträffat, som fångst hemföra vi fjorton och ett halvt deker själar, mest vikare.

– Verkligen god fångst. På skottens antal hörde vi, att alla av er funnos i behåll, svarar Lena i samma ton.

– Fjorton och ett halvt deker är 145 själar, räknar halvhögt Kalle, som går i skolan.

Lasten bäres in i båthuset, fälbåten uppdrages i hamnen, varpå envar går till sitt, bärande ett och varje. Vårsolen dalar, och dagen nalkas sitt slut,

*

Följande morgon infinner sig Lena på prästgården.

– Jag skulle be pastorn komma på räsankalas i dag klockan 12-tiden.

Pastorn är första året i skärgårdsförsamlingen och ser frågande ut.

Lena fattar situationen, och pastorn får reda på vad saken gäller. Han får höra, att själsskyttarna vanligen dagen efter hemkomsten hålla till nere vid stranden med att skilja själspäcket från skinnen. Ty av själarna kunna fälmännen i vanliga fall icke hemföra köttet. Tidigt på vintern skjuten själ ”räsas” på isen. Köttet kvarlämnas; endast de med varandra förenade skinnen och späcket, ”bläket”, hemföres hoprullat och ombundet med hemifrån medförda vidjor. Själar, som erhållits mot slutet av fälresan, hemföras däremot hela. Efter hemkomsten gäller det alltså, att ej allenast ”räsa” dessa själar, utan ock att ”hydra” de

hemförda ”bläken”. ”Hydrandet” tillgår så, att ”bläket” lägges på en nedlyftad båthusdörr, som lagts på stenar eller kärl och bildar ett lagom högt operationsbord, varpå männen med därför avsedda stora knivar skilja späcket från skinnen. Späcket lägges i tunnor för att snart kokas till tranolja. Av skinnen tar envar och torkar så många han anser sig behöva till skoplagg och annat, medan återstoden säljes rå.

Den dag, när ”räsandet” och ”hydrandet” sker, har det av ålder varit sedvänja att äta middag nere vid båthuset. Dels ge sig männen, som kunna bo på skilda platser, icke tid att gå hem till middagen, och dels önska alla ha det en smula festligt i anledning av fälmännens lyckliga hemkomst. Fördenskull tillreda hustrurna gemenligen kött och potatis och som efterrätt risgrynsgröt, som till middagen bäres till stranden, där man dukar borden som det bäst passar på båthusdörrar o. s. v. För att ge middagen, ”räsankalaset”, en så högtidlig stämning som möjligt pläga av gammalt församlingens präst och klockare närvara som gäster.

När pastorn får höra allt detta, är det med livligt intresse han mottar bjudningen.

Någon timme senare är han i folkmängden nere vid stranden. Han och klockaren samt folkskolläraren, åtföljda av barn och blommor, gå omkring och hälsa välkommen hem, under det de lite grand titta på männens arbete och granska de största själarna.

Inbjudan till middagen ljuder. Man bänkar sig som det bäst passar. Pastorn läser bordsbönen, och maten smakar förträffligt vid havets rand under klarblå majhimmel.

Klockaren sticker handen i fickan, tar dädan psalmboken och stämmer upp:

”Nu tacken Gud, allt folk
med hjärtans fröjd och gamman
för stora ting, dem han
gör med oss allesamman.”

Barnens glada kvitter har för en stund upphört. Alla deltaga i sången, som springer fram ur skärfolkets innersta behov att få tacka Honom, som hjälper,

”när havets vågor brusa högt
och vilja oss uppsvälja
och vi all mänsklig makt försökt,
men intet stå att välja.
Då kommer vi Guds son ihåg,
som gick en natt på stormig våg
och räckte Petrus handen.”

Pastorn reser sig. Han hälsar männen välkomna hem och tackar Gud i ett andragande för att allt förlupit väl.

Middagen med sin innerliga och säregna stämning är förbi. Männen återgå till sitt arbete. Kvinnorna samla matrester och kärl i korgarna. De inbjudna gå småningom sin väg. Barnen ta itu med sina små segelbåtar vid stranden. Och fälmännen höras under sitt arbete ha planer på att fara i ”senanfälan”.

P.-J.

– **Ohägn å fornlemning.** Med anledning af wunnen utredning att sjömätningsskären för par år sedan wid uppförande af ett sjömärke förstört en gammal kyrkogård å Storskär i Malax, har arkeologiska kommissionen enl. Finl. beslutit anmäla förhållandet hos direktören för lotsverket till förekommande af liknande ohägn i framtiden.

Malax **Skogsbrand Söderfjärdsbacken** VBL 29.6.1935

89

Malax.

Skogsbrand. I går förmiddag kom elden lös i skogen vid Söderfjärdsbacken i närheten av Solvrå. Elden hade spritt sig från en nyodling i närheten, som föregående dag antänts av en jordbrukare i syfte att nedbränna jorden. Då brandalarm slogs kl. 11, hade elden redan hunnit få en stor spridning och rasade fram mot Åminne till. Kommunens brandchef och poliser jämte ett par hundra andra personer skyndade till och vidtog arbetet att begränsa eldens framfart. Redan vid 1-tiden var man herre över skogsbranden. Denna hade då härjat flera tunnland skogsmark, tillhörig bonden Edvard Holmgren.

Eftersläckningsarbetet pågick hela dagen och vakt har utposterats vid brandplatsen.

Malax Skolbyggnadsprogram Hufvudstadsbladet 7.4.1949

Kommunerna står inför ett väldigt skolbyggnadsprogram

90

Lappfjärd, möjligen även Malax, får fin centralskola.

Åtskilliga av våra folkskolbyggnader, som för länge sedan passerat åldersstrecket, används fortfarande. De är omoderna och fallfärdiga och slukar årligen väldiga summor i underhållskostnader. Elevantalet stiger, trängseln ökar. På en del orter umgås man emellertid flitigt med nybyggnadsplaner. Vi har gjort oss underkunniga om förhållandena i några österbottniska kommuner och därvid bl. a. funnit, att frågan om en centralisering av folkskolväsendet diskuteras på allvar i vissa kommuner.

Lappfjärd skall bygga centralskola för 50 miljoner mark.

Ordföranden i folkskolnämnden i Lappfjärd rektor Joh. Nyquist redogör för de aktuella skolbyggnadsplanerna i kommunen.

– Tre av de centrala folkskolorna i Lappfjärd, d. v. s. Kyrkby norra, Kyrkby södra och Låhlby, är alla i behov av stora reparationer och nybyggnader, säger rektor Nyquist. Därför har tanken på en centralskola dykt upp. Vi tycker, att det blir en redigare och bättre lösning. Bebyggelsen är ju mycket koncentrerad här i Lappfjärd. Vår kyrkby är Österbottens största by. På ett tämligen begränsat område bor här c:a 3,500 människor. Några angränsande distrikt kan möjligen ytterligare anslutas till centralskoldistriktet.

– Kommunen har inköpt av församlingen en tomt omfattande ungefär 4 hektar. Skolan skall få ett vackert läge vid södra stranden av Lappfjärd å, helt nära Nybron. Vi räknar med att

centralskolan finge mellan 300 och 400 elever fördelade på 10-13 läraravdelningar. Den nya skolan skall naturligtvis utrustas med alla moderna bekvämligheter och finesser. Särskild uppmärksamhet kommer att ägnas de skolhygieniska anordningarna. Undervisningen i huslig ekonomi för kommunens svenska skolor skall också försiggå i centralskolan, som även skall förses med ett internat för ett 30-tal elever. Möjligen inrymmer kommunens hjälpskola i centralskolans byggnad. Lärarbostäderna uppföres i samband med skolhuset.

– Ritningarna har uppgjorts av byggmästare Wilhelm Forssén i Närpes. Och kostnaderna för centralskolan – ja, de kommer nog att uppgå till minst 50 miljoner mark.

– Innan vi skrider till verket, ämnar vi sända ut representanter till olika centralskolor för att konstatera, vilka misstag som har begåtts på olika håll – och kanske kan vi också få något gott uppslag för vår planerade skola. Så fort som möjligt skall planen förverkligas. Och vi hoppas, att den stora, ståtliga folkskolan efter tre år skall resa sig vid stranden av Lappfjärd å, slutar rektor Nyquist.

Generalplan utarbetas i Malax.

För att få reda på förhållandena i Malax har vi vänt oss till folkskolnämndens sekreterare, lärare Harald Wiik.

– Frågan om en centralisering av folkskolväsendet är gammal i Malax, inleder herr Wiik. Redan för omkring 15 år sedan diskuterade man ivrigt frågan om att sammanslå de tre skoldistrikten i centrum av Övermalax, d. v. s. Vias, Paxal och Havras. Man hade t. o. m. ritningen klar för ett präktigt skolhus i centralskoldistriktet. Kriget och andra omständigheter kom emellan och skolbyggnadsplanerna lades på is. Nu har man igen på allvar börjat diskutera dem. Två av kommunens folkskolor är i sådant tillstånd att en total ombyggnad är ofrånkomlig. Detta gäller skolorna i Köping och Havras, men även de övriga, bl. a. Vias och Paxal skolor, fyller inte författningsenliga krav. Skolorna i periferin, d. v. s. Långåminne, Kolnebacken, Ribäcken (en tillbyggnad är besluten), Långmossen och Tuv är delvis i mycket gott skick. Skolorna i Långåminne och Tuv saknar dock egentliga elevkök.

– Men då det gäller de tre dubbelskolorna i Övermalax (Vias, Paxal och Havras) med sammanlagt omkring 250 elever är det sämre ställt. Alla dessa skolhus har passerat halvsekelgränsen. Klassrummen är i allmänhet mycket små, tamburerna är kalla, ingen lärarbostad fyller författningsenligt mått. Och då en total ombyggnad av både lägre och högre skolan i Havras förestår har man börjat fundera på möjligheten att samtidigt lösa byggnadsproblemen för Vias och Paxal distrikt. Detta kan ske genom att slå ihop de tre distrikten och bygga en gemensam skola, en centralskola.

– Ett sådant arrangemang är – rent geografiskt sett – mycket bra möjligt. Om centralskolan placeras någonstans i närheten av Församlingshemmet eller Solhem, så torde inga elever i centralskoldistriktet få över fem kilometer till skolan. Somliga elever skulle få litet kortare väg, andra litet längre. Elevernas medelavstånd skulle möjligen bli litet längre, men icke för långt.

– Ogärna kan man sammanslå de två skoldistrikten i Yttermalax, nämligen Tuv och Köping. Man skulle inte komma ifrån saken med mindre än skolskjutsningar och det vill man undvika. Köpings skola måste emellertid nybyggas i snar framtid. Och Tuv skola behöver bl. a. få ett skolkök. Nu har man börjat umgås med tanken på att överföra en del av Köpings distrikt till Tuv distrikt och på så sätt förvandla Tuv skola till s. k. dubbelskola, d. v. s. med två lärare i

högre skolan och en i lägre. Därigenom skulle man undvika att göra Köpings skola till skola med tre lärare för de högre klasserna, vilket annars blir aktuellt. Den nya läraren i Yttermalax bör därför, anser man, flytta till Tuv skola, som i sin nuvarande form alltid kommer att vara en tung skola. Genom ett sådant arrangemang blir det väl även möjligt att i någon mån tillfredsställa (OBS! Texten slutar här, ingen fortsättning i tidningen.)

MalaxSkärgården i boskapsskötselns tjänst VBL 14.4.1939

Skärgården i boskapsskötselns tjänst i gången tid. 91

Skären voro förr av flera orsaker värderade som betesmarker. Där hade man får, ungnöt och föl i gott förvar, då de voro omgivna av vatten. Där voro de mera skyddade för rovdjur, vargar och björnar. Och där mådde de gott under sommaren lång, i fall skäret var tillräckligt stort eller så många djur icke fördes på det, att betet blev för knappt.

Många namn på holmar och skär minna om deras begagnande till betesmark. T. ex. Kalvholmen, Kalvholmarna, Kalvskär, Oxholmen, Hästholmen, Häst örarna, Fårholmen, Fåröran, Getholmen, Getskär, Getören, Bässeuren, Bockholm, Bockskär, Bockörarna och Svinören. Dessa ortnamn giva f. ö. upplysning om att man hållit på bete icke blott ungnöt och får, utan också hästar, oxar, getter och svin. Detta intresse för holmar och skär torde ha varit en av de viktigaste anledningarna till att de enskilda hemmanen förvärvat sig äganderätten till skärgården, ehuru denna låg avlägset från byarna. Självfallet har även fiskets idkande i skärgården och skogstillgången där varit viktiga orsaker. Intresset för kreatursbetet i skärgården var allmänt och stort. Icke blott bönderna i kust- och skärgårdsbyarna ville nyttja skären, utan också inlandets bönder. Då blev det ofta fråga om vem som hade rätt till holmarna och skären. Den, som var utan "föreningsland", legde sådant av andra eller köpte ett sådant eller förde olovligt kreatur till skären. Vid jordrevningen och skattläggningen 1608, påfördes endast Sundom, Vallgrund, Björkö och Replot byar i Korsholms socken skatt för "Föreningsland", ingen enda by i Vörå socken. De härför särskilt beskattade byarna ägde naturligtvis den vidsträcktaste skärgården, men också många andra byar ägde betydande skärgård. Därom giva gamla dombrev gott besked och allra tydligast storskifteskartorna. Talrika tvister ha nämligen förts om rätten till skären. Vi stanna nu vid några sådana. De bilda en del av skärgårdens historia och visa, att den går längre tillbaka i tiden, än vi kanske tro. Exempler hämtas denna gång närmast från skärgården utanför Korsholm.

Vid vintertinget i Korsholm den 6 februari 1544 blevo tretton bönder i Lillkyro bötfällda för "åverkan de gjorde in på en ö, benämnd Codöön. De hade olovligt fört deras boskap upp på ön". Kåtön var ett större skär norr om Vallgrund by. På våren 1672 väckte Olof Persson Norrgård i Norra Vallgrund process med Märten Fort, Jakob Jönsson Påvs och Gabriel Simonsson Smeds i Tölby "om föreningsland på Kåtöön". Den fortsatte först 1675, då tölbyborna svarade, att också Solv och Jungsund byar voro delägare i Kåtön. De hade börjat med gärdslä avstänga Norrgård från hans ängar. Svarandena "beviste med lagman salig Erik Knutssons dom av år 1563 den 8 augusti sig berättige till Ånunds eller en fjärdedel av Kåtöön, med vissa rår avskilt, som bemalte brev förmalte". Rätten tillät ingen hägnads upprättande, förrän rån ånyo uppgåtts av främmande män.

I samma trakt hade vöråbor i äldsta tider också rätt till skärgården. Vid tinget i januari 1649 uppvisade länsman Bertil Rut från Vörå ett dombrev av lagman Jöns Knutsson, daterat den 5 febr. 1539, vari omtalades, att Rut med Klemet Miemoinen, Jon Larsson och deras skiftesbröder då tilldömts och stadfästats vid "deras gamla hävd och andel, som de hava i Vallgrund i dessa skär, nämligen Långskär, Steenskiähr och Singur skiähr". Vallgrundborna ville få veta, huru stor andel vöråborna hade i nämnda skär, men då därom intet sades i det uppvisade dombrevet, så kunde rätten icke svara på frågan, utan lät allt bero vid det, som av gammalt varit, tills parterna genom synemän utletat envars andel och man jämkat dem emellan. År 1699 blev slutligen i en lagmansdom bestämt, att vöråborna skulle ha 1/3 och valgrundborna 2/3 i de tre skären. Dessa skär ligga vid nordvästra sidan av Vallgrund-landet.

Österom Långskär ägde vöråborna också en del i Karlsön. Vid lagmanstinget i Korsholm den 6 febr. 1544 avdömdes en tvist om rån mellan ägarna till skäret. Lagman Jöns Knutsson Kurck utfärdade då ett dombrev, vari omtalades, att "gamle Peder Henrickssons arvinge Peder Larsson i Sålfo och Jöns Johansson" kärat till Olof Hanssons arvinge om en ö Kaltzöö. Efter rannsakan och vittne dömde lagmannen, att "Peder Hemmingssons (!) arvinge skulle njuta och behålla Norda sidan av Kaltzöö och Olof Hanssons arvinge på Söder sidan". Rån mellan dem skulle vara: "förste rå östanför öijen benämnd Stråkewercke, och annan rån västan sidan öijen i Bredwijk". Omkring 1651 började Korsholms grevskaps fogde nyttja Karlsö till kreatursbete. Först 1668 väckte vöråborna process med greven för att återfå sin rätt. Hauptman Höök utfrågade vallgrundbor, huru skäret kommit under Korsholm. De uppgåvo, "att samme ö är av desses förfäder till kronan skänkt, på det de skulle få det fiskevattnet i Farströmmen därvid beläget behålla". Vöråborna, bönder i Bertby och Kärklax, försökte vid tingen i Korsholm 1668 och 69 förgäves få någon undersökning om äganderätten. Höök vägrade att svara, och domaren, som hade sin lön av greven, undvek att behandla målet. De gingo till hovrätten i Åbo med saken, men hade ringa gehör även där.

Vid hösttinget 1687 hade Mickel Eriksson Kålx i Vörå och sju andra vöråbor instämt landshövdingen att svara, med vad rätt kungsladugården nyttjade Carlsöön. De visade åter lagmansdombrevet av 1544 och påstodo, att norra sidan av Karlsön ägdes av dem såsom arvingar till Pehr Hindersson. Tre solvbor framhöllo, att också de av gammalt haft rätt i skären. Jöns Mårtensson Nygård i Replot omtalade, att hauptman Höök börjat nyttja skäret mot lega och givit ½ tunna säd och två sälhudar årligen åt vöråborna, men att skäret sedan förblivit under Korsholm. En ålderstigen man, Gabriel Gabrielsson Smeds i Toby, vittnade även, att vöråborna av ålder haft del i denna ö. Landshövdingen krävde uppskov. Och därvid blev det.

Bönderna i landsbyarna kommo i många fall genom utlösen till söner eller döttrar, som gifte sig dit, att erhålla äganderätt till skär eller delar därav. Så var fallet t. ex. med Panikivi skär i Söderuddens skärgård. När Henrik Simonsson Snabb i Björkö 1656 åtalade Erik Henriksson Näs i Smedsby om Panikivi skär och ville få det under sin bolstad, svarade Näs med att visa ett skiftesbrev, daterat den 1 febr. 1605, vari omtalades, att nämnda skär kommit genom arvskifte till Näs hemman. Rätten stadfäste Näs i äganderätten till Panikivi. År 1683 gjorde Markus Andersson Blicht i Björkö försök att få Panikivi av Erik Henriksson Näs i Smedsby. Markus påstod, att det kommit undan hans hemman. Men Näs visade dombrevet av 1656 och Blichts anhållan avslogs. Björköborna ville icke finna sig i att vara avstängda från detta skär, som låg sydväst om Björkö. De förnyade kravet vid tinget 1659 och hos lagmansrätten 1696 samt slutligen vid häradsrätten 1755, men ständigt utan framgång. Vid sistnämnda ting förklarades, att Varg hemman i Böle ägde ¼ och Näs hemman i Smedsby ¾ av skäret.

Vid vintertinget 1648 åtalade landshövding Hans Kyle björköborna om Biörköskäret, i vilket hans (Kronman) hemman i Smedsby var lottagen. Björköborna svarade, att nämnda skär av ålder blivit brukat i tre delar sålunda, att det lilla skäret var en lott och det större två, vari landshövdingen ägde en lott, vilket de ville bevisa med brev.

Vid sommartinget 1546 blevo alla Replot bys bönder, tre karkmobor och tre vallgrundbor bötfällda till 3 mark envar ”för åverkan, som de gjorde på varandras öar och utskär”.

Också björköborna funno nödigt att påminna om sin rätt på Björköskär. Vid samma års sommarting uppvisade de för häradshövdingen Anders Westgöte ett dombrev, som häradshövding Knut Eriksson Kurck den 31 juli 1510 utfärdat och i vilket omtalades, att två bönder i Björkö ”hava köpt allan halva del av Tjälve Larsson väl för 40 år sedan i Biörcköo skiähr” för reda peningar, vilket köp Kurck dömt stadigt och fast att stånda. Köpet hade således skett omkring år 1470. Säljare torde ha varit en bonde i Höstves. När björköborna vid vintertinget 1649 läto förnya detta dombrev, bevisade bönderna Lars Hansson (Lassus), Mickel Simonsson (Berg) och Matts Eskilsson (Klockars) i Höstves, att de ”i bemälte halva del hava haft en gammal hävd, men genom vad fång var okunnigt”. Då saken var oklar, förenades björköborna och de nämnda höstvesborna sålunda, att de skulle ”vara lika lottagna i bemälte halva del”. Björköborna ansågo kanske, att höstvesborna icke ägde rätt till fisket vid samma skär, utan sökte hindra dem därvid. Lars Hansson i Höstves instämde till vintertinget 1652 Henrik Simonsson Snabb i Björkö (ombudet vid tinget 1649) ”om ett fiskeställe Lille Börkeskäret, som honom göres inpass uppå”. Nu upprepades, vad som sagts i domen av 1649. Dombrevet av 1510 ansågs således ha gällt Lillbjörköskär, i dagligt tal kallat Bössjäre.

En ung bonde Jakob Olofsson i Björkö visade om sommaren 1574 så stor iver att taga vara på sitt hemmans rättigheter, att han blev misstänkt att ha jagat Nils Larssons i Singsby boskap i sjön, så att de dött. Jakob blev med ed av tre björköbor frikallad från beskyllningen och därför frikänd. Jakob svarade med att återfordra en holme, ”benempd Moor åår”, som var pantsatt till Nils Larsson för 9 mark. Rätten biföll därtill och Nils fick sina penningar. Kanske var det nu fråga om Moderskäret i Björkö, som jungsund- och björköbor tvistade om 1643?

Vallgrundborna blevo gång på gång beträngda på sina marker av boskap från landsbyarna. Vid tinget i augusti 1640 besvarade de sig över ”att denna sockens inbyggare understå sig att utan byns samtycke, lov och minne, föra sina kvickand (=ungboskap) på deras land och ägor”. Rätten förbjöd sådant och gav vallgrundborna rätt att föra alla olovligt ditförda kreatur till kungsladugården, därifrån de av ägarna finge utlösas. Men landsborna glömde förbudet och nya åtal måste göras gång efter annan.

Berättelsen ur skärgårdens historia avbrytes här. Det anförda har varit endast korta återgivanden av längre protokoll. Och mycket mera har processats om skären, än här kunnat omtalas. Det nu berättade har rört endast skären i väster från Korsholm sett. Men också skären i sydväst och norr ha sin historia nedskrivna i domböckerna. Därom kanske en annan gång.

K. V. Å.

Malax Storsjön till åker Lantmannabladet 4.12.1947

Där vattnet fått giva vika för plogen

92

Storsjön i Malax förvandlas till åker.

Kreatursstocken i Malax kommer att inom de närmaste åren ökas med minst 180 kor till följd av det torrlägnings- och nyodlingsföretag, vars första skede nyligen avslutats, berättar f. d. bonden Matts Bonn i Yttermalax för Lantmannabladets medarbetare.

I en gammal sockenbeskrivning om Malax från år 1766, uppges det att i församlingen finnes 18 insjöar, av vilka Storsjön, belägen vid södra byagränsen mellan Över- och Yttermalax, är störst. Dess yta är 354,5 tunnland – 172,77 har – med ett djup på i medeltal en famn till en djup gyttja. Skulle denna sjö, som även kallas Storsjö-träsket, säges det, torrläggas, skulle den helt och hållet bli äng. Då den odlade arealen i Malax den tiden var endast 501 tunnland och ängsmarkerna 4,504 tunnland, förstår man, att tanken på en torrläggning av denna sjö redan då föresvävade malaxborna. Ängsmarkerna betydde ju allt den tiden. Men denna torrlägningsfråga blev emellertid icke aktuell förrän 54 år senare, då den från nämnda träsk ledande bäcken, Lillån, upprensades och förlängdes. Vid nämnda tid på 1820-talet grävdes också ett dike rakt över Storsjön och förenades med det s. k. Långsjödiket, som sedan utsträcktes till skogsjön Unijärvi.

För att få närmare upplysningar om torrläggningen och den nu påbörjade uppodlingen vände vi oss till primusmotorn i företaget, Matts Bonn, om kan dess historia på sina fem fingrar.

Det första egentliga torrlägningsarbetet leddes av fackmän, berättar Bonn för oss. De olika hemmanens mantal – i huvudsak från Yttermark – lades till grund vid uppdelningen av arbetet. En del hemmansägare utförde dock mera arbete än vad som belöpte sig på deras lägenheter, medan andra åter utförde mindre och så blev lotterna därefter. Det fanns också sådana, som inte alls deltog i arbetet och blev därför utan lott. Enligt föreliggande handlingar och delningsinstrument representerade samtliga andelar $15\frac{3}{4}$ mantal, som fördelades mellan 26 hemmansnumror i Yttermalax och 2 i Övermalax.

Då torrläggningen var slutförd, visade det sig, att förhoppningarna gingo i uppfyllelse. God ängsmark utvanns och skiftesfördelningen kunde vidtaga. Åt varje mantalsägare, som deltagit i arbetet, delades fyra skiften: två i själva Storsjön och två i det därintill anslutna Långsjö-träsket. På vardera ställena hade varje skiftesägare samma rågranne, vilket var av stor betydelse, då rågrannarna hade gemensamma hölador.

– Huru effektiv blev denna första torrläggning?

– Vid denna dränering blev de nämnda träskena ej så torra, att gräs kunde växa överallt, emedan botten var så ojämn. På en del ställen fanns smärre vattenpölar med c:a 60 cm:s djup. Under regnigare somrar kunde man bärga hö endast vid stränderna (lidarna). Men även under dyl. somrar avmejade en del bönder gräset under vattnet och förde det sedan med eka i land att torka. Under normala år bärgades sammanlagt omkring 700 lass starr- och fräkenhö, vilket var ett välkommet tillskottsoder. – Men för att man fortfarande skulle kunna tillgodogöra sig de båda träskens avkastning gällde det att hålla bäckarna i funktion. Detta tillgick på så sätt, att varje delägare hade två bäckslotter att sköta. Byålderman satte fast luckan på dammen vid Storsjön någon dag på förhand och sedan på angiven dag kallades delägarna att upprensa sina lotter, vilket noggrant åtljydes.

I omkring 130 års tid tog malaxborna sålunda höskördar från Storsjö-träsket. Då storskiftesregleringen avslutades i Yttermalax hösten 1919, betraktades dock träskens avkastning såsom ett icke lönande företag och lämnades utan avseende. Följden härav blev att skog, buskage och mossa lade beslag på hela tillandningen. Men så började man åter intressera sig för de övergivna träsket på 1930-talet. Den 10 april 1930 hölls första allmänna sammanträdet med tillandningsskifteslaget. Resultatet härav blev, att jag och Isak Almqvist, som då blev valda till sysslomän, anhöll om att på statens bekostnad få en instrumentarisk

undersökning av Storsjöbäcken för torrläggning till stånd. Själva jordmänen visade sig vara lämplig för odling. Den 29 jan. 1935 kallades samtliga intressenter till sammanträde, varvid resultatet av avvägningen och kostnadskalkylerna för torrläggningen delgavs. De sammanlagda kostnaderna beräknades då till 328,500 mk. Mötet beslöt enhälligt att torrläggingsarbetet skulle påbörjas och att envar av delägarna skulle ansvara för kostnaderna. Dessa torrläggingskalkyler gick dock icke efter våra beräkningar, säger vår interlokutör. Orsakerna härtill var många. Arbetet kunde icke i större omfattning vidtaga, förrän statsbidrag beviljats, vilket lät vänta på sig. Då vi efter två års väntetid tröttnade på snigelfarten, reste jag ned till huvudstaden för att personligen påskynda vederbörande. Påstöten hade åsyftad verkan. År 1938 påbörjades dikningsarbetet under byggmästare Peuras ledning. Men så bröt kriget ut och arbetet avstannade till 1941, då det återupptogs under olika byggmästares ledning, av vilka den ena efter den andra inkallades i krigstjänst. De ständiga inkallningarna av all duglig arbetskraft förhalade givetvis arbetets utförande, vilket också i hög grad kom att rubba våra kostnadskalkyler, som härigenom kom att stiga till 767,214 mk, eller dubbelt opp, innan allt var färdigt.

Då nu torrläggningen var slutförd återstod fördelningsfrågan. Den 7 okt. 1941 hölls sammanträde, varvid man till en början trodde, att skiftesfördelningen skulle vara en ganska enkel sak att utföra. Detta var emellertid icke fallet. Först måste man ju ha äganderättshandlingarna från förra fördelningen 1820 anskaffade. Då dessa äntligen hittades, upptog de naturligtvis dåvarande ägarens namn, och då äganderätten under 125 års tid såväl genom handel som arvsförhållanden gått man och man emellan, var de mycket bristfälliga, i synnerhet som inga överlåtelsehandlingar i en del fall funnos att tillgå. Jag var då tvungen att med tillhjälp av kyrkböckerna treva mig fram, fyra och fem generationer bakåt för att kunna lista mig till den nuvarande ägarens namn. Av de gamla handlingarna fick jag då andelsförhållandena, säger Bonn. Då denna min nya hävdebeskrivning godkänts av samtliga ägare, fastställdes den lagligen på vederbörlig ort.

Sedan detta var undanstökat gällde det att anskaffa lantmätare, som i första hand skulle mantalssätta träsket. Efter åtskilliga påtryckningar fick jag slutligen ingenjör Verner Smeds från Vas att börja arbetet. Mantalet beräknades nu till $33 \frac{1}{3}$ skattöre eller 0,3475 mantal, varav bildats ett nytt jordebokshemman, som erhållit namnet Storsjö n:r 33 i Yttermalax by. För ett år tillbaka höll ing. Smeds två sammanträden här i Malax, varvid de nya förslagsskiftena delgavs. Härefter verkställdes omedelbart utpålning av dessa ägoskiften. Detta var givetvis av stor betydelse för markägarna, ty nu kunde arbetet igångsättas. Först måste rådiken grävas och så byggde vi två stora vägar tvärs över Storsjön, vilket arbete påbörjades omedelbart på hösten och avslutades nu i somras. Det är sammanlagt 4 km ny väg med 6 meters slityta, som byggts. Dikena på vardera sidorna om vägen är två meter breda och en m djup. Dagsverkens antal under de senaste två åren stiger till 1,500, vartill kommer minst ett lika stort antal privata dagsverken.

– Huru stort är antalet delägare f. n. och huru försiggår plöjningen på en dylik mark?

– Antalet delägare är nu 150. Av dessa beviljades 85 bönder nyodlingspremier i fjol och har nu i somras och i höst påbörjat odlingen. Nu i höst har 41 delägare anhållit om nyodlingspremier. – Plöjningen går annars fint, bara man har starka hästkrafter. Vi hade hört, att bröderna Haldin i Vasa tillverkat en ny sorts starka traktorer och då vi fick veta, att bonden Elmer Log i Övermalax tillsammans med en kumpan inköpt en sådan, efterhörde vi honom att i höst göra ett experiment i den mjuka och dyiga marken. Experimentet utföll till allas belåtenhet. Den starka traktorn med de breda hjulen gjorde ett verkligt gott arbete. Den kunde bra plöja, där man inte slapp fram med häst. Då arbetet avslutades nu förrän den första snön

kom, så beräknar vi, att ungefär 1/6 av Storsjön skall vara upplöjd. Däri inberäknas då också ett par har, som odlats av enskilda delägare. Bonden Erik Sundbäck är den första, som nästa sommar kommer att få en förädlad skörd från träsket. Han har nu i höst nämligen insått ½ ha med timotej, som uppvisat en lovande brodd.

– Huru stor skörd beräknas komma från hela fältet?

– Efter vad man kan förutspå torde det nu i första hand komma omkring 550.000 kg hö, vilket innebär att sammanlagt minst 180 kor kommer att få sin föda därifrån. Torrläggningen kommer givetvis att under de närmaste tio åren kräva mycket arbete och påpasslighet, ty marken i själva botten är ännu mjuk och äger ingen fasthet. – Det största huvudbryet är f. n. huru vi skall få spik till våra hölador. Som det nu ser ut, så är vi tvungna att på gammaldagsvis timra åt oss lador av runt virke, vilket måste anses oekonomiskt och förkastligt. Men vi är dock under alla omständigheter tvungna att skaffa oss lador för höet.

Th. S.

Bildtexter:

Där sjöfåglar för några år sedan simmade, reser sig nu ståtliga tegar.

Matts Bonn i Malax.

Elmer Log har med Haldins traktor gjort ett durabelt arbete.

Trots det maskinella inslaget vid nyodlingsföretag i våra dagar så måste också den gamla beprövade handkraften vara med på ett hörn.

Malax Tonfest 1500 deltagare VBL 17.6.1941

Tonfesten i Malax en fullträff.

93

1,500 deltagare. Hög svensk stämning.

J. A. Brommels betonar i sitt festtal den svenska stammens härkomst och existensberättigande.

Farhågor för att Vasabygdens sång- och musikförbunds tonfest i Malax skulle bli ett blaskemang på grund av tidsförhållandena kommo grundligen på skam. De, som varit optimistiska nog att på förhand knyta goda och stora förhoppningar vid festen, triumferade från början till slut.

Den här gången samlades inga bussar och bilar till festplatsen. Festbesökarna fingo i större utsträckning än vanligt använda sig av cyklarna som fortskaffningsmedel. På cyklar infunno sig ungdomarna från Närpes ådal och från Vörå och Oravais-trakten; på cyklar infunno sig nästan alla de 1,500 personer som deltog aktivt eller passivt i festkonserten på söndagen.

Festligheterna gynnades av ett milt och soligt sommarväder. Malax ådal, badade i sol och sommargrönska, visade sitt fagraste ansikte. Flaggorna voro hissade vid gårdar och samlingsplatser. Påståendet, att man ute på vår svenska landsbygd är trög, när det gäller att hissa flaggan, vederlades nu som så mången gång förut.

Upptakten till festligheterna skedde på lördagskvällen. Välkomstfesten, till vilken en något mer än fulltalig publik infunnit sig, gick under benämningen

hembygdsfest.

Programmet började med allsång. Efter det hembygdssången sjungits hälsade hr Felix Nyman välkommen och presenterade malaxbygden, som enligt forngravarnas vittnesbörd var bebyggd redan omkring år 400 e. Kr. Såsom socken betraktad är Malax något över 300 år gammal.

Lär. Sigurd Sid spelade på piano variationer på En sommardag i Kangasala. Härefter sjöng lär. W. Hägg till ackomp. av lär. Sid folkvisorna Liten Hasselgren, Per Svinaherde samt Oravais-menuetten Jungfrun träder fram på riddarsalens golv.

Härpå bestogs den blomsterhöljda talarstolen av värdföreningens ordförande lär. Harald Wiik, som höll ett väldisponerat och med intresse åhört föredrag om hembygden, dess skönhet och värden i belysning av folkdiktningen.

Efter föredraget var det Övermalax sångkörs tur att uppträda. Kören sjöng, dirigerad av lär. Th. Stenlund, Alltjämt förgäves på blomsterstigen, I maj kom ut att svärma (C. V. Wallner) och Från molnens purpurstänkta rand. Sången I maj kom ut fick det mest lyckade utförandet, om också tenoren inte kom att göra sig fullt gällande.

Lär. Helge Holm från Korsnäs berättade en av sina obeskrivligt trevliga historier, historien om Oxen som såg stjillna på folk å folk. Publiken vrålade av skratt och fordrade en historia extra.

Som slutnummer på programmet förevisades en ypperligt arrangerad tablå efter Z. Topelius dikt Miranda. Tablåen var iscensatt av J. Herler.

Festkonserten

på söndagen hölls på planen invid Solhem. En stor del av konsertprogrammet utsändes i radio, varvid lektor Olin påpassligt uppträdde som anmälare.

Några minuter före kl 14 intågade orkestrar och sångkörer med hornmusik i spetsen på festplatsen. Körerna uppställde sig på sångestraden. Det blev en kvart timmes väntetid innan programmet kunde börja, radioutsändningen skulle ju börja först kl 14.15.

Efter den vederbörliga anmälningen vid mikrofonen: här Vasa etc. och en kort presentation, höjde förbundsordf. lär. K. F. Ljungberg taktpinnen och kören stämde upp Kolmodins Den blomstertid nu kommer. Det märktes redan nu, att den hårda vinden som låg rakt mot kören skulle hindra sångerna att komma till sin fulla rätt. Även i radion måtte körens prestationer ha verkat en smula "långväga ifrån". – Sommarspsalmen klingade trots allt väl samman, även om vinden skötte nyanseringen godtyckligt ibland.

På styrelsens för Vasabygdens sång- och musikförbunds vägnar hälsade lär. Viking Björklund välkommen. I sitt hälsningstal erinrade han om den långa tid som förflutit sedan senaste sångfest hölls, den gången i Replot, och om de prövningar vårt folk fått genomgå sedan dess. Många sångkamrater ha offrat sina liv på fosterlandets altare och deras röster ha för alltid tystnat. Efter att ha ägnat de fallna några minnesord samt med publiken ägnat dem en tyst minut, påpekade talaren sångens och musikens makt att i sorg och glädje stämma sinnet.

Kören sjöng härpå Höga sång av Alfr. Anderssén och Låt vid gungan av Kuusisto. Kören dirigerades härvid av lär. Björklund. Under lär. Ljungbergs ledning fortsatte kören med Morgonen ljusnar, i arrangemang av Fridolf Andersson samt Finken och grenen av Selim Segerstam. Man får ge lektor Segerstam det oförbehållsamma erkännandet, att han lyckats i sina sång- och folkvisekompositioner och arrangemang.

Festtalet hölls av lär. J. A. Brommels. Det var värme och must i orden, det var kraft och övertygelse i rösten. Han yttrade:

Sångare, kustbor, svenskar

Sången ljuder över slätten. Ungdomsfrisk och framtidsstark väller den svenska tonfloden fram över Finlands kust än i dag som för tusende år. Solvarv lägges till solvarv och sekel till sekel, slakten födas och dö, segrar och nederlag växlar i livskampen, men modersmålsången är alltid densamma. Den äger kvar sin ursprungliga förmåga att lindra sorgen, stärka glädjen, värma själen och tillsluta hjärtat för dagens larm. Dess oföränderliga egenskaper i omskiftelsernas värld har sina tillflöden ur den mäktigaste och djupaste källan, nämligen den eviga kärleken. Den ständigt unga sångens flod söker sig aldrig väg i hatets och hämndens fåra. Vid granaternas dån kring jordens rund vill den helst sorla om frid och sabbatsro. Den famnar i helig kärlek fädernas arv, den danar en kungsådra mellan forntid och framtid, och den omstrålar älskad hembygd i samtiden.

Fager är den österbottniska hembygden i försommartid, t. o. m. i år, då en långvarig torka varit rådande. Ådalarnas milsvida slätter kläder sig till fest. Lindornas äring bereder sig på att möta liens bett, och rågväxten står bugande i vinden och drömmer om skördens dag. Den stora festen, odalmannens skördefest, skall i tidens fullbordan förklaras öppnad med maskinsmatter, arla omsorg och drypande svett. I höststormens tid skall slätten åter stå kal och dyster. Men ån skall tyst bevittna, hur bonden får – det hoppas vi – fylla lador och visthus som lön för årslång möda.

Den svenska jorden är liksom den svenska sången och musiken ett arv från fäder i länge sedan svunnen tid. I en tid då mer än någonsin förr makten ger sig ut för att representera rättvisan må vi erinra varandra om att arvsrätt är en förpliktande förmånsrätt. Den bjuder oss inte blott att med tacksamhet hedra de första fjärrankomna män, som tog skären, kusten och ådalen i besittning. Den bjuder oss jämväl att med vördnad tänka på de många generationer, som i sekel efter sekel drivit obygdén hän till skogens rand. Den kommer oss att ödmjukt famna minnet av alla dem, som offrat sina liv för frihetens sak. Och den anammar oss slutligen att i frihet föra odlingen fram mot kommande dagar allsidigt fördjupad, förökad, förkovrad och tryggad.

När vi i dagens larm höra röster, som önskar göra oss hemortsrätten stridig, finner vi styrka i att skärskåda vår och hembygdens historia.

Vi gå tusental år tillbaka i tiden. Årtalet är oss obekant, och männens namn känner vi inte. Men de kom västanifrån över havet en vacker vårafton, när solen sjönk i Bottenhavet och strödde guld på horisonten, bortom vilken deras hemland befann sig. De kom solgatans väg förbi Gaddarne och Vargön, förankrade sina drakar vid klipporna, gick i land och trampade för första gången den okända stranden i Bottenlandet östvert om havet. Och vart av morgon och afton den första natten. Den nya dagens sol lyste över holmarna och kusten, vars vilda skönhet tilltalade männen med de västerländskt rena dragen. Västerlandet hade kommit till österlandet. Den första gränspålen för den västerländska kulturens östra linje var satt.

Männen med norrön tunga och resliga gestalter trängde in genom sundet mot åminnet, fann vattnet fiskrikt och jorden god. Här fanns möjligheter i kampen för tillvaron, och detta första besök ledd till beslutet att för framtiden göra sig bofast på orten. För den skull fälldes

skogen, den första enkla hyddan uppfördes, och den jungfruliga marken fick för första gången möta odlarens hand.

En följande vår förde männen hit sina kvinnor och barn, sina husdjur och övriga ägodelar. Vårt Österbotten hade fått en fast bosättning. Okonstlad ljud den svenska sången på tun och stigar, på sund och fjärdar. Svenska armar bröt bygd på Finlands strand. Och svenska seder och germansk tro hade planterats öster om Bottenhavet. Ty våra hugstora fäder och blida anmödrar hade även fört med sig osynliga ting från svearnas rike. Djupt i sin själ gömde de bilden av allfadern Odin, som gett sitt öga för vishet ur Mimers brunn. Förebilden till denna vikingagud fanns i hädangångna fäders andar, som i disablotet fick sin offergåva. De dyrkade Njord, som stod de vittfarna männen bi i sjönöd och kunde ge rikedom i land eller lösören. Och framför andra kom den starka Tor med himmelselden till våra nejder. Han blev med tiden bondens gud och hade vid sin sida årsäringens milda danare Frej. Bland andra gudomligheter anlände även Brage, vars silverharpa tonade över hav och slätt och gav eko ned i människornas hjärtan. Hård var kampen för fäderna, men de sökte hugsvalelse i sången och tröst i visan.

Århundraden gick, och fädernas ben samlades till kumlen i skogarna. Landet höjde sig, och kustlinjen flyttades åt väster. Det blev allt längre väg ned till mynningen av ån, fåran i den bördiga lergrunden, den stora betingelsen för hembygdens odling. Med spett och spade, yxa och hacka gick odlingen framåt tum för tum, samtidigt som den andliga kulturen utbreddes sig sakta och nästan omärkligt som varje annat verk för seklerna. Omsider nådde nybyggerstammen den övre marken, vars vattensjuka skog fälldes. Diken grävdes, gräftan svängdes, och snart vajade den första bjuggväxten på åns branter. Vildmarken blev bygd, rovdjursläget blev ett tillhåll för människor, den långa vintervilan i lök och rot var till ända och jorden försatt i en sådan aktivitet, att den gav bröd. Savstigningens vårdag hade kommit. Solen sken över en spirande kultur i trakten av våra dagars Solhem.

Över västerlandet nåddes våra kuster av österns sol. Sedan helge kung Erik planterat korset på Auras stränder, den mäktiga jarlen av Bjällbo i enahanda avsikt landstigit i "tavasternas hamn" och okända män rest Kristi kors i hednisk nord, trädde bergspredikanten av Juda land inför våra fäders andliga syn i levande kött och blod. Genom sina livliga förbindelser med moderlandet hade de måhända redan tidigare stiftat bekantskap med kärlekens lära. Odins allfadersnamn överflyttades nu på den Herre, som har all makt i himmelen och på jorden. Asa-Tor upplöstes efter hand i naturkrafter. Polyteismens tid var förbi, monoteismen gjorde sitt segertåg i nordanlanden. Brages silverharpa stämde om; från dess strängar tonade hymner till andefadern och hans lidande son. Gränden till Vias och andra gamla offerplatser folkades av. Vandrigen skedde numera till kullen med korsets tecken. Kyrkornas grundläggning betecknade kulturplantans rotfäste i Finland. Kyrkorna binder vid sig dyrbara minnen. De minner om fädernas tro på de goda gåvornas givare i kampfyllt liv och på hjälparen i dödsminuten. De täljer om hopp på ljus i mörkan natt, på frid och rolighet i dagar, då ofärdens skövlare drog fram. De talar om trofast kärlek till hembygden i onda tider och goda. Sådana minnen är oss en maning. Samtidigt som vår yttersta och yppersta längtan följer tornspirorna uppåt behöver sinnet bindas vid själva tempelgrunden, som det är vår ärvda plikt att behålla fast och orubbad.

Den nya tiden kom med ändrade förhållanden. Katolicismen med sina relikier, helgonbilder och mässor slopades av Gustav Vasa vid Västerås recess och ordination år 1527. Latinet utbyttes mot svenskan innanför tempelmurarna. Vigvatten och krucifix utbyttes mot bibeln.

Den protestantiska enkelheten var ägnad att omgestalta den starka hämnaren till en själarnas kärleksrika fader. Människan kom närmare gudomen, och därmed hade betingelserna förstorats för gudsbelätets utveckling hos henne. Emedan här var fråga om en verklig kulturföreteelse, kunde utvecklingen ske endast långsamt. Det fosterländska barbariet trädde länge än ohöljt i dagen. Allmogen hade föga tid att tänka på sin fattiga själ. Den hungrande kroppen tubbade på åkerarealens förstoring, på fiskevattnens utnyttjande och på giller och fällor för markens villebråd. Bonden var nöjd, om det barkblandade brödet räckte till för familjens många munnar och om han kunde hålla sig kvar på sin torva. Skatterna voro tryckande och fattigdomen allmän. Ödehemmanens antal var stort t. o. m. i tider, som i fädernelandets historia betecknas som relativt goda och lyckliga. Våra fäder fick vidkännas åderlåtningar i täta fejder. Under Sveriges Gustaver och Karlar nödgades de ljuta döden både innanför och bortom landets gränser. I tider av örlig, hunger och pest – föll befolkningssiffran stundom katastrofalt, men våra fäder redde sig. Med vitnande knogar, eld i blicken och stål i sinnet genomkämpade de överlevande hårda mödor dag efter dag, år efter år, sekel efter sekel. Med beundransvärd seghet höllo de fast vid fädenearet, som de kärleksfullt formade i tålmod och försakelse, i idog strävan och ett osläckligt hopp. Den odlade slätten vidgade sig, skogsbrynet drog sig alltmer tillbaka, insikterna fördjupades, och bildningen steg sakta men säkert som solen bortom växlande moln en sommarmorgon. Och när seklerna slutligen svunnit hän, var nutiden kommen. Vad finner vi nu i den ursprungliga ödemarken? En kulturbygd med vidsträckta odlingar, näpna människoboningar och andliga intressen. Mycket har ändrats, men grunden är densamma, jorden är den uråldriga, i vilken de första nybyggarna satt det första spadtaget i dimhöljd morgonväkt. Kampen är också i grunden densamma. Åsynen av krigargravar i den vigda mullen vid våra helgedomar och minnet av dem, som nått förgängelse utanför rikets nuvarande gränser, säger oss att frihetens gåva fordrar dyra offer än i dag. Till sitt innersta väsen är även språket och sången desamma som förr, ehuru en högre bildning förlänat dem tidsenliga nyanser. Utvecklingens påbyggnad har likväl varken velat eller kunnat förvandla själva arten eller omstämman grundtonsackordet. Modersspråket är inseglet på vår arvsurkund, tillkommen i Hedenhös. Den är som Levertin säger:

”Folkets levande andedräkt,
Het av hopp och av strider.
Arvked bindande släkt vid släkt
ända mot bortersta tider.
Alla stora hjärtan i dig
klappa, än när de domnat.
Lyssna: och ekot mångdubblar sig
ändlöst från tider som somnat.”

Och den svenska sången, som i dag fulltonig strömmar ur unga bröst, vad är den annat än en av konstförfarna händer ansad utslagen blomma med näring i den tid, då vallåten gav eko på ås och i lid.

”Lyssna, lyssna, djupt ur fjällen
hörs en ton, ej än förgången,
från den gamla Valas harpa,
kämpevisan, skaldesången!
Vindens kvad i askens krona,

viskningen vid Baldersbålet,
Frejas suck och svärdens stålklang
ljuda än i modersmålet.”

När den ljumma sommarvinden sveper fram över ådalen, nynnär äringen sin melodi om växtkraften i svenska mäns och kvinnors svett och möda. Åns vatten fortsätter som förr ut till havs med budskapet om att större delen av de svenska fädernas jord i Bottenlandet än är i de svenska sönerns ägo. Med ärvdabalkens oförytterliga rätt har strandbyggarna den västerländska kulturen i okvald besittning. I enlighet med fjärde budets förpliktelser vördar de fädernas skuggor i kärleken till det klangsköna språket med dess tusenårsanor. De står på fädernas grund och blottar sina huvuden, ty ”helig är platsen, där fädernas hägnande andar bo.”

En bygd med så många manande minnen som den österbottniska får inte ryckas ifrån oss. Våldsförsök härutinnan måste falla samman inför vår hembygds kärlek, evad vi blivit satta att bruka jorden eller att på annat sätt förvalta fädernearvet. Vi må söka oss vårt uppehälle på annan ort, roten är kvar på vaggans plats. Vi må skaffa oss en näring, som blott medelbart härrör ur den svenska jorden, vi höra den dock i alla skiften till. Från den är vi komna, och den skall en gång – sådan är vår bön – omsluta vårt kallnade stoft. Distansen är för många blott skenbar. Aldrig kallar färdernejorden så varmt, aldrig kan lyhördheten för hembygdens röster vara så stor, aldrig kan kärleken till naturen vara så innerlig, som när ödet avstängt bygdens barn därifrån.

Den nya tiden erfordrar arbetsfördelning och ståndcirkulation. Söner och döttrar av odalmanastam finner stundom stugan för trång och vill utom hemmet tjäna hembygden. Kulturarvet är mångsidigt och behöver vakna väktare på alla fronter. De är likväl samma andas barn, de är blott skilda lemmar i samma kropp. Arvsrätten är lika för alla i hela syskonskaran.

Förpliktelserna är det även. Vi sena tiders barn på ursvensk botten må inte vara enbart tillbakablickande. Fädernearvet innefattar jämväl skyldigheten att rikta blicken mot kommande dagar. Ur dagshändelsernas ofattbara kaos måste i vår tanke utkristallisera sig en vilja till allsidig förkovran. Vår åstundan, vårt hopp och vår gärning måste även i svåra tider innehålla ett löfte för framtida generationer. Under stormloppen mot våra vallar måste missmodet fördrivas och hembygds kärleken växa sig allt starkare, utan att för den skull någon blind nationalistisk lidelse får alstras. Vörndnad för fäderna får inte fattas som stagnation och tillbakagång. Den rätta vörndnaden pekar på nödvändigheten att leva sig in i tidens krav. ”Vägen till bildningens värld går endast och allenast genom vörndnadens port. – Den öppnar sig endast för en ödmjuk idealitet. Vid dess tröskel böjer den fromme knä. Den, som intet håller heligt, kommer för visso aldrig därin.” (Cederblad.)

Fädernearvets förkovran är en kamp, som blottar individens svaghet. Därför har mönstringsfester sådana som denna sin stora betydelse. På tonernas vågor flyter de annars stridiga viljorna samman till en enhet, som värmer känslan och stålsätter sinnet. Livsmodet stegras, och tron på den svenska sångens framtid i Finland blir segerviss. När tonerna stiger mot höjden, ger de näring åt en samstämmig önskan, att vår svenska stam måtte allt framgent som från fordomtima få utveckla sin egenart, få oinskränkt förvalta fädernearvet, hembygden till gagn och det odelade fosterlandet till fromma. Och i den mångstämmiga

kören blir denna önskan en fast tillförsikt även i en så allvarsdiger och osäker tid som den närvarande.

”Som tallen strävar på stenigt skär
och blomman i bergets skreva,
vi svenskar i Finland vilja ej dö –
och därför vår stam skall leva!”

Talet emottogs med ett stormande bifall av den tusen och femhundrahövdade festskaran.

Härpå följde en kort paus, varunder hallåmannen Olin passade på att inomhus intervjua förbundsordföranden Ljungberg och ledaren för folkvisedanserna, hr Rudolf Svahn. Det var bara radiopubliken som hörde, vad objekten hade att anföra.

Konsertprogrammet fortsatte med hornmusik av Pörtom hornorkester under lär. Björklunds ledning. Blåsten spelade vid detta tillfälle det värsta sprattet, ty den knyckte av med noterna för ett par av de musikanter, som spelade högre instrument. Orkestern spelade Introduktion till operan Faust av Gounod och potpurri på svenska folkmelodier av Leander. Orkestern gjorde det bästa av situationen, och blev det inte riktigt bra i alla stycken, så var detta varken dirigentens eller blåsarnas fel.

En festdikt av Jacob Tegengren, Sången – vår Fylgia, framsades av lär. Th. Stenlund.

Härefter ställde stråkorkestrarna upp och gjorde sig redo. Även om blåsten inte heller lät denna musik komma till sin fulla rätt, så lyckades dock ”stråkarna” relativt väl. Hr Oskar Hellman dirigerade påpassligt. Orkesterprogrammet upptog I ensamma stunder av Bull-Halvorsen, Hemstugan (svit av Alfr. Anderssén), Canzonetta (Mozart) och Gånglåt (Granroth).

Radioutsändningen var så här tids slut och lektor Olin passade på att tacka å Finlands rundradios vägnar för det program som utförts samt erinrade om en av de allra första sångfesterna i Svensk-Österbotten.

Så tågade ett hundratal folkvisedansare in och dansade, ledd av hr Rudolf Svahn tre danser, nämligen Uti vår hage, Per spelman och en norsk folkvisedans. Folkvisedanserna, som inte är att blanda med folkdanserna, fick ett vackert framförande, och publiken skulle gärna önskat se lite mera av dem.

Körerna sjöngo nu, dirigerade turvis av lär. Ljungberg och lär. Björklund, Valkulla (arr. Wegelius), Västernyländsk folkvisesvit II (Snåre), Där växte upp en lilja (Wegelius) samt Skymningsdansen ur Slottes Bröllopssvit (O. Andersson). Prestationerna blev överhuvud taget lyckade.

Tiden för avslutning var inne. Lär. K. F. Ljungberg framträdde och höll avslutningstalet, började med att tacka de lokala arrangörerna, flickorna ur Övermalax ungdomsförening som så väl lyckats vid förplägnadsgrutor och bord, dirigenter, körer, musikanter och publik, och fortsättande med att tala om sångens och musikens uppgift i orostider.

Konserten avslöts med psalmen Himlars rymd, som kören sjöng med verklig bravur.

Avslutningsfesten

hölls i Solhem på kvällen. Stämningen var varm och temperaturen i festsalen var het.

På programmet förekom allsång, hälsning av lär. Aug. Kuni, orkestermusik under O. Hellmans ledning, därvid en repris på dagsprogrammet gavs. Orkestermusiken blev denna gång synnerligen lyckat. Vidare förekom på programmet en rad allsånger under lär. Stenlunds ledning samt Mobergs tvåaktare Marknadsafton i regi av Josef Herler. Teaterstycket spelades av amatörer ur Övermalax ungdomsförening.

Så slutade festligheterna med en stunds svängom, varefter skarorna började troppa av, ett ljust minne rikare.

Bildtexter:

Kören sjunger.

J. A. Brommels i talarstolen.

K. F. Ljungberg.

Harald Wiik.

Vy över festplatsen vid Solhem.

MalaxVargö dombrev 1550 Wasa-Posten 22.2.1923 no 22B

Ett dombrev från 1550 om häradsrån norrom Vargö. 94

Bergö kommun har numera sina gränser utstakade över fjärdarna. Det har dock sitt intresse att få reda på huru och när dessa gränser blivit uppgångna och fastställda. Följande dombrev giver oss upplysning om den nordöstra och norra gränsen. Det lyder med nysvenskt stavsätt sålunda:

Jag Jöns Knutsson (Kurck), lagman i Österbotten och Satakunda, gör veterligt med detta mitt öppna brev, att den tiden jag lagmansting höll med allmogen av Mustesoor socken i Mustesoor by i närvaro av ärlige männen Ragvald Halwarsson, fogde på Korsholm och Anders Wästgiöte, häradshövding i Österbotten, anno domini 1550 på onsdagen näst efter kyndermässodag (d. 5 febr.), då kommo för rätta dessa efterskrivna sex synemän Jöns Jönsson i Mustesoor (by), Oluff Larsson (i Munsmo), Per Ödgersson (i Mustesoor by), Mårten Tyrilsson (i Sundom), Anders Olufsson därstädes, de där hade synt och rannsakat emellan Mustesoorboar o. Nerpisboor om rätta häradsrår. De vittnade och eftersvuro, att dessa efterskrivna rår äro rätta häradsrår: Första rån Degerwijk, dädan och ginast till Truthöören, sedan till Nööthhållms skatan nordan om Wargöön och så till Långööre skatan, dädan till Rönnskiär, så fullväst ut i villande haven. Vilka föreskrivna rår skulle skilja tu härad åt och förberörda socknar. Dessa tolv sutto då i nämnden: Pehr Ödgersson i Mustesoor by, Anders Larsson i Munsmo, Oluff Larsson i Replot, Nils Jönsson i Murmursund (= Sundom), Jöns

Knutsson i Karkmo, Nils Larsson Tords, Erik Larsson, Hemming Gäst, Oluff Gedde (i Höstves), Pehr Erichsson i Solwo, Nils Ödmunsson, Mårten Tyrielsson (i Sundom), de därom rannsakade och vittnade och meniga man i socknen fulleliga tillstodo och gillade de förbenämnda socknar och målsägande på båda sidor voro åtnöjde, ty efter förbemälte sexmannaed och tolvmannas rannsakan, dömde jag föreskrivna rår stadig och fast obrottsligen att hållas till evärdelig ägo, med var mans sex marker för min dom. Till dess mera visso och vittnesbörd så trycker jag mitt insegel nedan under detta brev, som givet och skrivet är anno die et loco ett supra.

*

Simon Mattsson (Lång) i Vargöö haver originalet hos sig; bekräftar Johan Simonsson, heter det på en avskrift som framlades vid tinget i Malax d. 25 sept. 1700.

Denna sista anteckning visar, att vargöborna år 1550 hade haft bekymmer om att få rån fastställd.

K. V. Å.

MalaxVraket vid Rönnskär VBL 26.9.1924

De senaste haverierna.

95

Lettländaren utanför Bergö blir sannolikt kondemnerad. – Vraket vid Rönnskär icke anträffat.

Bärgningsångaren Protector gjorde senaste lördag en tur till havs för att besöka den utanför Bergö grundstötta lettländska seglaren "Majsit" samt efterspana det vrak, som senaste vecka rapporterades drivande utanför Rönnskär.

Beträffande "Majsit" har man på bärgningsångaren fått den uppfattningen, att en bärgning av fartyget icke skulle motsvara de därmed förenade kostnaderna. Fartyget står till hela sin längd på grund, och förstäven är bräckt nere vid foten. Det ringa vattendjupet omkring haveristen gör, att bärgningsarbetet skulle bli både besvärligt och kostsamt. Det förefaller sålunda sannolikt, att haveristen blir helt och hållet kondemnerad. Tills vidare befinner sig besättningen ombord på fartyget.

Av det utanför Rönnskär siktade vraket syntes intet spår. Letningar företogs under ledning av lotsar i alla riktningar, dit vraket med tanke på rådande vindförhållanden kunde förmodas ha drivit, men utan resultat. Synbarligen har vraket redan gått till botten.

Bärgningsångaren Protector avgick i går från Vasa söderut, sannolikt till Räfsö.

– **Behjärtansvärd penninginsamling.** Länsstyrelsen har bevilja kontraktsprosten I. A. Björklund och prosten J. E. Kovero tillstånd att under denna tid av 6 månader, räknat från denna dag, i Österbottens svenska kommuner medels numrerade listor föranstalta en offentlig penninginsamling för sammanbringande av en penningssumma, vilken sedermera skulle överlämnas till domkapitlet i Borgå stift för att användas som stipendium åt den teologiestuderande, som vid prästvigningen förbunde sig att tjänstgöra minst 2 år i Bergö församling.

Historiska berättelser och traditioner från svenska Österbotten.

96

Av GÅNGE ROLF.

XV. "Bondekungen" Karl IX:s tid.

Hertig Karl av Södermanland Gustav Vasas yngste son, som av dem alla ärvt det mesta av fadrens kraft och duglighet såsom regent, om också i än högre grad än fadern själv hans häftighet och hänsynslöshet, blev efter att ha besekrat sin brorson, den katolske Sigismund, av svenskarna vald till konung efter den sistnämndes förjagande. Han synes nu genom åtskilliga vedermälen av sin ynnest velat särskilt hugna Österbotten, som huvudsakligast för hans saks skull fått utstå så många lidanden under "klubbekriget". Och hjälp behövdes här sannerligen, icke blott för krigets utan även andra orsakers skull, främst mångårig missväxt under 1600-talets första år i förening med en alldeles ryslig hungersnöd särskilt i norra Österbotten. År 1603 anföres, att av 1602 års skatter alls intet kunnat erläggas, enär ingen årsväxt, icke ett korn tillgörande, var på spannmål utan allt av frost fördärvat, därför mångtusende av vår afföda och grannar här i landsändan avsomnade äro, såsom ock nu mången i detta år icke haver sädeskornet att så i sin åker eller ock något att uppskära. Allmogen klagar vidare, att ifall Österbotten nu skall underhålla fyra fanor (= kompanier) knektar, utom båtsmän, så kunde de ej ens såsom 1602 äga halm till föda, utan "se för oss ej annat än döden för dörren och sedan övergiva både hus och hem." I Ijo socken hade år 1603 en bonde nödgats ta ett ihjälkört föl från landsvägen, för att därmed stilla sin hustrus och sina barns hunger. Om andra berättas att "de i nöden sålt sina barn till Ryssland". År 1604 förstörde ett förskräckligt hagelfall hela årsväxten i *Vörå*, och samtidigt rasade "en ryslig pest", som bl. a. borttryckte största delen av befolkningen i *Lappfjärd* socken. Därtill skinnades och prejades allmogen av orättrådiga och snikna fogdar, så att Österbottens allmoge anhöll i sin förtvivlan på riksdagen i Linköping 1600 att "få betala sina utskylder i Stockholm och få till sina lagläsare och fogdar hädanefter *enbart rikssvenskar!*" – Även på sina präster klagade österbottningarna, emedan dessa bl. a. "utan misskund" taga i likstol efter en avliden bonde eller bondhustru deras sista eller nästsista ko ur ladugården! "Likaså förövade de kringvandrande tiggarestudenterna och skoledjäknarna allehanda ofog och illdåd, såsom det också stod i den tidens finska psalmbok:" beanit (= gulnäbbarne) kyll' ilkeäst' elävat (= skolgossarna leva oerhört illa!) –

Konung Karl sökte på allt sätt tillmötesgå "sine käre österbottningar i den landsändan." Prästerna fingo en ytterst skarp tillrättavisning (1601), "för sin olideliga girighet" och förbjödos vid ämbetets förlust och livsstraff att taga för likstol mer än kyrkolagen stadgade. Sina anhängare under klubbekriget gottgjorde han på många sätt: Hans Hansson Fordeel fick "Pinnonäs gård samt all överlopps länsmans- och klockarränta och tionde i Pedersöre socken; samt Augustinus Larsson i Voitby i Mustasari; den av Flemings knektar mördade kyrkoherden i Ilmola Stathaeus' änka "tre års skattefrihet, på sitt torp för sig och sine fattige små barn." Fogdarna fingo stränga brev och hotelser "att thetta rätter och packer dig efter, ifall du ej vill hava repet om halsen". Några togos även vid "halskragen". "I Finland och besynnerligen i Österbotten haver jag funnit fast större oordning och orättvisa än varhelst annorstädes i riket" skrev konungen efter sin resa i Finland 1602, varunder han själv

samtalade med bönderna, avskrev skatter och lät utdela 670 tunnor tyskt och 150 tunnor svenskt utsädeskorn åt allmogen i Österbotten.

I februari reste hertigen nämligen genom Korsholms län, överallt åhörande folkets klagomål och med deltagande sättande sig in i dess liv och åskådningar. I *Österhankmo* by såg han med stort intresse notdragningen på isen, och underrättade sig om vinterfisket genom samtal med ”notkungen”. På *Ulvis hemman i Vörå* – (Oravais) höll han sammanträde med bönderna och blev bjuden på mat, sju olika fiskrätter.

På samma resa runtom Norrbotten utsåg han platserna för Österbottens två blivande städer *Uleåborg* och *Vasa*. Redan år 1600 hade han bestämt Mustasari, Pedersöre, Salo, Uleå och Kemi såsom för dylika ändamål tjänliga orter, och köpmän från inre landet hade han befallt flytta till dessa trakter. Huvudavsikten var att göra slut på ”lanthandeln”, varav kronan hade ingen inkomst. Vasa stad grundlades nu, såsom bekant, den 2 okt. 1606 och fick sitt kungliga namn och sina stadsprivilegier 1611.

År 1608 befallde kung Karl förrättandet av en ny skattläggning och jordrevning i Österbotten, ”eftersom där uti den landsändan uti lång tid ingen jordrevning är hållen.” Revningen förrättades med nio alnar lång stång och nio dylika kommo nu på vart tunnland i bredd och 18 i längd. Skog, mark, och fiskevatten ”och andras omägor” upptecknades för varje hemman, och några års skattefrihet beviljades för ödeshemman, som utdelades åt folkrika familjer. I varje socken sutto 6 bönder jämte domare och nämndemän i jordrevningsnämnden, och hemmanen delades i hela, halva $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{12}$ mantal. Hela Mustasari omfattade då jämte Replot, Kvevlax, Solv, Sundom och Munsmo 219 mantal med 315 bönder. Skatten bestämdes till 12 mark kontant samt 8 skålpund smör, 1 fjärding strömming, $\frac{1}{2}$ lispund gäddor, $\frac{2}{3}$ tun. säd, 1 fång hö och 6 dagsverken eller också kontant 21 $\frac{1}{2}$ mark i kontanter.

Allmogen klagade dock redan 1613 samt därpå 1614 och 1616 över att ”jordrevningen var för hög och ojämn,” dock utan resultat förrän 120 år därefter under ”frihetstiden”.

Folkmängdssiffran ökades nu sakta småningom. Kronoby eller ”Påras” blev 1607 eget kapell, och ”Niekarleby” avskildes 1611 från Pedersöre. Malax blev redan 1602 avskilt från Mustasari till eget kapell, och *Petalax* begynner nu omnämnas, ehuru fortfarande hörande till Närpes, varifrån *Korsnäs* avskildes såsom eget kapell 1604. Där skulle dock redan under katolska tiden funnits en egen ”offerkyrka”, till vilken sjömän och fiskare plägat offra för sin räddning ur sjönöd. Annars omtalas ”korsungarne” såsom arge vikingar och vrakplundrare länge och väl ännu i kristen tid alldeles som kökarborna på Åland.

Om Närpes berättas, att ”en stor del av socknen låg öde genom klubbekriget, hunger och pest, och att hela dess ”kyrkoskatt” plundrats 1599, trots närpesbornas häftiga motstånd, av Axel Kurcks ryttare.”

Trots bondekonungen, den rätte adelsfienden, som adelsherrarna kallade honom, Karl den IX:s gunstighet mot allmogen, var hans tid dock i många avseenden en ”hård och svår tid” – genom hans långvariga krig både med Polen (Sigismund) och Ryssland, svåra missväxter och pestår. I kronans nöd av penningar och krigsfolk måste nya adelsförläningar, dock endast ”på behagelig tid,” utdelas såsom vederlag för lån åt honom och uppsättning av militär, ävensom för krigiska bragder och förtjänster. Så belönades nu fältherren greve Jakob de la Gardie (Laiska Jaakko) 1608 med Nykarleby och Pedersöre socknar, 1602 Karl Horns änka med hela ”lagmansräntan” från Österbotten, Samuel Nilssen 1604 med Vörå, Otto Helmer von Mörner med Närpes och Lappfjärd, 1610 Reinhold von Buxhövdén med hela Mustasari, Malax, Laihela, Lappo och Ilmola för ett kronolån å 27 tusen daler samt ett par kompanier ryttare. Vid Karl IX:s död var redan hela ”Södra fögderiet” eller nuvarande Vasa län, bortförlänat åt

rike, adlige herrar, åt vilkas snikne och orättfärdige ”fogdar” och ”hauptmän” bönderna måste betala sin brandskatt och utskylder.

Men trots allt detta, som ju ej kunde avhjälpas med bästa vilja, levde ”bondekungen” länge i kärt minne hos Sverges och Finlands allmoge. Den finske bonden, som har förgätit hans namn, minnes likväl, att det en gång fanns i landet en ”hyvä kungas”.

”Hans namn, det vet vi, är en tyranns.

Hans vandring var skonlöst hård
med rödjande yxa i Svea lands förvildade örtagård.

De klyftige säga, att blott för sig
han vållat blodbad och inhemskt krig.

Men fråga *bonden* för ro skull även
vad han väl tror om den hårda näven.

Från knappa tegar och låga tak bär folket sitt trofasta tack:

”Du, endast du tog dig an vår sak mot påveträl och polack.

Vår spirande tanke, vår svenska art
du värnat med svärdet skarpt och bart,

Din gärning lär Sverge aldrig glömma.

Du älskade det; skulle det då dig döma”

Så sjunger den rikssvenske skalden *Snoilsky*. Och vår skald *Josef Julius Wecksell* låter i sitt skådespel ”*Daniel Hjort*” den rikssvenska bondesoldaten sjunga tacksamt och trohjärtat:

”I stugan väver vännen jag håller så kär.
För sakna’n så häftigt väven lider;
Min fader mig gav vid vårt avsked sitt gevär.
Det är allt ifrån kung Göstas tider.
Det klappar mig på axeln liksom en trogen vän.
Och när jag kommer åter, min son får det igen.
Det får han, om jag lever så länge
Nu skördas på åkern och bärgad är var äng.
Gud signe, att rik vore säden!
Och kommer jag ej åter hem, så får jag blodig säng.
Gott sover man, då man dör med heder!
Ty dålig den bonde, som ej från plogen går,
när det med tro och frihet i landet illa står!
Gud skydde vår hertig och vårt Sverge.

Malax Österbottens kristnande, berättelse WBL 23.6.1910

Galt, Skägg och Brådd.

97

En berättelse om Svenska Österbottens kristnande.

För Wasabladet.

Sakta begynte Julisolen småningom dala ned från det blanka himlavalvet och kasta allt snedare strålar över Bottenhavets blånande vattenyta, som sedan urminnestider åtskiljer Västerbottens klippiga kust från Österbottens långgrunda sumpiga strandliden. En frisk bris blåste upp, såsom i dessa trakter är vanligt, kort före solnedgången och spände allt stramare de brokiga, randade vadmalsseglen på hundratals storbukiga drakar, snäckor och skutor, som lastade med väpnade män med god fart nalkades från norrlandsskären, Österbottens småningom allt talrikare ur vattnet framdykande klippor, grynnor, holmar och skär.

Flottan, som nu framdrefs med fördubblad fart både med svällda segel och raska, dånande årtag, löpte in med ilande fart i den nuvarande Malaks skärgård, en vacker juli afton anno domini 1249. Den kastade slutligen ankar vid det s. k. *Storskäret* i dess då för tiden rymliga och djupa vik. Under lurstötar gingo särskilda smärre afdelningar i land för att göra upp eld och söka efter friskt källvatten. Men flottans överbefälhavare, Svea rikets mäktiga *Jarl Birger Månsson Folkunge* till Bjälbo, Sveakonungens svåger och rikets egentliga herre, stannade kvar på sin guldprydd, brokigt målade drake, dit genom horns signaler de övriga hövdingarna nu kallades att infinna sig till rådplägning.

Högrest och bjudande till både utseende och later och klädd i en lysande rustning med guldbelagd hjälm, samt med en blå sammetskappa med broderade gyllene lejon, folkunga vapnet, kastad över skuldrorna, mottog jarlen sina underlydande på samma gång myndigt och välvilligt:

”I veten, gode herrar och hövidsmän över vår konungs, Erik den elfte, den Gud och vår Fru nådeligen beskärme och bevarer, flotta, att vi på hans befallning och på uppmaning av den helige fadern i Rom och hans sändebud, den högvördige kardinal Vilhelmis Sabinensis hava dragit ut för några dagar sedan hit ut i österled för att plantera Kristi kors i Österland och straffa dess vilda hedningar såväl för det grymma härjningståg, som de för icke allt för många år tillbaka gjorde in i Lögarens sjö, då de brände Sigtuna och mördade och bortförde många oskyldiga kristne män, kvinnor och barn till det hedniska landet att förödas, utan ock för desse tavasters och kyrialers senaste illgärningar mot de fåtalige kristna i Österland. I erinren Eder väl den högvördige herrens och fadrens i Gud, kardinalens uppskakande berättelse, huru dessa tavaster, vilka han förliknade vid rotande vildsvin i Herren Guds vingård, med djävulens bistånd bortrövat och dödat barn och kvinnor över vilka Vår Herres och Frälsares ljus lyst i dopet. De hava även på andra, särskildt Guds ords tjänare utrivit deras inälvor och offerat dem åt sina avgudar, tvungit några att springa kring sina offerlundar tills de livlösa dignat ned, utstungit deras ögon, stympat deras händer, fötter och andra lemmar, omvirat dem med halm och uppbränt dem med eld, medan de själva dansat omkring dem i djävulsk glädje ylande på sitt barbariska språk: laula pappi, laula pappi! Därför har den heliga fadern också lovat oss alla, som för Kristi skull tagit hans kors på sig och dragit ut i österled på detta korståg, full syndernas förlåtelse, likadan som åt korsfararne till det heliga landet och Kristi grav.

Med mycken omkostnad och stora penningeknutar* ha vi nu dragit till detta helga och viktiga verk med vapen och krigstyg av bästa slag, med snäckor och skutor. Mången bland oss kan väl ännu erinra sig avskedets bitterhet, då våra kära följde oss fagert ned till stranden, då mången röd mun blev under strömmande tårar kysst och vita händer vredos under mycken ångest och sorg. Dock hugnar det oss, att de allra käraste hjärtans fruar och jungfrur gladdes tillika såsom vi själva att Gud Herren, själv berett detta verket och att hans ära skulle ökas av denna färd.

Hittills hava vi haft god bör (= medvind) och lyckligen landat vid dessa de första skär som bära till Österland – och som jag hör kallas med ett gemensamt namn *Rönnskären*. Men allt tätare stiga holmarna, klipporna och stengrunden fram i vår väg och låga sumpiga strandliden

skymta fram i fjärran vid fastlandet. Våra landsmän, som lotsat oss hit från Helsingland, äro icke så alldeles säkre och kunnige om farvattnen som jag önskade. Därför har jag beslutit att här kasta ankaret i denna vik och emellertid sända ut späjare i lättare båtar och ekor, för att utröna lämpliga landningsställen och även möjligen vinna kunskap om, huruvida hedningarna i dessa landsändar äro talrika, underkunniga om vår ankomst och beredda att värja sig och hindra vår landstigning. Jag tror förvisso, att det ej finnes någon, som icke i denna sak tänker som jag själv och delar min mening!" Och jarlen blickade stolt och befallande omkring sig. Men då han mötte överallt endast vänliga blickar och undergivna anletsdrag, ljusnade hans syn igen såsom en solig morgon om sommaren, då nattmolnen drivas skyndsamt undan av den gryende dagen.

Knappt hade jarlen likväl hunnit sluta sitt tal, vilket av allt att döma hade rönt det största bifall och medhåll av alla hans underbefälhavare, innan en lurstöt förkunnade att något ovanligt var på färde. Den häftige jarlen befallte genast att taga fatt på den skyldige, som så olämpligt vågade avbryta hans rådstämma. Men han häjdade sig snart vid framställningen om, att möjligen någon späjare återkommit med viktiga tidender eller måhända något hedningesändebud nalkades med bön om underkastelse och förskoning.

"Vad är det, Fale Bure?" sporde Jarl Birger otåligt, då en stund förgått utan att något ovanligare yppat sig. "Vi önska fortsätta vår rådplägning och ha ej tid eller hug att kasta bort på onödiga upptåg eller lekarelåtar."

"Med förlov, stränge herr Jarl och riddare," yttrade den tilltalade, en lång, ståtlig riddare av ett ovanligt ädelt och skönt utseende. Jag skall genast begiva mig till holmen, eller skäret, ty det var därifrån som tecknet gavs med luren." Och snabbt hoppade han från däckets på jarlens skepp ned i sin båt, som låg förtöjd vid drakens högra sida. Under kraftiga årtag från hans hälsingar flög den lätta farkosten i väg mot holmen då en lurstöt hördes på nytt och roddarne på riddar Fales vink hastigt höllo in årarne ett ögonblick. Jarlen och hans sällskap hade även i sin tur skyndat till den sidan av skeppet som låg vänd mot skäret och följde nyfiket den unge riddarens rörelser.

"Stilla, karlar ett ögonblick!" yttrade Fale Bure och späjade mot skäret. I samma stund sköt pil snabbt ut bakom skärets yttersta udde åt öster en hittills osedd och antagligen bland strandens alruskor dold storbåt eller på fornspråket såkallad *knarr*,* rodd av tre ovanligt kraftigt byggda män i vadmalskläder med sälskinns huvor på huvudet. Den tunga båten flög även den som skjuten ur en spännbåge över vattnet, tydligen i avsikt att hinna förbi den utankrade flottan. Ögonblickligt uppenbarade sig även på skärets strand några av de landstigna svenskarne, vilka under höga rop skyndade att skjuta ut sina båtar och eftersätta flyktingarna, samtidigt som även några av deras kamrater på flottan tycktes ha god lust att göra sig redo att täfla med kamraterna på skäret i den lustiga jakten efter de flyende.

Knarren formligen flög över vattnet under de tre jättelika roddarnes krafttag. Man såg hur båtboarden bågnade och yret stod snö vitt som en fors framför bogen. Men även Fale Bure och hans hälsingar tövade ej länge, sedan de fått syn på de oväntade roddarne och gensköto dem i vildaste fart. Ansatta från två håll, insågo flyktingarne snart att de på inga villkor kunde undkomma sina förföljare; särskilt Fale Bures båt. Den störste och mest grovlemmade av karlarna med en hals som en tjurs och med sina utstående tänder i den breda munnen som därigenom kom att nästa likna ett tryne, reste sig hotande i framstammen och höjde sin väldiga åra till ett dödande hugg mot den unge riddaren, som styrde i ilande fart rakt fram på hans farkost.

Stöten var förfärlig – Hälsingbåten med sin skarpa, järnbeslagna framstam skar igenom knarren liksom med en kniv i två hälfter, det vinande århugget slant förbi i tomma luften för den smidiga riddarens språng åt sidan. De tre roddarne föllo i vattnet, där de, frustande som sälhundar under eder och skällsord snart uppfångades av Fale Bures folk. De fördes bundna på båtbottnen till jarlens skepp, där riddar Fale och hans raska besättning mottogos med höga hell-rop av sina landsmän, som å alla snäckors och skutors däck samlat sig för att åse det livliga skådespelet. De tre fångarne fördes med händerna bakbundna på ryggen framför jarlen.

”Vad ären Ni för folk och förstår Ni vårt mål?” sporde Birger jarl med stränghet. ”Ären i späjare, som vågat Er ut bland oss i onda avsikter så är jag som gammal lagman van vid kort rannsaking och ögonblicklig dom!”

”Kan väl så vara!” svarade den minste av männen, ehuru även han av ovanligt reslig och kraftig växt. ”Jag märker tydligen att vi äro bland ”frattar” eller vattusvenskar, som vi även kalla Er som bygga och bo västan om vattnet. Annars äro vi nog av samma blod och ätt som Ni själva och är det inte alltför länge sedan som vi lämnade Hälsinglands holmar och utskär för att flytta hit ut bland reflarna på det långa landet, som du kan se skymta fram därborta i nordost och som vi kalla Reflotet (Replot). Där hemma i Hälsingland har nu vite Krists mjäkiga lära begynt utbredas överallt och ingen vågar ju ens mer blota som våra förfäder till Tor och Oden. Våra förfäder voro med, då den svartklädde mannen med det engelska målföret, han som de sedan lära kallat Hille bror Staffan fick lönen för sitt illdåd, då han högg ned Tors heliga ek men själv segnade död till marken för böndernas yxhamrar. Då flydde vi undan med våra fäder hit till utskären österled, dit Ni nu även hittat vägen till vår skam och skada, såsom vi nu granneligen märka och mena.”

”Således är du en hednahund” sporde jarlen förbittrad. ”Och lön skall jag giva dig efter ditt trotsiga tal”. Och jarlen gav redan en vink åt sina närmaste män att gripa den djärve talaren och hissa honom upp i rånocken.

”Bida litet!” yttrade nu den störste av karlarna, han med vilddjurstrynet och steg hotande fram. ”Jag heter *Galt* och ser så ut och min roddslage här bredvid, han med det röda skägget liknar självaste Tor och kallas därför *Skägg*. Den av oss, som talat till först är *Brådd* och en klok man. Och råder jag dig, vem du än vara månde, för ditt och allas vårt väl att låta honom tala fritt som det höves frie män av Svea ätt, som aldrig varit någons hird-män eller huskarlar.”

”Jag ber Er även, stränge herr Jarl och riddare”, yttrade nu ödmjukt Fale Bure, att Ni åtminstone en stund dämpar Er rättmätiga vrede och låter oss få veta vidare av dess män om deras ärenden. Måhända kunna de bli oss ännu till båtнад, så trotsiga och vilda de synas vara, i fall Ni skänker dem mildare ord och blickar än de annars nog förtjänade för sin fräckhet.”

”Du har rätt Fale Bure” yttrade jarlen blidkad av sin gunstlings ödmjuka framställning, som även med ord och blickar understöddes av de andra hövdingarna.

”Välan”, yttrade han något mildare och vände sig till talaren. ”Din kamrat, han där med svintrynet och huggbetarne i munnen har grymtat nyss om din klokhed. Tala då, men tala fort och bräddar du Brådd ditt andragande med någon lögn, så vet du vad ordstävets säger, att en ljugaes liv hänger löst.”

”Håhå, ja!” svarade oförskräckt Brådd. ”Ljuga har jag aldrig älskat och aldrig ämnar jag köpa mitt eller de andre männens liv med en lögn. Du är således svearnes jarl, Birger, om vilken vi hört både ett och annat till och med så långt ute som här i Österled. Rynka inte pannan så vilt ifall du vill höra vidare om vårt ärende. Jag har sett dig en gång förr, erinrar jag mig nu, då du

stod med svärdet i ena och piskan i andra handen och manade på dina murare och smeder på Stockholmen, att göra färdig din nya stad och fästning till ett lås för Lögarens sjö, så att vi från Österland ej sluppe dit en gång till för att röva Edra skatter och fagra kvinnor. Jag både hörde och såg dig den gången och hade du ej stått där så hög och härlig som Oden själv, så skulle du snart haft min pil emellan stålringarna i din brynja. Men jag tyckte dig vara en härlig man, en av dem, som våra förfäder sade att endast en födes på ett storhundra av år, därför smög jag mig bort tyst och okänd som jag kommit, för att bespäja dig och ditt nybygge. Nu tycker jag, att du gärna kan löna mig för den välgärningen genom att ge oss våra tre liv i stället i lösen för ditt, en jarls och en stormans.”

”Alltså är du ändå en späjare!” sade jarlen, till hälften förbittrad av Brådds fräckhet, till hälften förvånad av den vilde mannens oförställda beundran. ”Vem eller vilka ha sänt dig hit, finnarna antagligen.”

”Finnarna!” svarade Brådd med ett lågt hånskratt. När vi flyttade ut till låglötet här ute bland sandrävlarna, träffade vi där på en finn, som låg och fiskade och lurade på vikar och gråsålar. Han morrade som en ilsken hund på sitt underliga mål, som, trollen tage mig, ingen vanlig människa kan förstå och tycktes icke vilja vika för oss, påstående sig har först stigit i land på skäret. Vi tecknade åt honom att han gärna kunde få fiska och bygga skilt för sig på lötet, medan vi skulle timra våra stugor på Björkön, men då han grep till sin båge och redan lade pilen på, slog Galt honom med åran i huvudskallen så hans anlete blev ännu plattare än finnarnas vanligtvis brukar vara. Inga finnar ha sedan dess vågat fiska i våra vatten och fria ha vi farit här omkring allt tills i dag.”

”Bor det då inte finnar här överallt på fastlandet?” sporde jarlen något mildare.

”Visst bo där några tiotal finnar och finnar som till och med likna oss, svear, fastän de ej mer tala vårt mål. Jag har hört sägas, att fordomdags hela kustlandet allt till Aldegia sjö och de vida vattnen österut voro i svenska människens våld men att svenskfolket flyttade dels nordpå till Norge och Hälsingland, dels österut till Gårdarike. De få, som stannade kvar, de blevo endera finnfallna, togo finskor till hustrur och lämnade dem sitt land och mål; några få östsvear finnas dock ännu vid liderna, dit de dragit sig undan för finnarna såsom min vän och fiskebroder, den rike storbonden på *Ulvs* i Vöråskären och andra även.”

”Viljen I då, såsom varande svear liksom vi, göra samma sak med oss, lotsa oss till fastlandet för att signa landet och folket till Kristi kors?” sporde ytterligare jarlen.

”Det beror på, vad du bjuder, jarl” svarade Brådd betänksamt. Jag hörde av en av mina roddslagar, då jag låg ute i viking, huru han låtit sju gånger döpa sig i Saksland, Bretland och Gårdarike och var gång fått en präktig vit dopskjorta för besväret, ehuru visserligen de blevo allt sämre för var gång, så att han sist ledsnade på hela köpenskapen.”

”Jag bjuder dig livet”, yttrade jarlen och bloden begynte på nytt stiga upp i hans kinder och ögonen skjuta blixtrar, ehuru han ännu behärskade sig vid åsynen af Fale Bures bedjande blickar. ”Tar du emot dopet, Brådd, bjuder jag dig en präktig dopskjorta, en tung guldring och riklig lön som vår lots till fastlandet och detsamma åt dina kamrater och medbyggare. Lösen deras band!”

”Det är väl bjudet, jarl” svarade Brådd belåtet och gnuggade händerna. Han vände sig nu till de båda andra fångarna, som glade sträckte på sina lemmar, och talade en stund halvhögt med dem.

”Vi taga tacksamt emot ditt anbud, jarl” yttrade nu Brådd. ”Och förklara oss härmed för dina män att lotsa dig och din flotta till land utan ringaste men så sant oss hjälpe Tor, Frej och den

allsmäktige As! För sista gången ha vi svurit den eden, som våra fäder lärde oss och kan du nu låta dina offergoda primsigna oss åt Vite Krist. Han måste vara en bra kämpe och god att ha till hjälpare, eftersom han giver sina bekännare så mycket gods och guld och seger i alla land över sina fiender.”

Innan solen gick ned döptes *Galt*, *Skägg* och *Brådd*, de förste kristne svenska österbottningarna och nybyggarna på Replot och Björkö. Lotsade av dem seglade Birger Jarl med sina män till den då omflutna holme, som sedan kallades *Korsholm*, där han allra först ”reste Kristi Kors i hednisk nord”. De få i dessa trakter ännu boende fornsvearnes ättlingar togo även emot dopet av sina kristna språk- och blodsförvanter västan från. Birger Jarl ”satte det land med kristmän” från Hälsingland, som Fale Bure hämtat med sig, och fortsatte därpå sin väg längs med kusten till ”tavasternas hamn” vid mynningen av Kumo älv till Östertälje, det urgamla vikingabolet och marknadsplatsen, vars lämningar ännu ses strax österut från Björneborg ett stycke högre upp längs älven. Galt, Skägg och Brådd följde honom trofast åt på färden och voro honom till mycken nytta. Galt stupade dock på Vånå sjö för ett tavastländskt björnsput, på samma sjös stränder, varest östsvear fordomdags först fiskat och jagat och svedjat, såsom dess namn Vänsjö (den väna, = Vänern) ännu antyder liksom många andra Ortsnamn i dess urgamla svenskbygder. Men Skägg och Brådd följde rikt begåvade med Jarlen hem igen till Korsholm, då jarlen fått bud, att kung Eriks liv, samma söndag, då de heliga ljusen (Candela) tändes i kyrkorna till Kristi minne, slocknat ut såsom en utbränd flämtande ljuslåga, kyndelmässodagen den 2 Februari anno domini 1250.

Gånge Rolf.

(K. E. Wichmann.)

* = börsar.

* (*knarr*) Namnet lär begagnas ännu på Björkö och Replot.